

**ACADEMIA DE ADMINISTRARE PUBLICĂ DE PE LÂNGĂ
PREȘEDINTELE REPUBLICII MOLDOVA**

Rodica RUSU

CULTURA POLITICĂ

Curs de lecții

CHIȘINĂU, 2012

Lucrarea a fost aprobată pentru editare prin decizia Senatului Academiei de
Administrare Publică de pe lângă Președintele Republicii Moldova,
proces – verbal nr. 2/9 din 23 decembrie 2012.

© RUSU Rodica, 2012
© Academia de Administrare Publică de pe lângă Președintele
Republicii Moldova, 2012

CUPRINS

Introducere.....	5
 Tema I. Cultura politică: abordări conceptuale și dimensiuni.	
1. Definiții ale culturii politice.....	6
2. Elementele structurale ale culturii politice.....	9
3. Dimensiunile culturii politice.....	12
 Tema II. Cultura politică și civilizația.	
1. Semnificațiile conceptului de cultură.....	15
2. Interdependența dintre cultură politică și civilizație.....	17
3. Naționalul și universalul în cultură politică și civilizație.....	18
 Tema III. Cultura politică și sistemul politic al societății.	
1. Raportul dintre cultura politică și societate.....	20
2. Congruența și incongruența dintre cultura politică și structura politică.....	22
 Tema IV. Valorile și normele politice.	
1. Valori și norme politice: elemente definitorii.....	27
2. Afirmarea valorilor politice în Republica Moldova.....	29
 Tema V. Simbolurile și miturile politice.	
1. Simbolurile politice.....	33
2. Mitul politic – determinări și funcții.....	35
 Tema VI. Conștiința politică.	
1. Conștiința politică – formă a conștiinței sociale.....	39
2. Tipuri de conștiință politică.....	40
3. Specificul conștiinței politice în Republica Moldova.....	43
 Tema VII. Ideologia politică.	
1. Delimitări conceptuale ale ideologiei politice.....	49
2. Relația ideologie – politică.....	53
3. Specificul ideologiilor formațiunilor politice în Republica Moldova.....	55
 Tema VIII. Socializarea politică.	
1. Definiții și instituții ale socializării politice.....	60
2. Etape și modele ale socializării politice.....	63
3. Socializarea politică în Republica Moldova.....	66

Tema IX. Comportamentul politic.

1. Comportamentul politic: abordare conceptuală.....69
2. Comportamentul electoral.....72
3. Specificul comportamentului politic în Republica Moldova.....74

Tema X. Tipologia culturii politice.

1. Tipuri clasice ale culturii politice.....78
2. Culturile politice mixte.....81
3. Tipuri ale culturii politice.....82

Tema XI. Subculturile politice.

1. Esența subculturilor politice.....86
2. Clasificarea subculturilor politice.....87

Tema XII. Rolul și funcțiile culturii politice.

1. Relevanța culturii politice în societate.....91
2. Funcțiile culturii politice.....93

Tema XIII. Cultura politică din Republica Moldova.

1. Tipul culturii politice de tranziție.....97
2. Factorii ce influențează formarea culturii politice naționale.....102
3. Specificul culturii politice moldovenești.....104

Bibliografie.....108

Introducere

Cultura politică este ansamblul cunoștințelor politice, al orientărilor valorice, constituie o mostră de comportament a subiecților sociali în cadrul unui sistem politic concret. Ea include experiența politică a societății, care este fixată în tradiții, obiceiuri și legi ale claselor, grupurilor sociale, în ideile lor despre putere și relațiile politice. Cultura politică oferă posibilitatea unei aprecieri juste a fenomenelor vieții sociale și capacitatea de a ocupa anumite poziții politice în ea, exprimată în acțiuni sociale concrete.

Democratizarea societății și dezvoltarea relațiilor de piață duc la schimbarea surselor și mijloacelor de formare a culturii politice, cointeresează cetățenii în acumularea cunoștințelor. În aceste condiții, cultura politică este mai diferențiată după modul de exprimare și subiectul-purtător. Se deosebesc esențial formele de manifestare a orientărilor politice, conținutul lor în cadrul diferitelor grupuri sociale cu nivel diferit de cultura generală, stare materială, experiență socială și politică.

Existența și funcționalitatea unei culturi politice, constituie o condiție esențială în ființarea și realizarea unui regim politic democratic. O adevărată și autentică cultură politică nu poate exista și funcționa decât într-un regim fundamentat pe principii și valori democratice. Numai o asemenea cultură și conștiință politică este în măsură să asigure o participare activă, în cunoștință de cauză și responsabilă a cetățenilor la viața politică, crearea și dezvoltarea unui pluralism politic și ideologic, apariția și impunerea unor noi paradigme doctrinare și programatice, realizarea unei confruntări de opinii, idei și concepții.

Gradul participării al membrilor societății la viața politică, eficiența și responsabilitatea acestora este în mod direct legată și de nivelul lor de cultură politică. În ultimă instanță, cultura politică se materializează în participare, în acțiune și comportament politic.

Structura lucrării respective include teme care se referă la definirea culturii politice, elementele structurale componente ale culturii politice. O atenție deosebită revine rolului culturii politice în Republica Moldova. Cursul de lecții „Cultura politică” reprezintă o imagine interdisciplinară a disciplinei cu același nume, realizată în baza unor investigații teoretico-metodologice. Lucrarea este destinată masteranzilor de la specialitatea Relații Internaționale, studenților interesați de procesele și fenomenele politice contemporane.

Tema I. Cultura politică: abordări conceptuale și dimensiuni

Planul lecției

1. Definiții ale culturii politice.
2. Elementele structurale ale culturii politice.
3. Dimensiunile culturii politice.

1. Definiții ale culturii politice

Utilizat într-o multitudine de accepțiuni, termenul „cultură politică” este unul interdisciplinar, fiind elaborat și dezvoltat în cadrul mai multor discipline: științei politice, filosofiei, sociologiei, psihologiei și culturologiei. În același timp, „cultura politică” este un concept, care se referă deopotrivă la două domenii relativ autonome și poate fi abordat atât ca sferă specializată a culturii, cât și ca o componentă a sistemului politic.

Sensul original de cultură vine din latinescul *cultusa* și este legat de cultivarea pământului, de agricultură. În schimb, Cicero, Cezar l-au utilizat în sens de cultivare a spiritului, meditație filosofică sau de creație literară și artistică. O asemenea comprehensiune a primit noțiunea de cultură și de la gânditorii greci Herodot, Platon sau Aristotel. Astfel, Herodot referindu-se la perși, spunea că aceștia nu au cultură, în sensul că ei nu sunt în măsură să facă distincția între libertate și alte valori. Platon în “Republica” și “Legile” susține necesitatea creării unei culturi cu rolul de a educa elita politică și pe cetățeanul atenian.

În epoca luminilor, gânditori ca Didrot, Holbach, Helvetius considerau că ideile, opiniile, cunoștințele, într-un cuvânt cultura, constituie factorul esențial al dezvoltării sociale. Montesquieu, Tocqueville, Voltaire au susținut că sistemul politic, instituțiile unei societăți nu sunt manifestări și rezultate întâmplătoare, ci sunt produsul unei anumite culturi, spiritualități naționale și universale.

Noțiunea „cultură politică” a fost introdusă, pentru prima dată în literatura științifică, în anul 1784 de către filosoful, iluministul german Johann Gottfried Herder în lucrarea „Idei privind filosofia istoriei omenirii”.

Desigur, au existat termeni generici care acopereau aceeași realitate cu multe secole înainte de apariția acestei expresii, termeni utilizați într-un discurs enciclopedic, cu o conotație contemplativă sau metafizică. Dar de această dată, expresia a fost astfel definită (de pe pozițiile filosofiei pragmatice) încât să poată fi utilizată pentru a compara sistemele și regimurile politice contemporane, pentru a desprinde tendințe, reguli și mecanisme de intervenție în viața politică în sensul promovării democrației, a sporirii eficienței activităților de guvernare, de gestiune a afacerilor publice.

În știința politică, noțiunea „cultură politică” a fost utilizată pentru prima dată în cadrul școlii politice nord-americane. În contextul abordării comparative a sistemelor politice, cultura politică a fost vizată drept „un cadru de referință pentru măsurarea gradului de democratizare”. Conceptul „cultură politică” a fost introdus în aria științei politice de către Gabriel Almond, care abordează fenomenul culturii politice și încearcă să-l definească în lucrarea sa „Sisteme politice comparate” (Comparative

Political Systems) în anul 1956.

O teorie a culturii politice începe să se contureze abia la mijlocul secolului al XX-lea în lucrarea fundamentală, bazată pe material empiric, „Cultura civică: Atitudini politice și democrație în cinci națiuni” (The Civic Culture. Political Attitudes and Democracy in Five Nations), scrisă de Gabriel Almond și Sidney Verba. În anii 1958-1963 ei au realizat o cercetare în cinci țări: SUA, Marea Britanie, Italia, Germania și Mexic. Importanța acestei lucrări constă în elaborarea aparatului conceptual al teoriei culturii politice, cât și a metodologiei cercetării culturii politice. Conceptul de cultură politică a constituit pentru acești autori legătura necesară dintre instituțiile formale și societate, care poate să explice stabilitatea democrațiilor pe baze comparative.

În urma cercetărilor efectuate, G. Almond și S. Verba menționează că instituțiile democratice au nevoie de o cultură civică pentru stabilitatea lor. Ei se refereau la o cultură politică „exact așa cum putem vorbi despre o cultură economică sau o cultură religioasă”, adică despre „un set de orientări față de un set special de obiecte și procese sociale”. Autorii menționează că „termenul de „cultură politică” se referă la orientările politice specifice – atitudini față de sistemul politic și diferitele sale părți, precum și atitudini față de rolul sinelui în sistem”. G. Almond și S. Verba afirmă că atunci „când vorbim de cultura politică a unei societăți, ne referim la sistemul ei politic, așa cum a fost el interiorizat în cunoștințe, sentimente și evaluări ale populației sale”. Astfel, cultura politică este interpretată de către acești cercetători ca un ansamblu de poziții individuale și de orientări ale indivizilor. Ea este, propriu-zis, sfera subiectivă, care se află la baza acțiunilor politice și le conferă importanță, fiind un fenomen subiectiv și individual în esența sa.

Teoria culturii politice elaborată de G. Almond și S. Verba a fost criticată de mulți cercetători deoarece aceștia au redus cultura politică la un ansamblu mecanic de orientări politice. Un alt motiv de critică a acestei teorii a fost faptul că interpretarea culturii politice de către Almond și Verba ne oferă posibilitatea de a stabili doar unele fragmente ale culturii politice. Totuși, concepția lor privind cultura politică a căpătat o răspândire largă în cadrul științei politice.

Într-un alt studiu din 1966, G. Almond și B. G. Powell defineau cultura politică ca “un model de atitudini individuale și de orientări față de politică, manifestate în rîndul membrilor unui sistem politic. Ea este un fenomen subiectiv care stă la baza acțiunilor politice și care le conferă importanță”.

În prezent, în literatura de specialitate sunt peste 250 de definiții date culturii politice, unele dintre acestea pun accentul pe aspectul psihic al culturii (credință, gândire, voință, simboluri), altele pe latura instituțională, atitudinală sau comportamentală. În acest context, S. Verba afirma că “cultura politică a unei societăți constă dintr-un sistem de credințe empirice, simboluri expresive și valori care definesc situația în care are loc acțiunea politică. Ea oferă orientarea subiectivă a politicii”.

L. W. Pye concepea cultura politică drept un set de credințe și atitudini care dau sens vieții politice și care oferă regulile menite să regleze comportamentul politic. Ea cuprinde atât idealurile politice, cât și normele cu care se operează în politică.

La fel, politologul englez Al. Ball considera că, în ansamblul ei, cultura politică

se compune din atitudini, credințe, emoții și valori ale realității legate de viața politică. Iar francezul Y. Schemel preferă expresia „culturi politice”, care ar sugera pluralismul cultural, pentru că în realitate nu există o cultură politică unică; pot însă exista note comune ale acestor multiple culturi politice: atitudinea față de sistemul politic, credințele și semnificațiile politice pertinente pentru o colectivitate.

Existența unei multitudini de definiții ale culturii politice este determinată inclusiv de diversitatea de definiții ale culturii în genere, ale culturii globale. Or, G. Almond și S. Verba au menționat că folosesc conceptul de cultură „doar în una dintre multiplele sale semnificații, cea de orientare psihologică spre obiectele sociale”. La fel a procedat și R. Tucker, care viza cultura globală ca pe un mod de viață obișnuit, ce include moduri acceptate de gândire, convingeri și moduri acceptate de comportament. Pornind de aici, R. Tucker susține ideea că cultura politică este constituită din acele elemente ale culturii, care sunt legate de guvernare și politică.

O interpretare mai largă a culturii politice este propusă de către L. Dittmer, care consideră că cu ajutorul conceptului de „cultură politică” poate fi descris „caracterul național, influența experienței istorice colective asupra specificului național, precum și limitele emoționale sau normative ale interconexiunii statului și cetățenilor”. În opinia lui L. Dittmer, principala unitate de analiză a culturii politice este simbolul, deoarece cu ajutorul său oamenii exprimă și transmit unul altuia sentimentele și valorile. În această ordine de idei, L. Dittmer sublinia că „cultura politică trebuie privită ca pe un sistem semiotic”, ce stipulează analiza sistemică a conținutului simbolurilor și noțiunilor politice. El afirmă că „cultura politică este un sistem de simboluri politice, inclus într-un sistem mai larg, ce poate fi desemnat prin termenul „comunicare politică”. L. Dittmer interpretează prea larg conceptul de „cultură politică”. Astfel privit, termenul „cultură politică” poate fi confundat cu „ideologia politică”, cu „sistemul politic” și chiar cu „societatea”.

Alți cercetători, ca D. W. Paul și W. A. Rosenbaum, consideră că cultura politică include și comportamentul politic. Conform savantului american D. W. Paul, cultura politică reprezintă „o configurație de valori, simboluri, dar și modele de comportament și directive, care stau la temelia politicii societății”.

Astfel, în știința politică occidentală se pot evidenția cel puțin două orientări în vederea interpretării culturii politice. Reprezentanții primei viziuni limitează sfera culturii politice la orientările subiective ale cetățenilor, iar reprezentanții celei de a doua viziuni extind sfera culturii politice prin includerea în ea a comportamentului politic.

În știința politică sovietică, cultura politică era interpretată ca conștiință politică sau chiar ca ideologie. În cadrul teoriei marxiste a științei sovietice, se punea accent pe unitatea dintre cultură și politică, pe exprimarea intereselor grupurilor sociale în politică. Cultura politică era considerată un fenomen subiectiv-obiectiv, un mod de activitate și relații în sfera politică. Această opinie era împărtășită de savanții V. E. Boikov, J. T. Toșcenko, R. M. Burlatki, N. M. Keizerov. În opinia lui N. M. Keizerov, cultura politică este o formă specifică de reflectare și un mod de realizare practică a intereselor fundamentale de clasă în corelație cu interesele sociale. N. Keizerov accentuează caracterul de clasă al culturii politice, vizând-o ca pe unitatea dintre cunoștințele politice, normele politice și metodele de activitate.

De asemenea, în cadrul științei sovietice, autorul E. Babosov definește cultura politică astfel: „Cultura politică reprezintă realizarea cunoștințelor politice, a orientărilor valorice, a modelelor de comportament ale subiectului social (personalitate, clasă, societate) într-un anumit sistem istoric de relații politice și activitate politică. Ea include experiența politică a societății, a claselor sale, a grupurilor sociale, a colectivelor de muncă, a indivizilor, fixată în obiceiuri și legi, nivelul reprezentărilor lor despre puterea politică și relațiile politice, capacitatea de a aprecia corect fenomenele vieții sociale și de a avea o poziție politică activă în cadrul ei, exprimată în acțiuni sociale concrete”.

Pornind de la stabilirea esenței culturii globale și considerând că cultura nu este doar un ansamblu de calități umane, ci și un tip de relație între oameni, condiționat de aceste calități, și că cultura politică nu constă doar în caracterul instituțiilor sociale, al normelor și valorilor, dar și în cel al relațiilor interpersonale, G. Artiimov consideră că, din acest punct de vedere „cultura politică poate fi privită ca un mod de interacțiune a oamenilor în sfera distribuirii și realizării puterii”.

Unii autori exagerează importanța culturii politice. De exemplu, Șcegorțev V. A. consideră că cultura politică reprezintă „nucleul”, „Sufletul viu” al întregii culturi spirituale. Este adevărat că, în cadrul anumitor societăți, în anumite perioade de timp, politica are un rol definitoriu pentru întreaga sferă socială. Aceasta însă nu înseamnă că, de fiecare dată, anume cultura politică constituie nucleul întregii culturi spirituale.

Astfel, în literatura de specialitate întâlnim o mare varietate de definiții ale culturii politice. Delimităm următoarele interpretări ale culturii politice:

1. psihologice, în cadrul cărora se pune accentul pe orientările psihologice (G. Almond, S. Verba).

2. obiectiviste (normative), în care cultura politică este reprezentată ca un ansamblu atât de idealuri politice, cât și norme de guvernare în vigoare (L. Pye și D. Pol).

3. simbolice, care tratează cultura ca pe un sistem de simboluri (L. Dittmer).

4. ideologice, în care cultura politică se identifică cu ideologia politică (E. Babosov).

5. vaste, care includ atât orientări psihologice, cât și forme corespunzătoare de comportament politic (J. Wiatr).

Cultura politică este ansamblul cunoștințelor politice, a orientărilor valorice, e o mostră de comportament a subiecților sociali în cadrul unui sistem politic concret. Ea include experiența politică a societății, care este fixată în tradiții, obiceiuri și legi ale claselor, grupurilor sociale, în ideile lor despre putere și relațiile politice, posibilitatea unei aprecieri juste a fenomenelor vieții sociale și capacitatea de a ocupa anumite poziții politice în ea, exprimată în acțiuni sociale concrete.

2. Elementele structurale ale culturii politice

Cultura politică înglobează acele elemente și fenomene ale culturii spirituale a unei societăți, care sunt legate de instituțiile politice și de procesele politice și care influențează formele, constituirea, funcționarea și dezvoltarea instituțiilor politice, conferă importanță și orientare procesului politic și comportamentului maselor și

indivizilor. Cultura politică este un ansamblu de poziții, valori și modele de comportament, ce țin de relațiile dintre putere și cetățeni.

În funcție de definițiile acceptate ale culturii politice, se identifică diferite componente ale culturii politice. De exemplu, în viziunea lui G. Almond și S. Verba, cultura politică este limitată de granițele conștiinței, de stările psihice ale individului, care se manifestă la trei nivele: cognitiv, afectiv și apreciativ. Deci, componentele culturii politice ce se pot evidenția în acest caz sunt reprezentările, convingerile, valorile și sentimentele stabile ale persoanelor.

J. Wiatr susține ideea că cultura politică include cunoștințe despre politică, cunoașterea faptelor și interesul față de ele; aprecierea fenomenelor politice; opinii evaluative despre cum trebuie să se realizeze puterea; latura afectivă a pozițiilor politice, așa ca, de exemplu, iubirea de patrie, ura față de dușmani; modele de comportament politic recunoscute în societatea dată, care determină cum se poate și cum trebuie procedat în viața politică.

L. W. Pye afirmă că cultura politică include atât idealuri politice, cât și norme de guvernare în vigoare. Astfel, în concepția acestui cercetător, componentele culturii politice sunt: ideologia politică, caracterul național, psihologia politică națională și valorile fundamentale ale unui popor.

Cercetătorul român Gh. Fulga enumără patru categorii de elemente definitorii în structura culturii politice:

- Sistemul de cunoștințe și idei referitoare la organizarea politică a societății și la viața politică în general.
- Sistemul de valori, opțiuni și convingeri privind lumea politică.
- Ansamblul de sentimente și reacții emoționale, credințe și angajamente afective față de valori și realități politice.
- Sistemul de atitudini, comportamente și acțiuni politice ca răspuns la o stare de fapt, reacții cotidiene cu relevanță în plan politic.

Considerăm că structura culturii politice include următoarele componente principale:

1. Cunoștințele despre sfera politică. Acest element este unul foarte important, pentru că individul poate să aprecieze just funcționarea sistemului politic doar dacă posedă cunoștințe obiective despre acesta. Cunoștințele despre politică reprezintă fundamentul culturii politice, formează latura cognitivă a acesteia din urmă. Ele sunt interiorizate de către indivizi, constituind atât o resursă, cât și un mijloc al practicii politice care fac posibilă o acțiune conștientă, rațională, responsabilă și eficientă.

2. Reprezentările politice – despre sistemul politic, instituțiile politice, puterea politică, locul propriu în viața politică. Reprezentările politice pot avea caracter teoretic sistematizat, se pot baza pe cunoștințe obiective, dar pot exista și la nivelul conștiinței comune, inclusiv sub formă de sentimente, dispoziții, etc. Drept surse ale formării reprezentărilor politice pot servi și informația veridică, și zvonurile, și dezinformarea. De aceea, reprezentările politice, ca o componentă inalienabilă a culturii politice, nu trebuie să fie identificate cu cunoștințele, care constituie unul dintre posibilele surse ale constituirii reprezentărilor respective.

3. Valorile și orientările valorice, care se manifestă în norme politice. Valorile au un rol important în menținerea stabilității sistemului politic. Ele orientează

activitatea indivizilor și a grupurilor sociale, dar și sunt folosite de puterea politică în acțiunea sa de întemeiere a legitimității. Cultura politică nu este doar un ansamblu de valori, orientări, modele de comportament, ci și un mod specific de a acționa. Adică este constituită din valori, dar indică și modul în care anume aceste valori se răspândesc, se implantează și funcționează. Cultura politică se întemeiază și funcționează în baza valorilor politice, în același timp, ea însăși este o valoare politică.

4. Obiectivele politice care contribuie la transferarea reprezentărilor și valorilor în aria realizării lor practice. Obiectivul politic este atitudinea subiectului față de evenimentele politice.

5. Modelele de comportament, care se bazează pe tradiții politice. În tradiții, de obicei, se conține acea practică politică, care corespunde intereselor și scopurilor societății.

Elemente ale culturii politice sunt:

- concepțiile, strategiile, programele, ideologiile și doctrinele politice care orientează, direcționează și fundamentează activitatea partidelor, formațiunilor, instituțiilor politice din societate;
- instituțiile politice statale sau extrastatale din societate, formațiunile și partidele politice, liderii acestora;
- normele și valorile generale ale unei națiuni, în special cele privind acțiunea și conduita politică;
- practica politică.

Nivelul, gradul dezvoltării culturii politice, eficiența și utilitatea ei nu sunt aceleași în toate societățile, ci ele depind de o serie de factori ca:

- natura regimului și sistemului politic;
- nivelul dezvoltării vieții materiale și spirituale din cadrul societății respective;
- gradul și nivelul organizării vieții politice, de democratizare;
- anumite tradiții istorice și naționale sau particularități ale dezvoltării sociale.

Deci, cultura politică include valorile politice, programul politic, conștiința politică. În general, la diferite nivele, cultura politică se definește prin diferite caracteristici.

În sfera conștiinței, cultura politică este caracterizată prin:

- gradul de interes al subiectului pentru politică (înalț, mediu, jos, lipsa totală de interes);
- gradul de dezvoltare a conștiinței politice a subiectului;
- atitudinea față de sistemul politic în totalitate și față de instituțiile sale (de exemplu, față de guvern), de simbolurile acestor instituții și de persoanele, care le reprezintă;
- atitudinea față de alți participanți ai procesului politic (ceea ce se manifestă, în special, ca toleranță sau intoleranță față de aceștia);
- gradul de pregătire pentru a participa la anumite acțiuni politice și așteptările, legate de acestea;
- reprezentările despre „regulile jocului politic” (inclusiv despre limitele la ceea ce este permis și ce este interzis) ș. a.;
- atitudinea față de lege;

- caracterul autoidentificării politice și politico-ideologice;
- limbajul politic.

În sfera comportamentului, cultura politică este caracterizată de:

- formele și gradul de participare la viața politică a societății;
- formele și nivelul de interacțiune cu instituțiile statale;
- formele și nivelul de interacțiune cu instituțiile societății civile;
- formele și nivelul de interacțiune cu alți subiecți ai procesului politic;
- tipul de comportament electoral.

La nivel instituțional, cultura politică se caracterizează prin:

- metodele de administrare ale sistemului politic;
- metodele de adoptare și realizare a deciziilor politice;
- metodele de interacțiune cu alte sisteme și instituții politice;
- metodele de reglementare a conflictelor sociopolitice;
- tipul de proces electoral;
- modurile de protecție a intereselor naționale.

3. Dimensiunile culturii politice

Atât sub aspect structural, cât și funcțional, cultura politică implică o serie de dimensiuni.

a) Dimensiunea cognitivă care se referă la cunoștințele, datele, informațiile pe care le oferă cultura despre sistemul, procesele și faptele politice;

b) Dimensiunea afectivă, emoțională care include sentimentele, trăirile generate de existența și funcționalitatea politicului. Acestea pot fi de atașament, angajare, pasivitate sau refuz față de instituțiile și evenimentele politice, de apreciere sau negare, de ură sau bucurie față de politică și politic;

c) Dimensiunea evaluativă, axiologică, apreciativă care se referă la judecățile de apreciere și valoare exprimate asupra sistemului politic, al funcționalității sale.

Evident, aceste trei dimensiuni ale culturii politice sunt corelate sistemic și funcțional rezultând trei stări de spirit ale populației în raport cu politicul: aprobare, apatie și alienare. Fiind o componentă a ansamblului culturii unei societăți, cultura politică are aceleași componente structurale dar care gravitează în jurul valorilor politice și care ghidează desfășurarea acțiunii politice, funcționarea sistemului politic al societății. Pentru că există o diversitate imensă de colectivități umane organizate politic și o varietate impresionantă de agenți politici concreți, rezultă un pluralism al culturilor politice. Adicional elementelor concrete, specifice ale culturii agenților individuali ai practicii politice pot fi depistate elemente comune, generale și esențiale ale culturii politice care sunt corelate funcțional într-un model.

Un model al culturii politice include următoarele elemente:

a) Cognitive, prin care agentul acțiunii reflectă, înțelege, își explică faptele politice, universul politico-social, posibilitățile și oportunitățile participării sale la practica politică. Cunoștințele politice, stocul de informație politico-juridică existente în societate și mai ales în experiența agentului acțiunii politice au fost interiorizate sub formă de achiziții operaționale constituind atât o resursă, cât și un mijloc al practicii politice care fac posibilă o acțiune conștientă, rațională, responsabilă și eficientă. Alături de informație politică operațională, în toate culturile contemporane

există și cunoștințe, informația contemplative, speculative, situate undeva în fondul pasiv al cunoașterii și culturii politice. Nu este exclusă însă posibilitatea actualizării acestora, a transformării lor în instrumente operaționale favorabile sporirii raționalității și eficienței practicii politice în anumite conjuncturi sociale.

b) Axiologice, prin care agenții acțiunii politice (lideri politici, elita politică, partide, grupe de presiune, electoratul, etc.) evaluează corespunzător unui anumit criteriu fapte, proceduri ale practicii politice, propriile performanțe, le ierarhizează, stabilesc priorități de acțiune, determină utilitatea, sensul acțiunilor, posibilitățile de alianță politică etc. Toate aceste evaluări sunt esențiale pentru programarea acțiunii, pentru elaborarea strategiei și tacticii dar și pentru corelarea “din mers” a propriilor acțiuni, inițiate și realizate de un agent politic sau altul.

c) Creative, prin care agenții acțiunii politice prelucrează datele cognitive, afective, motivaționale și moral-voliționale pe care le posedă în experiență, construind, elaborând noi valori politice, rezolvând probleme aduse la ordinea zilei de fluxurile de evenimente sociale. Toate acestea implică eforturi creative, de adaptare, de construcție, de producere a noului; creația de valori politice constituind nucleul culturii politice, factorul care dă măsura succesului în acțiune și care predetermină anvergura, importanța istorică a acțiunii politice întreprinse.

d) Praxiologice, adică cele de întrebuințare în acțiunea politică a valorilor ca: programe politice, strategii, tactici, idealuri politice, mijloace și resurse politice, obiecte supuse transformărilor (care, aflate în conexiuni cu actele de guvernare, devin politizate), acte de legiferare, decizii, control etc. Toate componentele practicii politice sunt cuprinse în sfera culturii politice putând fi evaluate ca valori, pseudovalori și antivalori. Unele țin de latura materială, altele de cea nematerială (ideală) a culturii - fiecare având funcții specifice, de neînlocuit, în practica politică, în realizarea obiectivelor politicii în genere.

e) Comunicaționale, concretizate în transmiterea informației politice între cei doi poli ai vieții politice: guvernării și guvernații, între societatea politică și societatea civilă, între elita politică și cetățean. Universul comunicațional a trecut mult în fața celorlalte mijloace ale practicii politice (ca sursă de eficiență, operativitate și ca importanță) în secolul XX. De aici a rezultat un interes sporit al tuturor guvernelor pentru a-l perfecționa. Nici o politică nu este posibilă fără comunicare; cu atât mai mult sistemul politic democratic. Modernizarea sistemelor de comunicare s-a dovedit a fi necesară și din nevoia dezvoltării vieții politice, a realizării transferului de modele politice prin învățare, imitație, educație, prin acțiunea diferiților factori de socializare politică - procese desfășurate în interiorul aceleiași comunități umane sau între colectivități diferite.

Toate aceste elemente sunt corelate organic într-un sistem funcțional al culturii politice centrat pe o tablă de valori politice specifice fiecărei societăți. Valorile politice dominante sunt promovate și propagate de cei care se află la putere. Într-un sistem politic pot fi la “vârf” valorile liberale, într-altul valorile social-democrației, într-altul valorile democrat-creștine etc. Aceasta scoate în evidență rolul ideologiilor ca părți constitutive ale culturii politice. Dar cultura politică a unei societăți trebuie evaluată nu după conținutul ideologiei în primul rând (într-o astfel de ipostază, politologul ar fi pus în situația să caracterizeze culturi atât de diferite în termeni

superlativi), ci după performanțele practicii politice mai ales, după volumul de bine, de dreptate, de bunăstare, de fericire, de adevăr aduse oamenilor de un sistem politic concret. Aceasta pentru că elementele culturii politice participă direct sau indirect într-o rețea de circuite ce compun practica politică globală. Un element dispartat al culturii politice, chiar dacă are o calitate individuală perfectă, el va fi lipsit de valoare dacă acțiunea politică ce-l integrează nu va produce roadele socialmente așteptate, dorite. Din acest punct de vedere cultura politică a unei societăți are elemente pasive (“moarte”) și active, elemente latente și manifeste, elemente “parazitare” (pseudo-valori”) și elemente funcționale, elemente lucrative și inhibitive, elemente propulsorii și frenatoare, etc.

Întrebări de control

1. Care este aportul lui G. Almond și S. Verba în teoria culturii politice?
2. Cine a lansat termenul de cultură politică?
3. Caracterizați elementele structurale ale culturii politice?
4. Identificați factorii ce influențează dezvoltarea culturii politice?
5. Care sunt dimensiunile culturii politice?

Referințe bibliografice

1. Almond G., Verba S. Cultura civică: atitudini politice și democrație în cinci națiuni. București, 1996.
2. Bondea A. Sociologia culturii. București, 1993.
3. Radu R. Cultura politică. București, 1991.
4. Josanu Y. Cultura politică. Abordare de concept. În: Arena Politicii, nr.5, 1996.

Tema II. Cultura politică și civilizația

Planul lecției

1. Semnificațiile conceptului de cultură.
2. Interdependența dintre cultură politică și civilizație.
3. Naționalul și universalul în cultura politică și civilizație.

1. Semnificațiile conceptului de cultură

Pentru a determina conținutul conceptului de „cultură politică” este necesară definirea raportului acesteia cu noțiunea de „cultură”. Cultura politică se impune ca o componentă atât a culturii globale, cât și a sistemului politic. Ori, „cultura globală a unei societăți este o matrice în care se dezvoltă cultura politică sau culturile politice ale principalelor grupuri sociale”.

Termenul „cultură” a fost introdus în antropologie de către E. B. Tylor, pionierul britanic al acestei discipline. În introducerea (p. 1) la *Cultura primitivă* (1871) el definește cultura ca „acel ansamblul complex care cuprinde cunoștințele, credințele, artele, morala, dreptul, obiceiurile și toate celelalte capacități și deprinderi pe care omul și le-a însușit ca membru al societății”. În aceeași lucrare, în capitolul I: *Știința despre cultură* E. B. Tylor enunță și alte elemente ale culturii: îmbrăcămintea, uneltele armele, dreptul de proprietate și căsătoria, învățătura morală și religioasă.

De atunci încolo, paralel cu dezvoltarea studierii realităților culturale, se observă o proliferare extraordinară a semnificațiilor termenului de cultură, nu întotdeauna lipsită de ambiguități și confuzii. Răspunzând unei comenzi a UNESCO în 1952, antropologii americani A. Kroeber și K. Kluckhohn au descoperit în operele culturologilor, antropologilor și sociologilor nu mai puțin de 152 definiții ale culturii. În lucrarea sa, „*Sociodynamique de la culture*” – 1967, A. Molles semnală existența a peste 250 de definiții. Iar dacă am avea în vedere diferite segmente ale culturii de ansamblu a societății, diferite subcomponente sau momente istorice ale morfologiei culturii, atunci numărul definițiilor, descrierilor și nuanțelor ar tinde să se amplifice în mod exponențial.

Explicațiile ar consta în faptul că, în abordarea culturii ca fenomen intrinsec uman, definițiile au privilegiat și au extins, prin extrapolare la întreaga realitate culturală:

- a. un domeniu specializat al culturii (cu precădere cea spirituală);
- b. numai o structură particulară a culturii: tipul cultural, forma sau mediul cultural, omițându-se procesele culturale;
- c. identificarea culturii cu o realitate organică, subestimându-se realitatea supraorganică a sistemelor culturale, cu normele lor proprii de funcționare și reproducere;
- d. reacțiile psihologice la dinamica realității culturale, în timp și spațiu.

Din punct de vedere tradițional, conceptul de cultură este legat de noțiunea „cultura spiritului”, prin analogie cu ideea de cultură a ogoarelor. Ca și procesul agricol unde țelina, bogată în posibilități nutritive, trebuie să fie lucrată și îngrijită pentru a da roade, tot astfel cultura spiritului presupune ideea mai generală a unei

formații, pregătiri, educații morale și intelectuale, de care toate ființele umane, indiferent de varietatea etnică, rasială sau religioasă a grupurilor de care aparțin, ar trebui să beneficieze. Această concepție presupune ideea unui patrimoniu cultural, compus din bunuri și valori universale, transmise de la o generație la alta. Educația devine tot mai mult intenționată și programată și are funcția de a degaja normele comportamentului social. Sentimentul ordinii și al poziției omului în cosmos devine posibil pe baza asimilării și valorificării acestui patrimoniu cultural.

Ca înțeles fundamental, legat și de sentimentul originar menționat mai sus, cultura ia naștere și se definește în raport cu natura, opoziție valabilă nu numai pentru cultura materială, exterioară, dar și pentru cultura spirituală, interioară, deoarece omul însuși, în alcătuirea sa specifică, este o unitate dintre biologic și spiritual, dintre natural și cultural.

Grație omului, natura devine cultură, mediu social structurat de valori culturale unde omul dobândește adevărata sa menire de *homo faber*. Cultura este detașare de natură, etapele creșterii culturale sunt etape ale umanizării, ale ridicării și emancipării spirituale a omului de servituțile sale naturale. Cultura cuprinde ansamblul fenomenelor social-umane care apar ca produse cumulative ale cunoașterii și, totodată, ca valori sintetice. Deși pot fi definite ca valori-mijloc și nu ca valori-scop, valorile politice: libertatea, egalitatea, solidaritatea se înscriu pe traiectoria acestei emancipări, în procesul de asociere a oamenilor în formele complexe ale comunităților umane care reprezintă, totodată, un mediu social artificial opus forțelor entropice ale naturii.

Definiția cea mai concisă dată culturii este următoarea: cultura este elementul învățat al comportamentului uman. Determinativul „învățat” reprezintă diferența specifică a definiției deoarece, oricare ar fi formele unei culturi, susceptibile de a fi descrise obiectiv, ele trebuie să fie învățate de generațiile succesive ale unei populații, altfel acestea se pierd. Faptul că numeroase definiții ale culturii politice nu au cuprins, printre notele lor esențiale, dimensiunea istorică și națională, forța modelatoare a tradiției în câmpul axiologic, memoria colectivă a grupului, imaginarul social a generat multe confuzii. Pe măsura evoluției în timp, orice cultură își articulează normele și valorile sale într-un sistem cultural care constituie elementele „supraorganice” ale existenței sale. Din acest punct de vedere, orice cultură este dotată cu o vitalitate, cu o capacitate de influență care transcende viața individuală a purtătorilor ei. În timp ce cultura, atribut al omului, se limitează la om, cultura, în totalitatea sa, depășește individul. Ca sistem cultural, cultura scapă de sub controlul omului și operează în limitele propriilor sale legități specifice. În aceasta constă autonomia relativă a culturii. Faptul că există un continuum cultural, în pofida schimbării constante a persoanelor al căror comportament este tot cultural, demonstrează că orice cultură domină viața oamenilor și o modelează.

Pe de altă parte, cultura este tot ceea ce în lume se datorează omului. Definiția subliniază că, cultura este mai mult decât un fenomen biologic. Viața omului se desfășoară într-un cadru dublu: habitatul natural și mediul social. Ea conține toate elementele din caracterul omului adult pe care acesta le-a învățat în mod conștient de la grupul său. Faptul că omul a fost definit atât ca „zoon politikon”, „homo faber”, „homo symbolicus” sau ca „animal creator de cultură” arată legătura dintre cultură și

politică. Această legătură este mediată prin procesele socializării politice și prin intermediul conștiinței politice. Oamenii așteaptă ca output-urile (rezultatele) input-urile (investițiile; intrările) din sistemele politice și culturale să ducă la o stabilitate, sprijin și adaptare superioară a lor la cele două medii.

După cum nici o societate nu poate trăi în anarhie, fără un sentiment minimal al ordinii sociale, nici o societate nu poate trăi fără o concepție despre lume sau fără o concepție despre univers, care îi asigură stabilitate, coeziune internă și echilibru. Slab înzestrat organic, neocrotit de natură, omul nu ar putea exista în hățișul fenomenelor care îl înconjoară fără credințe primare sau fără o concepție despre lume – expresia lor articulată și evoluată. Pentru om trebuie să existe o explicație comparativă, logică, rațională a lumii care îl înconjoară. Or, sensul concepției despre lume este de a combate confuzia, dezordinea, iraționalul fenomenelor și de a da sens, o structură rațională unei lumi în schimbare, o premisă pentru viața politică a omului. Concepția despre lume dă omului siguranță și convingerea fermă că lumea poate fi organizată într-un context mai larg – contextul ordinii și al valorilor. Privită din acest unghi, cultura apare în societățile umane și ca factor de unitate, atât între trăsăturile personalității cât și între diferitele personalități și comunități. Opera culturală este în primul rând continuitate și coeziune, pentru că nu există cultură fără tradiție. Schimbarea culturală nu poate fi percepută decât ca o parte a problemei stabilității culturale; nu se poate înțelege stabilitatea culturală decât în raport cu structura concepției despre lume.

Comunicarea dintre valorile istorice și valorile contemporane se efectuează prin continuitatea temporală; fiecare generație le transmite următoarei în așa fel încât aceasta păstrează ceea ce a câștigat și o îmbogățește prin propria ei experiență. Prin vocația instauratoare a valorilor, cultura politică orientează acțiunile politice și permite dezvoltarea socială.

2. Interdependența dintre cultură politică și civilizație

Termenul de cultură a fost corelat, până la identificare, cu cel de civilizație. Termenul de civilizație apare către sfârșitul perioadei Renașterii, etimologic de la latinescul *civitas*, *civis*, pentru a desemna acțiunea prin care cetățenii ajung a dobândi complexul de calități necesare vieții lor împreună în comunitatea politică.

Problema raportului dintre cultură și civilizație a fost una destul de controversată în gândirea modernă. În prima fază, cultura semnifică ansamblul de bunuri materiale ale societății, iar civilizația era asociată cu ceva superior umanității, ca delicatețe în comportament, dezvoltare a instituțiilor sociale și obiceiurilor.

I. Kant susținea că cultura e sinonimă cu perfecționarea și disciplinarea rațiunii, iar civilizația – cu perfecționarea relațiilor sociale între oameni bazate pe politețe și bunuri materiale. O. Spengler menționează că cultura nu reprezintă altceva decât realizarea posibilităților sufletești de simțire și gândire ale unei comunități umane ce trăiește într-un spațiu geografic. Acesta identifică mai multe stadii ale culturii: copilăria, adolescența, maturizarea și bătrânețea unei culturi. Civilizația ar reprezenta moartea unei culturi, fiecare cultură având un ciclu vital de o mie de ani. Aici cercetătorul face aluzie la marile culturi ale egiptenilor, babilonienilor, greco-romană. În această ordine de idei, O. Spengler susține că viitorul culturii occidentale care a

început în anul 1000 după Christos, s-a transformat în civilizație pe la sfârșitul secolului XVIII, nu va depăși prea mult anul 2000.

O altă interpretare neoromantică consideră civilizația o dimensiune a culturii. Cultura este redusă la valori de tip tradiționalist (artă, literatură, mit, religie, filosofie) la tot ce cuprinde universul spiritual al omului, iar civilizația ar include ansamblul fenomenelor economice, tehnice, științifice și politice care comportă modernizarea, transformarea radicală a structurilor tradiționale.

O altă concepție definește civilizația ca totalitate de bunuri tehnico-materiale, considerate într-o viziune utilitaristă, hedonistă. T. Vianu afirma că civilizația este un aspect al culturii: când omul întreprinde un efort asupra lui însuși se vorbește despre cultură; de fiecare dată când el modifică lumea se vorbește despre civilizație.

A. Comte, de pildă, considera că civilizația constă în dezvoltarea spiritului uman, în dezvoltarea acțiunii omului asupra naturii care este, de fapt, consecința directă a dezvoltării spiritului. Ulterior, O. Spengler avea să susțină că civilizația constituie destinul inevitabil al unei culturi, reprezintă stadiul cel mai exterior și mai artificial la care poate ajunge specia umană.

Civilizația este cultura cumulată. Ea exprimă nivelul atins de dezvoltare socială la un moment dat, dezvoltare a cărei origine se găsește în perimetrul culturii, în eforturile de creație umană. În acest sens vorbim despre civilizația bronzului, a fierului, civilizația europeană, egipteană, asiatică. Cultura e un cod specific al civilizației.

Prin urmare, aceste două entități - cultură și civilizație - sunt distincte dar nu sunt opuse. Prin cultură omul umanizează natura, iar prin civilizație se umanizează pe sine; fiind una alteia bază și condiție, sunt complementare.

3. Naționalul și universalul în cultura politică și civilizație

Realitățile culturii sunt creații ale unor comunități determinate fiind sintetizate. Aceste creații ale geniului uman aspiră la universalitate, adică tind să depășească granițele comunității în care au apărut și există. Condiție esențială în acest caz este prezența unei opere naționale de mare și autentică valoare. Aceasta înseamnă capacitatea de a se exprima prin mijloace specifice genului, capacitatea de a reda prin aceste mijloace universul de simțire, tabelul de valori spirituale ce se materializează în atitudini, gesturi, mentalități, obiceiuri ale unei națiuni. Factori importanți la contribuirea intrării valorilor naționale în patrimoniul universal pot constitui și gradul de dezvoltare și independență economică, socială și politică a națiunii.

Civilizația nu este doar rezultanta eforturilor culturale, ci și baza de pornire și realizare a oricărei culturi. Cultura trece și trăiește în civilizație, iar aceasta se realizează într-un nou nivel cultural.

Istoria culturii se realizează prin depășirea unei etape de către alta, depășire ce nu înseamnă înlăturarea totală a etapei anterioare, ci se realizează ca negație dialectică respectiv prin afirmarea valorilor superioare, preluarea celor asimilabile și negarea nonvalorilor și a valorilor limitate. Dezvoltarea culturii presupune unitatea dintre continuitate și discontinuitate. Progresul se realizează și prin dinamica raportului cultură-civilizație.

Civilizațiile se dezvoltă acumulând mereu noi și noi creații culturale, acestea la un moment dat pot depăși cadrul civilizației respective determinând trecerea spre o nouă etapă civilizatoare. La rîndul ei, noua formă de civilizație va constitui cadrul propice dezvoltării în continuare a culturii.

A. Toffler în lucrarea „Șocul viitorului”, divide istoria civilizației umane în trei valuri:

- faza agricolă a civilizației umane;
- faza industrială;
- faza contemporană.

Problema viitorului culturii și mai ales al civilizațiilor umane, reprezintă în prezent o problemă de mare interes și generează o serie de dezbateri în literatura filosofică, politică.

Marile implicații ale revoluției tehnico-științifice contemporane, explozia demografică, penuria acută de materii prime, poluarea accentuată a mediului determină comunitățile umane să reflecte asupra viitorului civilizației umane contemporane, precum și să ofere soluții viabile acestor provocări.

Întrebări de control

1. Ce presupune cultura?
2. Care este relația dintre cultură și civilizație?
3. Comentați raportul dintre național și universal în cultură?
4. Comentați ideile lui O. Spengler cu privire la cultură?
5. Care este rolul culturii în societate?

Referințe bibliografice

1. Bâtlan I. Introducere în istoria și filosofia culturii. București, 1995.
2. Bondea A. Sociologia culturii. București, 1993.
3. Drâmba O. Istoria culturii și civilizației. vol. I. București, 2001.
4. Maliță M. Zece mii de culturi. O singură civilizație. București, 1998.
5. Toffler A. Șocul viitorului. București, 1992.

Tema III. Cultura politică și sistemul politic al societății

Planul lecției

1. Raportul dintre cultura politică și societate.
2. Congruența și incongruența dintre cultura politică și structura politică.

1 Raportul dintre cultura politică și societate

Concepțiile funcționaliste, structuraliste, semiotice și în ultimele decenii, abordările comunicaționale și cele postmoderniste au subliniat interferența dintre caracterul simbolic al culturii și anumite componente ale sistemului politic. Relația dintre cultură și sfera politică a societății este una extrem de complexă, în care putem vorbi atât de dimensiunile politice ale culturii, cât și de impactul decisiv pe care valorile și structurile culturale le au asupra mecanismelor de legitimare politică, asupra ideilor și comportamentelor politice ale grupurilor sociale. Sociologia politică a preluat o serie de concepte și abordări specifice teoriei culturii pentru a explica dependența conduitelor politice de sistemul de valori, atitudini și reprezentări culturale, modul în care matricea culturală și mentalitățile dominante din cuprinsul unei societăți își transmit influențele asupra instituțiilor și relațiilor politice. Relația dintre sistemul politic și cel cultural se desfășoară pe mai multe niveluri. "Un sistem cultural determinat este cel care formează atitudinile cetățenilor, așteptările lor față de stat, mecanismele de interiorizare a valorilor civice... Orice discurs al Puterii vehiculează simboluri, mobilizează credințe, propune obiective care trebuie să se insereze în mediul cultural".

Lumea contemporană a reevaluat însemnătatea culturii ca factor al dezvoltării sociale, iar legătura dintre cultură și sfera puterii politice a fost cercetată în mod deosebit în ultimele decenii. Sistemul politic își are corespondențe în sistemul cultural al societății. Este o relație complexă în care descoperim condiționări reciproce sau structuri analogice. Cultura organizează valorile pe care le respectă și le urmăresc oamenii în viață, iar puterea politică se sprijină pe acest set de valori pentru a orienta acțiunea socială, pentru a acționa asupra societății.

Între componentele unei societăți – sistemul politic, sistemul economic, sistemul social, sistemul cultural – există relații variate. Unii teoreticieni au considerat cultura ca o sursă generativă a puterii politice, precum A. Gramsci, o expresie a puterii sau un instrument al acesteia, o sursă de schimbare a puterii etc. Gramsci considera că hegemonia politică a unei clase se întemeiază pe hegemonia ei culturală. Astfel, burghezia și-a impus valorile sale în spațiul vieții sociale, dobândind astfel treptat și puterea politică.

Unii cercetători menționează că puterea politică reală se realizează prin – și se sprijină pe – cultură. Concluzia lor este aceea că o putere politică fără suport cultural nu durează. Raporturile dintre cultură și spațiul puterii sunt mai degrabă raporturi de corespondență, iar uneori de tensiune. Opțiunile puterii politice sunt adeseori orientate valoric de anumite modele culturale, de ponderea unor valori impuse în spațiul cultural. De mare însemnătate este raportul dintre schimbare politică și schimbare culturală, dintre noile valori politice și structurile culturale. Există o

fundație culturală și mentală a societăților de care structurile politice trebuie să țină seama.

În dezvoltarea contemporană, indicatorii culturali, noneconomici, au o relevanță deosebită, pentru a caracteriza calitatea vieții, dezvoltarea echilibrată, pentru a măsura efectele sociale și umane ale transformărilor politice. Starea învățământului, a educației, a sistemului mediatic și informațional reprezintă indicatori importanți privind potențialul de dezvoltare a unei societăți. Mulți teoreticieni consideră că liniile de cauzalitate socială sunt mijlocite de cultură, de valorile pe care le prețuiește omul, de competențele și aspirațiile sale. Dezvoltarea este văzută astfel ca un proces complex ce implică aspecte economice, sociale, culturale și politice. Valorile interiorizate sunt decisive. Cultura politică exprimă modul în care cetățenii și populația în ansamblu se raportează la instituțiile politice și la opțiunile sistemului politic.

Raportul dintre cultura politică și societate se explică prin prezența următoarelor momente.

- momentul cognitiv (gnoseologic), care are ca subiect realitatea socială și subiectul uman. Ideea este elaborată și dezvoltată de către om. Prin natura lor subiectivă, ideile par a fi la polul opus al lumii obiective. Prin conținutul lor, însă, ideile, tind să coincidă cu acestea. Acest conținut este adevărul obiectiv.

- momentul axiologic (valoric). La originea unui act cultural, politic, se află nemulțumirea omului față de situația sa existentă și aspirația către un scop, un ideal spre care tinde prin modificarea existentului. Prin cultură, omul, cunoaște situația sa socială, o explică și o ierarhizează în raport cu situația sa reală.

- momentul creației. Omul printr-un proces creativ produce o lume nouă în care-și dăruiește întreaga sa esențialitate.

- momentul generalizării și asimilării, prin care se realizează finalitatea socială a culturii. Are loc modelarea și remodelarea valorilor, încât ele se integrează în viața socială ca fapte înnoitoare.

Cultura politică – parte a culturii de ansamblu a societății, a fost și va rămâne o variabilă dependentă de progresul general al comunităților umane. Ea este supusă transformărilor, implicit dezvoltării și modernizării. Într-un astfel de proces istoric ea și-a demonstrat rolul ambivalent: cultura politică, dezvoltându-se, pe de o parte favorizează creșterea gradului de libertate umană iar, pe de altă parte, limitează libertatea oamenilor. Cultura politică mărește libertatea pentru că permite elaborarea unor opțiuni mai temeinic fundamentate, permite alegerea în cadrul unei oferte raționale de variante acceptabile, favorizează participarea la viața politică prin prisma anticipării efectelor pe termen lung. Totodată, cultura politică eliberează cetățeanul de efortul de a reinventa mereu mecanismele participării la viața politică, realizării controlului asupra activității organelor de decizie, contestării unor acte politice, etc. pentru că acestea pot fi asigurate prin învățare socială, prin socializare politică generând timp liber necesar pentru explorări și creație. În același timp, dezvoltarea culturii limitează libertatea cetățeanului pentru că oamenii nu sunt liberi să facă tot ce vor. Legile, actele normative, ca invenții ale culturii juridice, îi împiedică pe cetățeni să se angajeze în anumite feluri de acțiuni (de exemplu: să înființeze un partid fascist, să ia cu asalt clădirea primăriei sau a guvernului sau să nu-și plătească impozitele) și

le impun să acționeze într-un anumit fel sau conform anumitor standarde. Dar cultura politică limitează inegal (în funcție de apartenența la o clasă, nivelul de avere, sex, status profesie).

2 Congruența și incongruența dintre cultura politică și structura politică

Este o relație strânsă între cultura politică și structura politică a unei societăți. Ambele realități exprimate de către aceste concepte sunt foarte importante pentru funcționarea sistemului politic. Activitățile politice care au loc cu o anumită regularitate constituie structura sistemului politic, în care un rol esențial revine liderilor politici înzestrați cu o anumită cultură politică.

Structurile sunt formate din ansambluri distincte de roluri aflate în relații și interacțiune. Cultura politică influențează conduitele indivizilor în rolurile lor politice. Fenomenele și presiunile existente în structurile politice modelează cultura politică. Cultura și structura, atitudinea și comportamentul, toate interacționează, fără întrerupere, pe măsură ce individul învață și acționează.

Un aspect important al dezvoltării sistemului politic se referă la diferențierea rolurilor sau diferențierea structurală. Diferențierea reprezintă fenomenul, grație căruia, rolurile sunt modificate, devenind mai specializate, mai autonome, cât și procesul care crează noi genuri de roluri, influențând apariția noilor subsisteme și structuri. Modernizarea, raționalizarea culturii politice reprezintă procesul prin care oamenii capătă un comportament rațional și analitic și o experiență a acțiunii politice.

Cultura politică a unei societăți este rezultatul structurii sale politice, în timp ce funcționarea structurii este condiționată de contextul cultural în care se află. Spre exemplu, fiecare tip de cultură politică este în relație cu un tip de structură politică. O cultură politică parohială corespunde unei structuri tradiționale descentralizate, o cultură de supunere unei structuri autoritare și centralizate, o cultură de participare unei structuri democratice.

G. Almond și S. Verba consideră necesară o congruență între cultura politică și structura politică. Sistemul nu funcționează normal în cazul unui decalaj dintre aceste elemente. Totuși, congruența nu poate fi perfectă, deoarece nici o cultură politică nu este omogenă. Este necesară și congruența între modelele de autoritate politică și cele de autoritate socială.

Drept exemplu, amintim cauzele căderii Republicii de la Weimar (1919-1933), unde schemele de autoritate la nivelul familiei, școlii, locului de muncă și altor organisme sociale erau în contradicție cu schema de autoritate de la nivelul sistemului politic, care crează structuri democratice. Menținând și consolidând vechile sisteme de supunere, populația a acceptat cu greu noile structuri politice care reclamau participarea. În acest mod, angajarea politică a poporului a fost limitată și el nu s-a putut opune instaurării unui regim fascist.

Un atribut al procesului de modernizare a culturii politice constă în emergența noilor roluri și atitudini politice. Într-o cultură politică tradițională, rolurile organismelor statale nu sunt diferențiate de alte roluri ale societății. Anumite roluri politice sunt cunoscute, însă membrii societății nu înțeleg modul în care acestea sunt aplicate.

Existența și funcționalitatea unei culturi politice, constituie o condiție esențială

în ființarea și funcționalitatea unui regim politic democratic. În adevăratul sens al cuvîntului, noțiunea de cultură politică nu a existat în sistemul politic totalitar comunist. Ceea ce exista și se practica era de fapt propaganda ideologică, ce urmărea impunerea și însușirea dogmei comuniste. Regimul comunist nu era interesat în existența și funcționalitatea unei adevărate și autentice culturi politice, întrucît ea ar fi însemnat lărgirea cunoștințelor și orizontului politic, descoperirea unei alte alternative politice la regimul comunist, fapt ce nu era în interesul guvernanților comunisti.

Într-un regim totalitar de genul celui comunist o adevărată cultură politică venea în contradicție cu însăși conținutul acestuia, cu structurile sale nedemocratice, cu sistemul politic și ideologic al luptei sale de alternanță politică.

O adevărată și autentică cultură politică nu poate exista și funcționa decît într-un regim fundamentat pe principii și valori democratice. Numai într-un asemenea regim, ea poate să-și pună în valoare conținutul și esența sa democratică, utilitatea și eficiența socială. Numai o asemenea cultură și conștiință politică este în măsură să asigure o participare activă, în cunoștință de cauză și responsabilă a cetățenilor la viața politică, în crearea și dezvoltarea unui pluralism politic și ideologic, în apariția și impunerea unor noi paradigme doctrinare și programatice, în realizarea unei confruntări de opinii, idei și concepții.

Ca formă de guvernare, regimul politic democratic nu se poate realiza fără o solidă cultură politică. Ea se implică atît în fundamentarea și structurarea sistemului politic, cît și în funcționalitatea componentelor sale. Eficiența funcționării unui sistem politic democratic este indisolubil legată de modul cum membrii societății își însușesc normele și valorile politice, cum le transpun în practică.

Gradul participării al membrilor societății la viața politică, eficiența și responsabilitatea acestora este în mod direct legată și de nivelul lor de cultură politică. În ultimă instanță, cultura politică se materializează în participare, în acțiune și comportament politic.

În legătură cu evoluția politică viitoare a statelor, Almond și Verba propun o viziune optimistă: „Noua cultură politică mondială - anticipează ei - va fi o cultură politică a participării”. Se subînțelege că tot mai multe state vor alege calea democrației în dezvoltarea lor ulterioară.

Infuzarea modelului democratic participativ în tot mai multe țări va presupune mai mult decît existența instituțiilor formale ale democrației (partide politice, legislativ ales, sufragiu universal). Pe lîngă toate acestea, existența unei culturi politice democratice va fi indispensabilă. Astăzi, politologii ca și cetățenii obișnuiți, se întreabă deopotrivă în ce măsură este posibilă transplantarea culturii politice democratice în statele post comuniste. S-a constatat că transferul culturii politice a statelor democratice occidentale în societățile în tranziție întîmpină cel puțin două mari obstacole: primul derivă din obiectivele marilor idei ale democrației, care se realizează cu distorsiuni, cu modificări substanțiale; al doilea, îl constituie problemele obiective cu care se confruntă aceste națiuni: tehnologii și sisteme sociale arhaice.

În literatura de specialitate, pe lîngă conceptele de „cultură politică” și „cultură civică”, este vehiculat și conceptul de „cultură politico-administrativă”, într-un înțeles care se diferențiază fără însă a-l opune celor dintîi. În concepția lui Y. Menny, conceptul de cultură politico-administrativă se referă la un ansamblu de norme și

valori produse de o societate dată și care pot fi în contradicție cu normele și valorile afișate de respectivul sistem. Contradicțiile dintre valorile oficiale și cele efectiv practicate, susține el, dovedesc capacitatea democrației de a se autocorecta și importanța culturii politice pentru populație, care nu admite pe termen lung coruperea principiilor democrației. Exemple concludente în acest sens le oferă Italia postbelică și perioada McCarthistă în SUA. Democrația nu este un sistem perfect, lipsit complet de erori. Superioritatea democrației constă în capacitatea ei de a sesiza și corecta erorile cu ajutorul culturii civice.

În cadrul abordării sistemice, cultura politică trebuie tratată ca un sistem de relații dintre două elemente cheie: puterea și societatea. Este un proces al relațiilor subiectiv-obiective în care puterea și societatea realizează alternativ funcțiile obiectului și subiectului. Sunt determinate trei condiții necesare ce trebuie să fie realizate de către putere și societate, prin care se identifică nivelul de dezvoltare al culturii politice.

Din partea puterii:

- existența unor scopuri politice clare și capacitatea de a le explica societății într-un limbaj adecvat (pe înțelesul societății).
- un dialog, o comunicare bine stabilită (feedback) din partea societății, pentru a percepe reacțiile acesteia la declarațiile și acțiunile puterii.
- capacitatea de a revizui scopurile declarate și acțiunile întreprinse, ținând cont de feedback și de posibilele schimbări în cadrul sistemului.

Din partea societății:

- capacitatea de a formula și exprima predispozițiile sale, cerințele, în forma unor necesități politice într-un limbaj adecvat puterii.
- un dialog (reacție) a puterii pentru a percepe reacția puterii la acțiunile societății.
- capacitatea de adaptare a acțiunilor față de metodele de comportament politic al puterii.

Nivelul culturii politice al societății este determinat de nivelul de armonizare și corespundere a tuturor elementelor acestui sistem. Modificarea unui element al sistemului implică modificarea tuturor elementelor, a relațiilor dintre acestea.

Posibile scenarii - dacă influența din partea forțelor politice externe este adecvată opiniei publice aceasta duce la schimbarea puterii. În acest mod au avut loc unele revoluții, colapsul URSS, „revoluțiile de catifea”.

Drept reacție a intensificării influenței externe, puterea se adresează societății cu discursuri privind „pericolul extern”, necesitatea consolidării societății și puterii pentru a învinge dușmanul extern; spre exemplu perioada războiului rece.

Pluralismul culturilor politice se exprimă atât la scară planetară prin diferențele între societățile politice, între sistemele și regimurile politice și popoare, cât și în cadrul uneia și aceleiași societăți. În ce privește diversitatea culturilor politice între societăți, au fost prezentate rapoarte, în special de către antropologi, care au evidențiat o diversitate culturală apreciabilă vizând aspectele materiale ale culturii politice, organizarea relațiilor între membrii societății, valorile, normele, obiceiurile, moravurile și tabuurile politice, simbolistica politică, organizarea administrativ-

teritorială etc. Evidențierea diferențelor între culturile politice a făcut apel la unele criterii: valorile dominante în sistemul politic (cultura politică americană, de pildă, și toate culturile democratice consideră ființa umană, ca individualitate, drept valoare supremă, respectul pentru drepturile omului este axioma oricărui program politic, în timp ce în regimurile comuniste, în cele de comandă în general, au prioritate colectivul, interesul general și nu personalitatea individului); orânduirea economică, în funcție de care s-au format culturi politice capitaliste, socialiste, mixte; nivelul de dezvoltare redat, printre altele, de Produsul Intern Brut pe locuitor, în funcție de care se discută despre cultura politică din societățile dezvoltate, mediu dezvoltate, subdezvoltate, în curs de dezvoltare; criteriile istorice, geografice sau al climei, în funcție de care s-a discutat despre cultura politică a țărilor insulare și a celor continentale, a țărilor cu climă caldă, temperată și rece, a țărilor cu tradiții statale milenare și a celor cu o istorie a vieții politice mai scurtă, a țărilor dominate colonial de Franța spre deosebire de cele dominate de Marea Britanie sau Portugalia. Uneori a fost valorificată împărțirea mai veche a culturilor în apolinice și dionisiace. Astfel, cultura politică dionisiacă ar da curs dezlănțuirii imaginației, activităților frenetice, pasiunilor participative, sensibilității exagerate, pe când cea apolinică pune accent pe sobrietatea rațională, pe calculul logic, discreție, moderație, respectarea mecanică a legilor, pe primatul colectivității în raport cu individul.

Diversitatea culturilor politice a le comunităților umane vine să demonstreze puterea de inovație a omului, a elitelor politice dar și flexibilitatea și variabilitatea instituțiilor, organizațiilor politico-juridice. Așa cum culturile politice ale diferitelor societăți variază în spațiu și timp, tot astfel segmentele sociale componente ale unei societăți date pot produce varietate în structurarea politică, mai cu seamă în epoca modernă și contemporană, luând naștere cultura politică a regimului și cultura politică a opoziției, cultura politică a stângii (care se raportează cu predilecție la următoarele valori: egalitate, justiție socială, echitate, solidaritate, progres, sensul laic al vieții umane, republicanism, stat puternic, protecție socială necondiționată etc.), cultura politică a drepte (care se orientează după o altă grilă de valori: primatul individului în raport cu colectivitatea, drepturile omului, apărarea proprietății, ordine socială bazată pe lege), cultura politică liberală, democrat-creștină, comunistă, naționalistă, conservatoare, ecologistă etc.

Așadar, cultura politică are un impact asupra sistemului politic din care ea face parte. Există o cultură politică democratică – un pattern al atitudinilor politice care sprijină stabilitatea democratică, modernizarea politică în sensul creșterii eficienței activităților de guvernare. Cetățeanul aparținător unei democrații posedă o cultură rațional-activă, adică există așteptarea ca el să fie activ în politică, că este ghidat de rațiune, nu de emoții, în abordarea politicii, că este bine informat și că deciziile sale sunt întemeiate pe calcul atent, pe corelarea intereselor individuale cu cele ale colectivității, pe etica responsabilității. Atâta vreme cât cetățenii nu acționează conform standardelor culturii rațional-active, democrația se află în eșec. Nivelul scăzut de cultură politică, subinformarea, apatia, pasivitatea cetățeanului constituie indicii ale unei democrații slabe.

Întrebări de control

1. În ce mod cultura influențează sistemul politic?
2. Cum se manifestă congruența dintre cultura politică și sistemul politic?
3. Care sunt principiile culturii politice democratice?
4. Ce presupune cultura politico-administrativă?
5. Comentați abordarea sistemică a culturii politice?

Referințe bibliografice

1. Bâtlan I. Introducere în istoria și filosofia culturii. București, 1995.
2. Braud Ph. La science politique, Paris, 1992.
3. Куртов А.А., Каган М.М., Беленко Н.М. Политическая культура и системный подход.
www.anthropology.ru/ru/texts/kurtov_aa/kagan_18.html.
4. Radu R. Cultura politică. București, 1991.
5. Sandu I., Rusu R. Valori politice europene: determinare de concept. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Revistă științifică trimestrială. Nr. 2 (LIII). CEP/USM. Chișinău, p. 118-129. 2011.

Tema IV. Valorile și normele politice

Planul lecției

1. Valori și norme politice: elemente definitorii.
2. Afirmarea valorilor politice în Republica Moldova.

1. Valori și norme politice: elemente definitorii

Axiologia este o disciplină filosofică ce studiază geneza, natura, structura, cunoașterea, realizarea, ierarhizarea și funcționarea valorilor în viața socială.

În general, prin valori se înțeleg acele relații, fenomene, aspecte, elemente, manifestări, laturi, proprietăți create de oameni în activitatea lor socială, prin care se afirmă și se realizează personalitatea umană, progresul social. Valorile politice au o multitudine și o diversitate de forme de existență, manifestare și exprimare, cum ar fi:

- teoretico-spirituală sub forma ideilor, concepțiilor, teoriilor, programelor, doctrinelor;

- relațiile, instituțiile, partidele, formațiunile politice, lideri, personalitățile constituie, de asemenea valori politice;

- unele valori general umane, ca libertatea, independența, unitatea sunt și ele valori politice, căci ele există și ființează într-un context social-politic;

- practica politică, în măsura în care contribuie la îndeplinirea aspirațiilor și intereselor umane, la dezvoltarea social-umană, constituie și ea o valoare politică, căci la rândul ei, ea crează alte valori politice.

Întemeind axiologic cultura, dar și alte domenii ale vieții sociale, valorile politice joacă un rol deosebit de important în societate. Valoarea este cea care dă posibilitate individului să transforme necesitatea obiectivă în necesitate subiectivă, făcând astfel legătura între planul obiectiv al necesității și cel subiectiv al vieții interioare a individului. Asimilînd necesitatea, realitatea socială, valoarea îl ajută pe om nu numai să cunoască această realitate, să și-o interiorizeze, ci prin mijlocirea ei și-o transformă în fapte de conștiință și o obiectivizează în practică prin acțiune și comportament. Prin urmare, orice acțiune umană individuală sau colectivă, orice comportament este determinat de un sistem de valori. Structurînd întreaga viață socială a oamenilor, valorile se constituie ca element declanșator și director al activității umane, iar prin încorporarea lor în acțiunea umană devine scop și țel al oricărei activități.

Valoarea nu numai că dirijează în spațiul social comportamentul uman, dar prin funcțiile sale, în special cea selectivă, modifică conduita punînd-o de acord cu sistemul de valori. Legînd subiectul de lumea realului, mijlocind relația interumană dintre necesitatea obiectivă și subiectivă, interioară umană, valorile nu sunt numai un factor declanșator și stimulator al acțiunii și conduitei umane, dar și de reglare a acestora, dîndu-i un caracter rațional, preferențial, etc. Prezența valorilor, în acțiunea umană este obiectivă, neîndoielnică, omul nu se angajează în acțiune în necunoaștință de cauză, ci există numai o angajare valorico-socială. Între acțiunea umană și valoare se crează o susținere reciprocă, una întemeiază pe cealaltă. A rupe omul de valoare, a-l lipsi de aceasta este un nonsens. Fără valoare, omul nu este om, el este produsul

valorii, dar și el, la rîndul lui, creează valori. Referindu-se la rolul valorilor politice, T. Vianu aprecia "valoarea economică prin care banii devin bunuri este o valoare, un mijloc. Tot astfel, valoarea politică. Acela care dorește să obțină puterea politică o înțelege ca pe un mijloc în vederea realizării anumitor scopuri sociale, religioase. Politica nu poate fi niciodată scop în sine".

Notele fundamentale ale conceptului de valoare sunt: generalitate și centralitate în universul spiritual simbolic al societății și în structura personalității umane, standarde, (criterii evaluative) ale acțiunilor umane, vectori motivaționali care determină și orientează acțiunea, accentuatul lor caracter conștient, deliberat în sensul de adeziune "la ceea ce este de dorit". Cele mai importante concepte cu care se intersectează conceptul de valoare, sunt: atitudinea, norma, idealul, interesul, nevoia și trăsăturile de personalitate.

Valorile politice stabilesc baza acțiunilor subiecților politici, servesc drept fundamentare a acțiunilor întreprinse. În această ordine de idei, ansamblul valorilor politice reprezintă o totalitate a valorilor unui grup social ca o formă de organizată a societății. În acest context, apare problema armonizării valorilor politice ale grupurilor sociale și a societății la general. În acest mod, valorile politice sunt ideile necesităților politice care exprimă interrelațiile indivizilor, a grupurilor sociale, claselor.

Valori politice sunt valori determinate de funcțiunile constitutive și regulative ale vieții sociale. Ele se referă la stat, la cetate ca unitate socială, deci la formele de organizare a vieții în comun, a vieții sociale. Trecînd de la formele de comunitate, de la congregațiile genetice bazate pe descendența și pe legătura sîngelui, de la grupările întemeiate pe obicei, nu lege, la societatea propriu-zisă constituită pe baza legii, statul apare ca o valoare superioară politică.

În practica social-politică valorile reprezintă repere esențiale în orientarea acțiunilor politice. Conform axiologiei politice, valoarea se definește drept o relație socială în care se exprimă prețuirea acordată unor fapte cu trebuințele și idealurile unei comunități umane. Valorile social-politice și cele morale ocupă un rol important în procesul politic. Corelația dintre ele are loc la următoarele niveluri: valorile morale influențează valorile social-politice. De exemplu, binele ca valoare morală stă la baza valorilor politice; dreptatea, la rîndul ei, influențează formarea culturii politice democratice a individului. Concomitent, aceleași valori morale determină cultura politică a individului. Sistemul de valori sau de preferințe reflectă esența problemelor sociale. Valoarea politică este o relație socială în care se exprimă prețuirea acordată unor fapte sociale (politice) în virtutea corespondenței însușirilor lor cu trebuințele sociale ale unei comunități umane și cu idealurile acesteia. Ca idealuri, valorile joacă rolul de etalon, de cadru de referință al activității politice, al conținutului și sensului vieții politice, orientînd activitatea și comportamentul politic al grupurilor sociale și indivizilor. Interiorizate, valorile se transformă în orientări valorice prin care individul se raportează la multitudinea aspectelor politicului și la propria sa activitate, valorizîndu-le. Persoana, omul este produsul valorii, dar și el, la rîndul său creează valori.

Norma politică exprimă regula de activitate, un model de comportare fixat, prin tradiție sau prin lege, privind manifestările politice ale indivizilor, ale organizațiilor și

puterii politice privind organizarea și conducerea vieții sociale. Acestea sunt prezente în trei sfere: în acte normative, în relațiile sociale, în conștiința cetățenilor.

În cadrul fiecărei societăți se dezvoltă un ansamblu de norme specifice, care reglementează raporturile între cetățeni, între grupuri sociale, între acestea și puterea politică. Într-un sistem politic bine articulat, normele politice își găsesc expresia în adoptarea unei legi fundamentale, în constituție, care constituie principalul cadru normativ în limitele căruia cetățenii țării respective își desfășoară activitatea. Așadar, valoarea politică, pentru a fi operantă, trebuie concretizată, în legi și alte norme de conduită socială.

Pentru alcătuirea unui cadru normativ adecvat, o mare importanță o are elaborarea unor programe politice ale partidelor în care să se regăsească atât cerințele de progres ale societății cât și aspirațiile cetățenilor de mai bine. Programul politic reprezintă, din punct de vedere teoretic explicativ, materializarea în practică a culturii politice, a valorilor politice. El reprezintă totalitatea doctrinelor, concepțiilor, tezelor, a principiilor și opțiunilor, a scopurilor și țelurilor pe care le declară și le adoptă un partid politic, o organizație, un guvern și care întemeiază acțiunea și comportamentul politic al acestora.

2. Afirmarea valorilor politice în Republica Moldova

Asimilarea ideilor și valorilor democratice are loc într-o perioadă istorică destul de lungă. Conștiința politică democratică cu o cultură politică adecvată presupune acceptarea unor valori ca respectarea drepturilor și libertăților personalității, neacceptarea violenței în soluționarea conflictelor, toleranță, respectarea legilor, responsabilitatea cetățenilor și a conducerii pentru acțiunile întreprinse.

În perioada ce a urmat imediat după implozia URSS, se vorbea despre liberalizarea valorilor, de rînd cu liberalizarea economică. Totuși considerăm că este necesară o perioadă mai îndelungată de timp pentru a conștientiza valorile liberale, deoarece o conștiință îndoctrinată nu se poate modifica într-un timp scurt. O problemă esențială în acest context o constituie modul, în ce fel de coraport este principiul libertății realizat ca activitate socială și statul ca mediu de concentrare a acestei activități. Soluție ar fi existența unor garanții reale de asigurare a libertății (proprietate, eficacitate economică, nivelul necesar al bunăstării) și perceperea unui subnivel social care ar garanta independența personalității față de stat și dezvoltarea libertății individuale (o societate civilă matură, statul de drept, mecanism constituțional de apărare a drepturilor cetățenilor).

Două valori esențiale ale societății democratice - Libertatea și Responsabilitatea, valori care presupun o existență și funcționare reciprocă, nu sunt pe deplin asimilate și acceptate de către populație. Oamenii au acceptat cu ușurință Libertatea, dar în același timp, au frică de Responsabilitatea de a lua de sinestătător anumite hotărâri, de a-și asuma anumite riscuri. Persistența ideilor, a valorilor egalitariste face dificilă acceptarea celor individualiste. Cunoașterea de către cetățeni a drepturilor, libertăților și obligațiilor lor, la fel, influențează pozitiv dezvoltarea culturii politice. Este adevărat că apariția și funcționarea unor instituții politice democratice contribuie la răspândirea valorilor democratice. Dar societatea nu este pe deplin pregătită pentru acceptarea acestor valori. Conștiința oamenilor este într-o

anumită măsură dedublată, ceea ce se manifestă prin acceptarea unor valori contradictorii. În acest context, V. Saca conchide că “cel mai paradoxal este faptul că însușirea mentalității noi în societatea postsovietică se desfășoară prin mari abateri de la procesul de orientare spre valorile democratice”.

Lipsa unor valori politice fundamentale și a unor valori general acceptate, a unui sistem integru de socializare politică creează dificultăți vădite pentru implementare unei culturi politice democratice. Constituirea, acceptarea și funcționarea unei culturi politice democratice, participative, va avea loc doar în condițiile depășirii crizei sistemului de valori din societate, prin crearea unui nou sistem de valori, fără goluri și false valori.

Pe de altă parte, valorile politice rămân neschimbate, căci oricare ar fi forma instituțiilor, ele continuă să sprijine aceleași valori politice: puterea publică, ordinea, autoritatea. Aceste valori tipice sunt susținute atât în cadrul regimurilor politice democratice cât și autoritare. Valorile politice caută să adapteze acele valori care sunt unanim acceptate, să dea semnificație politică valorilor general-umane. Modernizarea societății ține de însușirea anumitor condiții care urmăresc adaptarea conștiinței de masă la instituțiile politice contemporane și a valorilor. Acest proces în societatea postcomunistă are loc permanent cu identificarea sau racordarea valorilor cu cele occidentale, procesele de democratizare fiind comparate cu cele care au avut loc în occident. Este un moment absolut greșit, deoarece statele postcomuniste dispun de un suport cultural și civilizațional și un context istoric diferit de cel al statelor occidentale. Identificarea valorilor autohtone în corelație cu cele occidentale este greșit și din motivul că la începutul anilor '90 așa valori ca inițiativa de întreprinzător, bogăția, imunitatea proprietății private, libertatea alegerii convingerilor și a comportamentului au fost considerate ca fiind caracteristice occidentului. Însă acestea erau doar o imagine greșită asupra occidentului, deoarece spre exemplu pentru americani sunt mult mai importante valori ca toleranța, acceptarea diversității, multiculturalității.

Necesitatea de adaptare la realitățile postcomuniste, la noua configurare a puterii și a proprietății, la noile condiții geopolitice au facilitat erodarea sistemului de valori învechit și ideologizat. În consecință, s-a impus acceptarea noilor practici, roluri sociale, valori, norme absolut necunoscute pentru *homo sovieticus*, a fost lărgit spectrul normativ, comportamental și ideologic-alternativ al conștiinței paternaliste. Modelul liberal-individual socio-economic a fost conștientizat drept o formă de realizare a intereselor personale, a creat noi paterne de identificare socială și civilizațională. Reformele și privatizarea realizată în anii '90, criza economică care s-a aprofundat ulterior a atenuat acest model. Relațiile valorilor occidentale și instituțiilor (libertate, democrație, economie de piață, drepturile omului, pluripartidism, alegeri libere) determină delimitarea valorilor politico-ideologice principale în societate și influența configurației forțelor politice. Referitor la valorile economice, economia de piață este acceptată de majoritatea populației. Cu toate acestea, atitudinea dominantă față de privatizare este negativă aceasta fiind considerată a fi un mijloc de redistribuire a proprietății în favoarea celor cu funcții sau relații, privatizarea necontribuind la ameliorarea nivelului de trai al populației. Principiile economiei de piață pătrund în conștiința populației mai dificil decât

normele politice democratice occidentale. În acest caz, paternalismul este un impediment în însușirea regulilor economiei de piață. Această afirmație este susținută și de eșecul reformelor în domeniu, de nivelul precar al economiei naționale.

Prin urmare, societatea conștientizează existența unor probleme grave în societate care afectează procesul de tranziție și democratizare, este vorba despre mită, corupție, limitarea parțială a drepturilor cetățenești. Corupția este un fenomen negativ care ia amploare în special în perioada de trecere de la un sistem politic totalitar la unul democratic, când instituțiile statale sunt în proces de reformare. În condițiile existenței corupției la toate nivelurile societății, în conștiința maselor libertatea deseori se asociază cu posibilitatea utilizării resurselor materiale, financiare în soluționarea problemelor existente.

Asimilarea ori renovarea valorilor ideologice democratice este un proces care necesită întâi de toate o perioadă de timp mai îndelungată, o deschidere către valorile general-umane, presupune acumularea de cunoștințe în domeniul politic, învățarea democrației fiind un proces dificil pentru țările cu un trecut totalitar. Acest proces presupune schimbări esențiale la nivel de conștiință, mentalitate, atitudini. La această etapă, valorilor ideologice le revin un rol extraordinar în stabilirea noilor parametri socio-politici și economici. Ideologiile politice oferă persuasiv modele de acțiune și schimbare, iar în aceste condiții posedarea unei culturi politice democratice devine un imperativ ce urmează a fi realizat. Conștiința posttotalitară alege încă între valorile vechi, tradiționaliste, sovietice și cele noi, democratice. În această ordine de idei, constatăm că nu este încheiat procesul de formare a unui sistem unic necontradictoriu de valori proprii societății moldovenești la moment.

În mentalitatea politică occidentală puterea de stat este asociată cu acel „contract social” pe baza căruia societatea acordă statalității anumite funcții și priorități limitate, definite. În mentalitatea posttotalitară a maselor predomină tipul metaforic de „familie”, unde statul practic devine responsabil în totalitate pentru viața cetățenilor. Acest tip de relații includ elementele paternaliste, „grija părintească” din partea statului se stabilește ca valoare fundamentală.

Colapsul URSS și a grandioasei ideologii comuniste cu statut de ideologie statală a generat diminuarea unei valori ca patriotismul asociat în trecut cu dictatura de stat. În conștiința politică de tranziție se încearcă îmbinarea ideii patriotismului și statalității cu ideea libertății individuale și cetățeniei. La prima etapă a regimului posttotalitar, în Republica Moldova doar o mică parte a populației manifestă interes față de evenimentele politice și este încadrată activ în transformările social-politice și economice.

Întrebări de control

1. Ce semnifică valoarea politică?
2. Identificați valori –scop și valori-mijloc?
3. Care este caracterul normelor politice?
4. Prin ce se caracterizează metamorfozele axiologice în perioada de tranziție?
5. Argumentați importanța valorilor și normelor politice în societate?

Referințe bibliografice

1. Grunberg L. Axiologia și condiția umană. București, 1972.
2. Inglehart R. Global Trends: A Glimpse Ahead Globalization and Postmodern Values
http://muse.jhu.edu/journals/washington_quarterly/v023/23.1inglehart.html.
3. Rokeach M. The Nature of Human Values. London, 1973.
4. Rotaru V. Corelația dintre valori și normele politice și morale în procesul politic. În: Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria „Științe socioumanistice”, volumul II / USM. Chișinău, 2003.
5. Saca V. Cultura politică în condițiile transformărilor actuale: cazul Republicii Moldova. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea 2 (XXVI) Chișinău, p. 52-61, 2004.
6. Sandu I., Sandu R. Renovarea valorilor ideologice în conștiința politică a societății de tranziție. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXII. CEP/ USM. Chișinău, p. 121-132, 2003.
7. Toggerburg G. The Debate on European Values and the Case of Cultural Diversity. www.aei.pitt.edu/6158/1/2004_edap01.pdf.

Tema V. Simbolurile și miturile politice

Planul lecției

1. Simbolurile politice.
2. Mitul politic – determinări și funcții.

1. Simbolurile politice

În structura culturii politice este inclus și simbolul politic. Simbolul politic are menirea de a trezi la cei ce le adoptă anumite sentimente politice, convingeri. Are o puternică încărcătură emoțională și un rol inestimabil în coeziunea comunităților, instituțiilor și organizațiilor politice. G. Burdeau afirma că simbolul politic trebuie judecat și apreciat nu în și prin sine, ci prin semnificația lui, prin ceea ce simbolizează, prin funcțiile pe care le realizează, raportarea la sensul istoric. L. Ditmer menționează că cultura politică este un sistem de simboluri politice care sunt utilizate la o scară mai largă, ea fiind numită și comunicare politică.

M. Edelman a elaborat conceptul de „politică simbolică”. Acesta pleacă de la premisa unei dedublări a realităților politice, prin care înțelege faptul că toate activitățile și evenimentele politice se împart într-o dimensiune instrumentală, respectiv o valoare nominală — efecte ale activității politice — și o dimensiune expresivă, respectiv o valoare simbolică teatrală — reprezentarea acestor activități în fața opiniei publice. Conform cercetătorului, actorii politici creează pentru alegători, în mod subconștient și pe baza propriilor roluri, o lume politică ireală, folosindu-se de simboluri și ritualuri politice, preluate apoi de mass-media. Acest proces este mai apoi supra-impus asupra valorilor principale ale acțiunilor politice.

U. Sarcinelli distinge într-un mod asemănător între dimensiunile fabricării (producerii) și ale reprezentării (intermedierii) politicii, între valoarea nominală a politicii și cea simbolică. Sarcinelli susține că politica materială (producătoare) și-a pierdut, în această epocă a mass-mediei și mai ales a televiziunii, legăturile cu elementele decisive. Pe de altă parte, „mediatizarea” politicii, adică reprezentarea în mass-media și mai ales la televizor a politicii devine din ce în ce mai importantă în vederea prezervării și mimării capacității de conducere politică. Simbolurile verbale („Euro”, „reformă fiscală” etc.) și ne-verbale (imnuri, steaguri, strângerea de mâini cu ocazia vizitelor de stat etc.) atrag atenția publicului. În plus, acestea reduc complexitatea problemelor politice, ele intermediază o anumită perspectivă asupra lumii și trezesc emoțiile spectatorilor.

Totuși, simbolurile politice nu servesc numai intermedierii, respectiv reprezentării realităților politice. În competiția dintre partide și oameni politici a cărei miză este intrarea în atenția mass-media, simbolurile politice pot și sunt instrumentalizate ca elemente de mimare a unei realități politice fictive. Utilizarea imprecisă și deseori peiorativă a termenului de „politică simbolică” în limbajul cotidian să demonstreze încă o dată critica răspândită la adresa caracterului simbolic al politicii. Cei care se folosesc de acest concept trec cu vederea faptul că politica „pură” nu poate exista fără o anumită teatralitate și fără folosirea unor elemente simbolice. De când există politica, politica simbolică a fost mereu un ingredient

indispensabil al realității politice. Ea reprezintă un adevărat forum pentru cei care au puterea de decizie politică, în care aceștia se pot prezenta, își pot demonstra capacitățile de soluționare a problemelor și își pot face publice orientările, valorile și normele politice. Dar, pentru că marea majoritate a populației nu poate lua contact direct cu ceea ce se întâmplă în politică reprezentarea acesteia în mass-media - cu tot ce presupune acest lucru: ritualuri, simboluri și stereotipuri, se transformă pe neobservate într-o imagine general acceptată a ceea ce poartă numele de „realitate politică”.

Simbolica politică este inseparabilă de politică și ideologie. Sunt peste 60 de determinări ale simbolului. Inițial, grecii legau sensul simbolului de identificarea cu o anumită comunitate. Simbolica politică poate fi clasificată în felul următor:

- Simboluri politice național-statale (stema, imnul, drapelul);
- Complexe arhitecturale (zidul chinezesc, piramidele egiptene, Casa Albă);
- Monumentele liderilor politici (complexe memoriale, dedicate evenimentelor istorice);
- Semne distinctive ale înalților demnitari de stat, forma îmbrăcăminții, ordine, medalii, distincții, etc.;
- Însemne monetare (pe ele, de regulă, sunt imprimate simboluri ce țin de stat), ponderea lor față de alte valute poate simboliza statutul economic și politic al statului;
- Toponimica politică (denumiri de străzi, orașe, țări);
- Simbolica procesuală, rituală, acțiuni de protocol, care presupun păstrarea anumitor scenarii (ședințele parlamentului, investirea în funcție a șefului statului, celebrarea sărbătorilor naționale);
- Simbolica ilustrativă, folosită în procese electorale pentru agitare, (lozinci, steaguri, portrete);
- Simbolica muzical-politică (la anumite etape istorice acestea pot fi cântece revoluționare, melodii populare);
- Simbolica politică a obiectelor (lucruri, obiecte de o mare importanță pentru comunitate, ex. Muntele Athos în Grecia, etc.);
- Personalitățile ca simboluri politice (liderii politici – Lenin, Napoleon, eroi legendari, personaje imagine);
- Simbolica grafică ce include însemnele heraldice (stele, cruci, lei, vulturi);
- Limbajul politic (terminologie specială, ex. „Ura!”, „Tovarăși!”);
- Moda și stilul politic (tendențele exprimate prin îmbrăcăminte a liderilor, membrilor unei mișcări);
- Simboluri ale locului și timpului („timpul sovietic”, „epoca victoriană”, hotare, capitale).

Un loc deosebit revine cromaticii simbolurilor, adică culorilor utilizate în exprimarea acestora. Cel mai des pe drapelele naționale se utilizează culoarea roșie ce semnifică vitalitate.

Conform lui M. Hastings, punerea în scenă ritualizată a simbolurilor politice îndeplinește cinci funcții principale:

1. de consolidare a consensului și de integrare în jurul valorilor semnificate prin simboluri.

2. de legitimare a puterii care gestionând repertoriul simbolisticii, arată că lucrurile sunt cele care ar trebui să fie.

3. de ierarhizare a valorilor și a priorităților. Protocolul politic permite astfel clasificarea indivizilor după coduri de prioritate.

4. de moralizare, căci simbolul este adesea purtător de valori. El vorbește în limbajul Binelui și al Răului.

5. de mobilizare. Forța unui simbol ține într-adevăr de emoția pe care o produce, de pasiunea și de entuziasmul la care îi invită pe cetățeni.

2. Mitul politic – determinări și funcții

Miturile politice sunt utilizate de forțele politice în diferite scopuri, printre care și cel de modelarea comportamentelor indivizilor în spațiul lor comun de adiacență – societate și chiar în mediul lor personal – familie. Mitul politic are următoarele caracteristici: natura colectivă, rolul compensatoriu, cultivarea grandorii, caracter imperativ și ambivalent, forță poetico-metaforică. S-a constatat că pînă în prezent, mai mult ca în societățile istorice anterioare, societatea își crează mituri proprii pentru că simte nevoia de a se justifica și a masca propriile erori.

Capacitățile demonstrate de mituri reprezintă cu adevărat un pericol pentru societățile civile nou create, posesoare de sisteme de valori politice defectuoase încă foarte vulnerabile la fluxurile de informație cu încărcătură politică. De aceea, este important ca miturile politice să fie desprinse de restul conținutului mesajelor, declarațiilor și pronosticurile elaborate de actorii politici. Aceste unelte ideatice urmează a fi evaluate atît în mod particular, cît și în interacțiunea lor cu sursele media sau prin prisma cadrului democratic căruia i se datorează fluctuația continuă a miturilor în spațiul politic public și cel individual. Înțelegerea mai bună a acestui fenomen arhaic convertit la realitățile contemporane va ridica capacitatea de detectare a acestora în orice mediu social și va focusa privirea asupra intențiilor reale ale “lansatorilor” de mituri și mijloacele prin intermediul cărora ei realizează aceste acțiuni.

Analizînd miturile politice contemporane vom observa anumite elemente mitologice arhaice în structura acestora. În componența lor se află imagini arhetipice străvechi care sunt exploatate în continuare de către actorii politici actuali. Baza fundamentală a programelor și discursurilor electorale enunțate de aceștia este constituită din elemente arhaice.

Programele electorale ale formațiunilor politice sunt fundamentate pe normele clasice ale gîndirii mitologice, avînd următoarea structură:

1. Componenta spaimei infiltrate în rîndul populație prin amplificarea crizelor, recesiunii socio-economice în care se află societatea;

2. Prezentarea profilului unui “dușman/inamic inventat” din cauza căruia societatea se confruntă cu diverse dificultăți, fapt ce scutește partidele politice de orice responsabilitate pentru problemele apărute în comunitate. Complotul sau conspirația vehiculează imagini și informații despre potențiali inamici din exteriorul țării sau din interiorul ei. Acest mit politic este larg folosit de politicieni pentru

crearea unei mase critice în rîndul comunității orientate împotriva posibilor dușmani;

3. Salvatorul este mitul politic care scoate în evidență simplitatea personajului abordat și pune accent pe viața și evoluția lui în spațiul politic. Anume mediocritatea acestui personaj motivează mulțimile și le face să se autoidentifice cu el. Punctul forte al acestui mit constă în crearea unei paralele dintre viața ordinară a “eroului” și destinul colectiv al societății. Imaginea salvatorului depinde de caracterul autorității exercitate de acesta (autoritatea tradițională – imagine de monarh sau senior, autoritatea legal-rațională coincide cu imaginea unui guvernator modern și autoritatea charismatică proprie nu numai profilului salvatorului, dar și celei de profet sau demagog). Eroul acestui mit poate interpreta și rolul de protector, responsabil de calmarea situațiilor dificile, instaurarea și consolidarea încrederii populației în puterea de stat și organele subordonate ei. Mitul Salvatorului are drept finalitate pregătirea populației pentru o eventuală opunere de rezistență împotriva pericolelor interne și externe și împotriva altor factori care atentează la suveranitatea, independența națională și alte valori democratice;

4. Utilizarea simbolurilor arhaice (imagini adaptate ale tatălui și mamei, elemente religioase etc.);

5. Elogierea trecutului glorios considerat drept “veac de aur” la care societatea numaidecît trebuie să revină. Mitul veacului de aur, care pune în atenție valoarea timpului trecut, prezentînd comparativ avantajele perioadelor istorice anterioare față de prezentul nebulos și instabil, urmărește scopul de a convinge populația despre necesitatea revenirii la perioadele istorice prospere;

6. Mitul unității se bazează pe ipoteza conform căreia totul ce este divizat din anumite considerente și în anumite circumstanțe politice, economice sau sociale tinde să repare situația prin înfăptuirea unificării. Existența acestei Unități poate fi interpretate și prin proiecte politice integraționiste identice celor occidentale (NATO, UE). Demersurile la adresa acestor proiecte pot fi atît pozitive, cît și cu o profundă amprentă negativă. Această dihotomie condiționează caracterul discursului politic, fiind alcătuită din argumente agresive sau laudative referitoare la importanța unificării și la dezavantajele aderării la asemenea fel de inițiativă.

Aceste mituri politice sunt utilizate pe larg de anumite elite moldovenești. Aplicarea lor în viața politică s-a dovedit a fi o necesitate propice pentru alegerile parlamentare locale și capătă tot mai mult trăsăturile unei retorici cotidiene de masă ale unor lideri de partide.

Anume datorită elementului său mediatic mitul politic despre integrarea europeană (Mitul Unității) obține tot mai multe aprecieri notabile din partea populației moldovenești. Amploarea lui este contrapusă mitului despre importanța economică și logica politică a prezenței Moldovei în structurile CSI. Mitul despre CSI și cel despre integrarea europeană au fost comasate într-un proiect unic de politică externă, care prevede transformarea Republicii Moldova într-un liant politic, economic și social între UE și statele CSI.

Gîndirea și alte componente mitologice folosite de partidele politice au un impact major asupra electoratului, alături de cultura politică degradantă și sursele mediatice defectuoase.

Prin intermediul miturilor politice reprezentanții puterii încearcă să influențeze opinia publică și să obțină controlul asupra ei. Pentru a realiza această misiune miturile politice îndeplinesc funcții identice cu cele ale ideologiei politice.

Funcția de ordonare și simplificare, miturile politice reduc la minimum complexitatea sistemului înconjurător, făcând realitatea mai perceptibilă și organizând-o în conformitate cu un scenariu, care drept punct de pornire o anumită cauză (de exemplu, mitul conspiraționismului apare în rezultatul unui pretins complot din partea cuiva).

Funcția explicativă conform căreia mitul redă sens și înțelegere asupra realității politice în care se află individul și despre care acesta vrea să afle detalii.

Funcția evaluativă rezultă din tendința miturilor de a oferi măsuri de evaluare a realității, statuând diferite aprecieri valorice (binomul victimă-demon în cazul conspiraționismului sau mitul despre “veacurilor de aur” cu binomul trecut prosper-prezent regresiv etc.)

Funcția mobilizatoare și orientativă rezultă din dramatismul exprimat de și prin mit, care oferă motivații acțiunilor și comportamentului indivizilor, care vor canaliza eforturile lor pentru a servi salvatorul, chiar și dacă va fi nevoie de careva sacrificii. Respectiv mitul direcționează energiile sociale și le subordonează credinței și motivației politice generale ale societății.

Funcția legitimantă se bazează pe capacitatea mitului de a justifica acțiunile sociale, economice sau politice.

Funcția compensatoare prin mijloace de victimizare, consolare, vexare sau de acomodare, care sunt capabile să elimine vinovăția sau responsabilitatea față de anumite lucruri din arealul lor politic.

Dacă conform funcțiilor realizate, ideologia și mitul politic în mare parte se aseamănă, atunci după structura lor morfologică ele se deosebesc completamente. De cele mai multe ori ideologia este definită ca sistem de idei, pe când miturile sunt prezentate drept narațiuni. Ideologia în mod obligatoriu trebuie să aibă o structură, iar mitul se construiește în baza unui scenariu. Plus la aceasta ideologia este teoretizată, ceea ce nu se poate de spus și despre mituri. Ideologia are mai multe caracteristici politice pe fundalul cărora ea își obține o autonomie mai mare și proiecte mai concrete, spre deosebire de miturile politice care sunt mai greu depistate și de aceea mai lejer și mai adânc inserate în percepția socială a populației. Chiar dacă ambelor le este caracteristică funcția mobilizatoare, oricum ideologia îndeamnă individul la acțiune, în timp ce miturile fac doar aluzii, având mai mult un rol descriptive și prescriptiv.

Datorită caracterului autoritar, ideologia întâlnește mai multe obstacole în drumul său spre conștiința socială. Pe când miturile sunt asimilate benevol de către indivizi, schimbându-și insesizabil pentru mase încărcătura lor valorică și având aceeași semnificație pentru diferite categorii sociale și politice (de exemplu, conspiraționismul poate contamina cu acel succes un liberal, comunist sau conservator; aceleași conspirații în calitatea lor de mituri sunt părți inalienabile ale moldovenismului comunist și a naționalismului român basarabean). Specialiștii consideră că mitul nu are destule capacități de a supraviețui politic, și de a reprezenta un pol explicativ foarte puternic în afara ideologiei. O asemenea implantare a mitului

în corpul ideologiei are urmări avantajoase pentru ambele părți, mitul funcționează fără dereglări, iar ideologia cu ajutorul miturilor își poate consolida pozițiile în conștiința politică a maselor.

În viziunea cercetătorului R. G. Prardet, un număr mic de mituri politice sunt utilizate pe scară largă în discursurile politice zilnice, acoperind vaste zone geografice și perioade istorice. Constituite în condiții sociale veșnic schimbătoare, miturile politice generează apariția unui sistem de realități noi. Acest proces este dictat de nevoia de a mobiliza și a modela noi configurații politice în conștiința populației de multe ori pasivă.

Întrebări de control

1. Care este semnificația simbolului politic?
2. Ce vizează politica simbolică?
3. Numiți și exemplificați tipuri de simboluri politice?
4. Ce presupune mitul politic?
5. Care sunt funcțiile miturilor politice în Republica Moldova?

Referințe bibliografice

1. Bâțlan I. Introducere în istoria și filosofia culturii. București, 1995.
2. Cenușă D. Miturile politice moldovenești și particularitățile lor mediatice. www.leader.viitorul.org/expertlib.php?l=ro&=56.
3. Delsol Ch. Mituri și simboluri politice în Europa Centrală. București, 2003.
4. Edelman M. Politica și utilizarea simbolurilor. Iași, 1999.
5. Girardet R. Mituri și mitologii politice. Iași, 1997.
6. Rusu R. Ideologia politică între mit și utopie. În: Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova Seria „Științe socioumanistice”, vol. II CEP/USM. Chișinău, p.114-117, 2005.

Tema VI. Conștiința politică

Planul lecției

1. Conștiința politică – formă a conștiinței sociale.
2. Tipuri de conștiință politică.
3. Specificul conștiinței politice în Republica Moldova.

1. Conștiința politică – formă a conștiinței sociale

Conștiința politică constituie o formă a conștiinței sociale, definindu-se ca un ansamblu de idei, teorii, concepții politice elaborate, structurate și sistematizate în doctrine, programe politice, precum și stări de spirit, sentimente, tradiții, modalități de gândire cu caracter politic existente în societate. Ea reflectă fenomenele și procesele politice referitoare la raporturile dintre clase, grupuri sociale, dintre partide, cetățeni și instituțiile de stat, dintre națiuni și popoare. Fiecare societate își are propria sa conștiință politică. Ea se structurează în :

Conștiința comună politică - este acea parte a conștiinței politice creată și acumulată în mod spontan, pe cale empirică, de oameni, pe baza experienței și a tradițiilor istorice. Ea este difuză, nestructurată, nesistematizată și are o valoare științifică limitată, întrucât în cadrul ei preponderente sunt elementele empirice. Conștiința comună este conștiința cotidiană sau conștiința maselor. Dezvoltarea științei în rîndul maselor atît prin sistemul de învățămînt, prin mass-media dar și în urma activității desfășurate de partidele politice interesate în ridicarea nivelului lor politic, în vederea însușirii și receptării programelor și doctrinele lor politice, a determinat restrîngerea considerabilă a sferei empirice a conștiinței comune din cadrul conștiinței politice.

Conștiința teoretică - este componenta ideologică a conștiinței politice. Ea este elaborată, structurată și sistematizată în teorii, concepții, doctrine, programe politice, fundamentînd și promovînd interesele, aspirațiile unei clase, grup social sau ale unei societăți. Această formă a conștiinței este în mod conștient și organizat creată și difuzată prin mijloace de informare și comunicații în cadrul societății. Numai prin această componentă, conștiința capătă, de fapt, caracter politic. La nivelul general al fiecărei societăți există o conștiință politică întemeiată pe valorile fundamentale politice ale acesteia. Într-o formă sau alta, această conștiință se regăsește într-o societate pluripartidistă, în ideologiile și doctrinele partidelor și formațiunilor politice.

Psihologia politică - cuprinde, prin excelență, elementele afective ale conștiinței -sentimentele, stările de spirit, mentalitățile, obiceiurile. Ea apare și intră în componența conștiinței comune.

Prin urmare, conștiința politică este o formă specifică a conștiinței sociale, care apare în procesul reflectării realității social-politice și exprimă anumite interese politice ale oamenilor, atitudinea lor față de orînduirea social-politică a societății, de formele puterii de stat, de instituțiile politice existente și de politica promovată de acestea. Conștiința politică prezintă o reflectare actuală a relațiilor politice, un ansamblu de idei, cunostințe, reprezentări despre viața politică, precum și de stări de

spirit, ce exprimă atitudinea față de diversele ei aspecte și fenomene. Conștiința politică reprezintă dimensiunea subiectivă a politicii. Ea se realizează la nivel ideologic sub forma unor idei abstracte sau a unui model teoretic determinat, o doctrină; și la nivel psihologic sub forma normelor, valorilor politice, emoțiilor. În pofida faptului că conștiința politică este un rezultat al experienței personale influențate de mediul social, relații și context politic, prin acest termen caracterizăm în general subiecții procesului politic. În comparație cu termenul de „cultură politică”, „conștiința politică” reflectă într-un mod mai subiectiv evenimentele. Conștiința politică, valorile și normele politice includ și un mecanism psihologic de elaborare, de căutare a poziției proprii, este un proces individualizat, deaceia termenul de „conștiință politică” este generalizat atunci când este aplicat mulțimii. În acest caz, apare ca o metaforă în determinarea statistică a celor mai răspândite valorilor și normelor în societate. Conștiința politică este în conexiune cu comportamentul politic, este o etapă premărgătoare a acestuia, conferă sens și justifică comportamentului politic.

Identitatea politică este unul din „produsele” conștiinței politice. Aceasta are o importanță în procesul formării comportamentului individului. Cu ajutorul identității politice individul sau grupul devin subiecți ai relațiilor politice și ai procesului politic. Ea se formează sub influența activității psihologice a subiecților și a sistemului de valori și stereotipuri. Identitatea politică se afirmă prin apartenența la un grup anumit, partid, mișcare ideologică; sau prin existența unei poziții politice comune mai multor subiecți. Prin obiectul identificării cu un anumit grup evidențiem identitatea membrilor grupului de interese, partide, curent ideologic, locuitor al orașului, cetățean al țării. Astfel, un individ se poate identifica în același timp ca social-democrat și locuitor al orașului Chișinău, cetățean al Republicii Moldova. O importanță deosebită capătă identificarea cetățenilor cu anumite mișcări ideologice și politice. În această identificare se utilizează deseori termenii sau eșichierul „stînga-dreapta”, axă care tradițional descrie structura spațiului politic și poziționarea diverselor forțe politice, preferințele electoratului. Această identificare se diferențiază de la o țară la alta ca urmare a tradițiilor istorice, culturii ș.a. În Republica Moldova această clasificare între stînga și dreapta este utilizată parțial. Acest moment se explică prin faptul că lipsește tradiția concurenței și competitivității politice, pe scena politică a dominat un singur partid. Conștiința posttotalitară nu poate opera în termeni de stînga-dreapta în condițiile absenței cunoștințelor politice necesare.

2. Tipuri de conștiință politică

În dependență de anumite criterii, identificăm mai multe tipologii ale conștiinței politice. Conform exponenților, distingem următoarele tipuri ale conștiinței politice:

Conștiința politică elitară, este o conștiință sub forma unei ideologii, propagandă, care permit explicații cauzale a fenomenelor și proceselor social-politice. Elita politică prin intermediul educației, mijloacelor de informare în masă, artei, învățămîntului proiectează, inoculează informația, cunoștințe politice populației urmărind anumite scopuri.

Conștiința politică a maselor, care este influențată de către elită și se formează sub influența unei ideologii politice liberale sau socialiste, ș.a. Conștiința maselor include o totalitate vastă de idei, valori individuale, norme stabilite în rezultatul experienței. Trăsătura principală a conștiinței politice de masă este o reflectare specifică a lumii reprezintă și numeroasele mituri, concentrând experiența „sigură” a interpretării realității.

Cu ajutorul miturilor se consolidează sistemele de valori în societate, se susțin și se sancționează anumite norme de comportament. Miturile includ începuturi nu doar a religiei, dar și a filosofiei, a teoriilor politice și chiar a artei. Atît miturile cît și ideologiile politice utilizează fenomenul cazualității. În această relație ideologia politică are recunoaștere din partea științei, dar spre deosebire de aceasta, care tinde spre o analiză generală în totalitate a tuturor fenomenelor, evenimentelor, interesul ideologiei este selectiv.

Cercetătorii americani V. Gozman și A. Etkind analizează tipurile de conștiință politică în diferite tipuri de sistem conform a cinci caracteristici fundamentale.

Prima dintre aceste caracteristici este modalitatea și gradul realizării puterii. În societatea totalitaristă conștiința politică este supusă unui control total și constrîngerii generale, fără limite; în societatea autoritară apar enclave inaccesibile controlului; în societatea democratică puterea se realizează prin intermediul reprezentanților cetățenilor, aleși în conformitate cu legea.

A doua caracteristică este atitudinea oamenilor față de putere: nu atitudinea „pentru” sau „contra” puterii concrete, ci caracterul general al interacțiunii societății cu puterea politică. Pentru conștiința politică totalitaristă este caracteristică fuziunea controlului cu puterea; pentru cea autoritaristă - înstrăinarea poporului de putere; iar pentru cea democratică - alegerea reprezentanților concreți ai puterii.

Statutul structurilor sociale organizate constituie cea de-a treia caracteristică de diferențiere a tipurilor de conștiință politică. Regimul totalitar distruge orice structuri orizontale. Cel autoritar le admite în măsura în care au caracter apolitic. În cadrul democratic structura organizațiilor sociale devine fundamentul sistemului politic.

În orice societate populația este conștientă că există sfere specifice ale lucrurilor permise și interzise, iar caracterul acestor interdicții constituie cea de a patra caracteristică de diferențiere a conștiinței politice. În societatea totalitaristă este permis ceea ce e poruncit de putere, restul fiind interzis. În societatea autoritaristă este permis ceea ce nu are legătură cu politica. În societatea democratică este permis tot ce nu este interzis de lege.

A cincea trăsătură reprezintă caracterul idealurilor de comportament politic. El definește tipul de personalitate considerat drept cel mai adecvat obiectivelor puterii și tipul de conștiință politică ce corespunde cel mai bine valorilor societății. În sistemul totalitarist puterii i se pretinde a fi atotputernică, iar oamenilor li se cere a conștientiza entuziasm și modestie. În sistemul autoritarist puterii i se cere competență, iar oamenilor – profesionalism și supunere. În sistemul democratic atît puterii cît și cetățenilor li se cere conștientizarea necesității: respectarea legilor. Deci, odată cu evoluția conștiinței politice, cerințele față de putere și față de cetățeni devin tot mai modeste, dar mai dificil de realizat.

Conform lui G. Almond și S. Verba, democrația pare a fi cea mai stabilă în societățile în care cultura politică participativă este echilibrată de supraviețuirea culturii dependente și de elementele culturii politice parohiale. Aceasta este cultura civică, o cultură „nici tradițională, nici modernă, ci împărțându-se din amîndouă, o cultură pluralistă bazată pe comunicare și persuasiune, o cultură a consensului și diversității, o cultură care permite schimbare, moderînd-o însă”.

Conștiința politică civică este o conștiință democratică (cea ce rezultă și din afirmațiile lui Almond și Verba). Această conștiință democratică matură are sentimentul responsabilității egale a tuturor cetățenilor pentru acțiunile conducerii. Tocmai aceasta înseamnă identitatea cetățenească: omul se percepe pe sine ca membru al societății, care alege calea colectivă împreună cu ceilalți oameni. Supusul devine cetățean, populația - societate. Conștiința progresului democratic, în urma eșecului totalitarismului, semnifică legitimitatea eforturilor statelor postsovietice pentru consolidarea lor politică, economică și socială, în vederea garantării drepturilor și libertăților civice și politice.

Conștiința politică civică se poate manifesta doar în sistemul democratic, care la rîndul său are nevoie, spre a funcționa de o conștiință democratică gata formată. Deci, dacă tindem spre o democrație viabilă, veritabilă trebuie să ne determinăm în legătură cu propria conștiință, atitudini, să revizuim acele momente din conștiința noastră politică care ne împiedică să aspirăm spre o conștiință democratică.

În acest caz, o importanță deosebită revine gradului de însușire și renovare din partea cetățenilor, a normelor, principiilor, valorilor și instituțiilor democratice. Conștiința progresului democratic presupune unele exigențe ale acțiunii sociale în sensul că oamenii trebuie să-și formeze deprinderile, atitudinile și valorile care fac democrația posibilă odată cu permanentizarea interesului legitim pentru a o susține. În această ordine de idei, în sistemele posttotalitare este necesară implementarea unei educații democratice care ar orienta cetățeanul spre valori autentice, ar susține mecanismul de formare a conștiinței politice civice. Într-o societate în care se stabilește un minimum de consens, ideologiile vehiculează valorile de coeziune socială care încearcă să adune și să sudeze comunitatea politică. Această funcție integratoare a ideologiei stă la temelia procesului de legitimare a puterii politice și promovare a drepturilor politice, libertăților publice, a drepturilor omului.

Dacă de regulă, cultura și conștiința politică întrunește un grad superior de sistematizare și raționalitate, cultura civică nu este altceva decît o cultură socială proprie cetățenilor (de la lat.civis-cetățean, civitas-societate), sesizabilă prin atitudini și comportamente în procesul abordării și rezolvării problemelor cotidiene ale colectivității, ale societății în general. Cultura civică se exteriorizează printr-un ansamblu de cunoștințe, percepții și mentalități despre drepturi și îndatorii, despre normele de comportare, despre mecanismele de luare a deciziilor, despre relațiile dintre conducători și guvernați. Nivelul acestei culturi se măsoară printr-o competență politică subiectivă, prin modul de percepere a posibilităților proprii de acțiune socială, prin modul personal de apreciere a fenomenelor politice, prin gradul de angajare conștientă în viața social-politică. Tradiția, practicile zilnice, gradul de difuzare a culturii politice contribuie la afirmarea și dinamizarea culturii civice.

Socializarea politică, în esența ei, este expresia directă a culturii civice și ascensiunii, vieții democratice, fiecare generație absorbind cultura civică în contextul relației dintre consens și clivaj, prin intermediul participării la viața social-politică cât și prin preluarea selectivă a comportamentelor și atitudinilor generației anterioare. În această privință, trebuie luate în considerație diferențierile de conștiință civică, loialitate, participare, încredere în sine și în sistem, sociabilitate, libertate de comunicare, gradul de informare, apartenența sau nonapartenența organizațională, ca factori care proliferează civismul vieții sociale, atitudinile față de guvernare și politică, toate acestea găsindu-și expresia în formarea și dezvoltarea societății civile.

În acest context, cultura politică și civică au unele tangențe, tangențe care în sistemele postsovietice sunt exprimate printr-o conștiință civică în devenire. O conștiință politică civică prin care are loc formarea unui nou tip de conștiință democratică, a unui nou model de cetățean în condițiile creării societății civile, a cetățeanului care este conștient și implicat în viața politică și socială a statului. Eșecul regimurilor comuniste și trecerea de la un sistem totalitar la unul democratic reclamă în această perioadă de tranziție nu numai crearea instituțiilor politice democratice și a structurilor societății civile, dar și înfruntarea unor obișnuințe modelate pe parcursul anilor precedenți, precum și eradicarea stilului de gândire și a culturii politice totalitare.

Conștiința civică necesită un cadru bine stabilit al societății civile, include conștientizarea din partea cetățenilor a rolurilor asumate, responsabilitate și implicarea lor în viața social-politică prin exprimarea unui comportament și a unei conștiințe adecvate. Acest tip de conștiință reprezintă un imperativ al condițiilor social-istorice create, un mod de integrare a cetățeanului în societatea și viața politică. Conștiința politică a societății noastre necesită unele condiții indispensabile pentru a se forma și dezvolta și anume pluralismul ideologic, odată cu democratizarea valorilor ideologice refulate în inconștient, doar în acest caz putem vorbi despre un mecanism eficient de funcționare a sistemului democratic, de afirmare a cetățeanului în plan social-politic.

În Republica Moldova acest mecanism de reglementare a vieții democratice, o conștiință politică civică activă și afirmarea unui pluralism ideologic se află la etapa incipientă fiind într-o oarecare măsură influențat de factori atât de ordin obiectiv cât și subiectiv; crearea societății civile reprezentând un element primordial în acest proces. Crearea condițiilor de afirmare a pluralismului ideologic în Republica Moldova constituie suportul, baza dezvoltării unei conștiințe politice adecvate, în spirit democratic. În esență, aceste două elemente se manifestă într-o conexiune evidentă, iar renovarea valorilor ideologice se poate afirma doar în situația unei conștiințe politice civice și a unui pluralism ideologic existente în societate.

3. Specificul conștiinței politice în Republica Moldova

Conștiința politică are o importanță deosebită, mai ales în perioada de trecere de la un sistem totalitar la unul democratic. Activitatea instituțiilor politice progresiste la această etapă este axată pe crearea unui nou sistem politic. Dar acest proces, după cum ne demonstrează realitatea, este destul de complicat, și în virtutea

unui șir de factori de ordin subiectiv și obiectiv el se desfășoară neuniform și contradictoriu, găsindu-și o reflectare directă și în conținutul conștiinței politice.

Conștiința civică, la moment se formează în urma crizei conștiinței politice, în special de masă, care se prezintă în etapa de tranziție ca fiind amorfă, eclectică, instabilă și cu un grad anumit de „dezintegrare internă”. O altă caracteristică a acesteia este pendularea între două sisteme opuse din punct de vedere axiologic: autoritar și democratic; de aici putem afirma de un așa tip „hibrid” de conștiință politică de masă autoritar-democratică. Anume conștiința civică, în aceste condiții vine să se afirme ca o soluție a acestei stabilități și ca o premisă în stabilirea unei ordini democratice. Conștiința democratică se poate forma doar în conexiune cu alți factori și anume cu profunzimea ideilor democratice și acțiunilor elitei politice. Valorile democratice pătrund treptat în miezul conștiinței de masă, însă acest proces include o perioadă destul de lungă. Este vorba de un „ciclu vital” de formare a culturii și conștiinței politice democratice, timpul căruia nu poate fi accelerat neținând cont de capacitățile societății de tranziție de a se adapta și asimila noi proceduri și norme de renovarea valorilor democratice.

În prezent devine actuală problema dacă conștiința politică este adecvată problemelor ce stau în fața societății, condiție în care în mare măsură determină posibilitatea alegerii optime a orientării politice, a comportamentului electoral, asigură eficacitatea politică a institutului alegerilor în ansamblu. Faptul că actualmente conștiința politică de masă se formează cu preponderență sub influența mijloacelor mass-media poate fi considerat ca o expresie a procesului de modernizare. Procesul modernizării conduce la destrămarea sistemului precedent de identificare și de autoidentificare, la intensificarea procesului de masificare a conștiinței de grup.

În contradicțiile dintre conștiința de masă și cea elitară se întrevide o tendință productivă: la nivelul conștiinței de masă există potențialul păstrării identității general naționale (etatiste), în timp ce vectorul dominant al evoluției conștiinței elitei are un caracter corporativ sau de clan. Pe de altă parte, la nivel de masă al conștiinței politice de masă se menține necesitatea reglementării paternaliste și controlul de către stat, în timp ce grupurile de elită se opun acestor tendințe.

Criza valorică ori vacuumul ideologic este condiționat și de mentalitatea populației societăților aflate în tranziție. Anume tipul de mentalitate a omului postsovietic a influențat de rînd cu alți factori conflictul de identificare din Republica Moldova. Masele aflate într-o criză valorică susținută de lipsa unei idei de integrare s-au antrenat într-un conflict de identificare în noua conjunctură politică a anilor '90. Și dacă în prima jumătate a anilor '90 renașterea valorilor naționale ce țin de limbă, grafie latină, tradiții naționale au căpătat o anumită amploare, apoi în a doua jumătate și pînă în prezent valorile naționale sunt neglijate, elita culturală avînd un rol infim.

Criza din Republica Moldova are un caracter nu atît social sau economic cît identitar în primul rînd. Încercările de accelerare a procesului de modernizare nu au avut un caracter organic, sistemic. Rolul clasei de mijloc este destul de modest la moment în procesul modernizării societății. Starea conștiinței politice actuale a societății este influențată de procesele tranzitorii care se desfășoară la moment. Pe fonul crizei economice societatea se află într-o profundă decepționare față de realitățile

politice la moment. Astfel are loc căutarea de noi determinante în stabilirea identității. Acest proces de revizuire și cristalizare a sistemului valoric necesită timp.

Conștiința maselor este amorfă, domină subculturi politice. Lipsa identității integre favorizează identificarea cu anumite grupuri, dar nu cu societatea ca întreg. Acest fapt și generează lipsa scopurilor generale, ale societății ca întreg; distanța, decalajul dintre conducători și conduși; predominarea atitudinii pesimiste față de deciziile politice adoptate, față de politică și de viitorul țării în general.

Conștiința maselor este influențată și de miturile politice cu structuri ale arhetipurilor conștiinței. În raport cu procesele politice de modernizare și democratizare apriori menționăm existența a două tipuri: reformiști-tradiționaliști și occidentalști. Cei reformiști se deosebesc printr-o apartenență la valori individualiste (libertate), iar tradiționaliști la cele colectiviste, în special pe responsabilitate. Cei care se orientează spre occident și calea de dezvoltare occidentală, se orientează spre un tip de dezvoltare organică, în corespundere cu modelele occidentale. Drept consecință, identificăm trei grupuri potențiale cu orientări politico-ideologice diferite. Aceste grupuri sunt: adeptii modernizării accelerate, adeptii modernizării organice și tradiționaliștii, care sunt contra oricăror procese de modernizare.

Lipsa tendinței de orientare spre valorile democratice ale viitorului este condiționată de mentalitatea specifică a societății moldovenești în care regăsim atât elemente ale totalitarismului, ale democrației și ale autoritarismului. Acest fapt are loc deoarece subiecții tranziției sunt disponibili renovării democratice a societății, dar concomitent împărtășesc multe din stereotipuri ale vremurilor de odinioară. Această idee este susținută și de I. Drăgan care afirmă că oamenii redescoperă realitatea alegerilor libere și a votului autonom: ei intră în jocul politic democratic, purtând în bagajul lor mental sindromul inculturii politice întreținute de regimul comunist și stereotipurile de gândire și comportament formate într-o perioadă îndelungată de timp.

Resocializarea și revizuirea valorică îi privește pe toți subiecții tranziției care în opinia lui L. Gozman și E. Șestopal sunt clasificați în corespundere cu specificul conștiinței și comportamentului în următoarele generații:

- 1-12 ani (anul nașterii 1982-1996) – copiii „postsovietici”;
- 13-18 ani (1977-1982) – copiii „restructurării”;
- 18-25 ani (1969-1977) – generația stăgării târzii;
- 25-35 ani (1959-1969) – generația epocii brejneviste;
- 35-45 ani (1949-1959) – copiii dezghețului hrușciovist;
- 45-55 ani (1939-1949) – generația postbelică;
- 55-65 ani (1929-1939) – copiii războiului, generația „șazeciștilor”;
- 65-85 ani (1909-1929) – generația revoluției și a războiului civil.

În acest context, V.Saca reeșind din nivelul de mentalitate și comportament delimitează câteva paradoxuri evidențiate în societatea moldovenească în prezent:

a) paradoxul „stihinic” care se explică prin susținerea și totodată nesusținerea relațiilor de piață de către majoritatea populației care consideră că pentru a îmbunătăți situația social-economică trebuie de mărit rolul statului în dirijarea economiei, iar pe de altă parte oferirea mai multor înlesniri sectorului privat. Astfel, pentru mulți

idealul economic exprimă combinarea dictaturii economice cu libertatea politică, dictatul economic din partea statului fiind un element paternalist al politicii sociale;

b) paradoxul „hrăpăreților” a oligarhilor, diferiți combinatori care justifică uzurparea bogăției naționale prin „grija” față de viitorul țării;

c) paradoxul „mutanților” (cei care-și schimbă brusc concepția despre lume, declarându-se adepții unor idei și convingeri diametral opuse în raport cu acelea pe care le-au împărtășit o viață);

d) paradoxul „staierilor răătăcitori”, adică a migranților dintr-un partid în altul, schimbându-și radical principiile declarate anterior;

e) paradoxul „simulanților”, aceștea sunt în mare parte funcționari care imită grija față de binele public, dar în fond îl subminează;

f) diferite genuri de șovinism și naționalism care susțin valorile general-umane, respectul față de alte popoare, iar în împrejurimi concrete manifestă violență morală față de reprezentarea altor etnii;

g) noii disidenți care în timpul URSS se pronunțau împotriva diferitor aspecte ale politicii statului, iar acum, cu aceeași convingere, se pronunță împotriva noului regim.

Mentalitatea politică include reprezentările și convingerile unei anumite comunități sociale, este totalitatea de norme prin care se percepe realitatea. Este indisolubilă de experiență, de cotidian și însumează reprezentări despre realitatea politică, orientări valorice, cu caracter conștient și inconștient, norme politice, atitudini sporadice față de anumite situații politice. În mentalitatea politică occidentală puterea de stat este asociată cu acel „contract social” pe baza căruia societatea acordă statului anumite funcții și priorități limitate, definite. În mentalitatea posttotalitară a maselor predomină tipul metaforic de „familie”, unde statul practic devine responsabil în totalitate pentru viața cetățenilor. Acest tip de relații includ elementele paternaliste, „grija părintească” din partea statului se stabilește ca valoare fundamentală. Paternalismul ca valoare influențează la moment comportamentul politic al maselor, generează o pasivitate față de evenimentele din societate.

În mentalitatea politică a maselor din Republica Moldova puterea de stat este poziționată în afara legii, este mai superioară legii. Această atitudine generează supoziția neîncrederea în legislație ca generator de dreptate, ca mijloc de combatere a răului. Primatul statului asupra legii influențează apariția nihilismului juridic, iar pe de altă parte răbdarea și tendința de a fi ordine. În acest context observăm un paradox: pe de o parte are loc recunoașterea mecanică a principiilor statului de drept, iar pe de alta – îndepărtarea cetățenilor de legislație, norme juridice.

Spre deosebire de occident unde cetățenii se implică activ în soluționarea problemelor societății, în societatea în tranziție cetățenii sunt pasivi. Privite ca manifestări ale depolitizării conștiinței, scăderea interesului față de politică, nedorința de a se identifica cu unele forțe politice sau altele, de a participa la viața politică în Republica Moldova rămânând totodată pe poziții etatiste - toate acestea pot fi privite ca mărturii nu numai ale nivelului scăzut de cultură politică și al unei conștiințe politice rudimentare, dar și ca un ecou al instinctului de apărare care funcționează la nivelul arhetipului și inconștientului social. Cercetările sociologice demonstrează

nivelul scăzut de informare a părții principale a populației despre evenimentele politice, nepregătirea ei la activitatea politică, atitudinea negativă față de politică în general. Acestea stau la bază paradigmei comportamentale specifice în cadrul căreia omul, persoana se află în afara sferei politice, se consideră a fi liber. De aceea libertatea de la politică se identifică cu libertatea ca atare.

Procesul de resocializare are loc prin redefinirea rolului cetățeanului în cadrul statului anume prin intermediul societății civile aflate în proces de maturizare. Și iarăși revenim la problema mentalității, conștiinței deoarece majoritatea cetățenilor au convingerea că problemele în stat trebuie soluționate de către putere și prin urmare nu au tendința de a se asocia cu alți oameni pentru a participa la rezolvarea colectivă, socială a problemei. Astfel, deși acordă o importanță stabilirii democrației, pe de altă parte este subapreciat rolul organizațiilor și mișcărilor sociale, a organizațiilor nonguvernamentale, chiar și rolul administrației locale.

Un alt aspect al conștiinței politice în schimbare este intensificarea preferințelor, opțiunilor pragmatice și utilitar-mercantile. Alegătorii încep să conștientizeze importanța votului util, când persoana votează în pofida preferințelor sale valorice sau a simpatiilor pentru candidatul care are mai multe șanse să obțină victoria la alegeri. Electoratul s-a obișnuit să depisteze fenomenul de manipulare în perioada preelectorală, în ciuda faptului că numărul celor care se interesează de politică este relativ mic.

Conținutul și nivelul conștiinței politice este determinat și de gradul de dezvoltare a libertăților democratice din societate. Procesul de constituire a sistemului politic democratic se desfășoară în condițiile unei discordanțe sociale, a lipsei tradițiilor democratice și a celor mai elementare cunoștințe teoretice cu privire la viața politică.

Colapsul URSS și a grandioasei ideologii comuniste cu statut de ideologie statală a generat diminuarea unei valori ca patriotismul asociat în trecut cu dictatura de stat. În conștiința politică de tranziție se încearcă îmbinarea ideii patriotismului și statalității cu ideea libertății individuale și cetățeniei. La prima etapă a regimului posttotalitar, în Republica Moldova doar o mică parte a populației manifestă interes față de evenimentele politice și este încadrată activ în transformările social-politice și economice. Acest fapt ne demonstrează că în conștiința lor politică au loc schimbări radicale: s-a format o nouă viziune vizavi de esența și perspectiva dezvoltării societății. Însă în conștiința politică a majorității continuă să predomine elemente ce exagerează puterea elitei politice.

În societatea moldovenească se manifestă specificul conștiinței politice de tranziție prin diferențierea socială care aprofundează instabilitatea economică, politică, criza de valori și în plan ideologic, excluderea majorității populației din procesele politice ce se desfășoară în societate; predominarea analfabetismului politic și juridic; dezamăgirea și neîncrederea față de organele puterii; răspîndirea pe larg a concepțiilor egalitariste, etc. Doar o societate civilă matură fundamentată pe valorile ideologice și politice democratice însușite în urma acumulării cunoștințelor politice necesare poate direcționa societatea spre consolidarea unui stat de drept. O altă condiție esențială prevede transformarea radicală a conștiinței posttotalitare și conștientizarea rolului implicării fiecărui cetățean în viața politică a societății.

Întrebări de control

1. Definiți conștiința politică?
2. Delimitați tipul de conștiință elitară și cea a maselor?
3. Prin ce se manifestă conștiința politică civică?
4. Care sunt particularitățile conștiinței politice în tranziție?
5. Numiți factorii care determină formarea conștiinței politice civice în Republica Moldova?

Referințe bibliografice

1. Ball T., Dagger R. Ideologii politice și idealul democratic. Iași, 2000.
2. Gellner E. Cultură, Identitate și Politică Iași, 2001.
3. Gozman V., Etkind A. De la cultul puterii la puterea oamenilor. Psihologia conștiinței politice. București, 1990.
4. Frunțașu P. Conștiința politică. În: Politologie. Partea IV. CE/USM, Chișinău, 1998.
5. Saca V. Conștiința politică. În: Politologie. (coord. Moșneaga V., Rusnac Gh., Sacovici) V. Chișinău, CEP USM, 2007.

Tema VII. Ideologia politică

Planul lecției

1. Delimitări conceptuale ale ideologiei politice.
2. Relația ideologie – politică.
3. Specificul ideologiei politice în Republica Moldova.

1.Delimitări conceptuale ale ideologiei politice

Spre deosebire de alți termeni similari controversați (cum ar fi democrația sau libertatea), ideologia este un termen cu o vechime mai mică de 200 de ani. El este produsul revoluțiilor sociale, politice și intelectuale însoțite de revoluția industrială: răspândirea idealurilor democratice, politica mișcărilor de masă, etc. Ideologiile erau produsele ale unei societăți pluraliste în dezvoltare și erau asociate cu grupuri rivale ale căror interese le serveau. Deoarece religia tradițională se concentra pe interacțiunea dintre viața cotidiană și sacralitate, universul ideologiei se preocupa ca proiectele publice de transformare a acestei lumi să fie legitimate prin apeluri autojustificatoare la știință și la rațiune.

Cuvântul „ideologie” este de origine franceză, dar noțiunea își are rădăcinile în întrebările filosofice generale și drept precursori ai acesteia amintim așa gânditori ca F. Bacon (teoria Idolilor), T. Hobbes. Gânditorii iluminiști au fost precursorii intelectuali ai Revoluției Franceze din 1789, iar în timpul urmărilor imediate ale Revoluției Franceze a fost creat pentru prima dată termenul de ideologie. Creatorul său, din 1789, a fost Antoine Destutt de Tracy prin memoriul „Elements d’ideologie”, pune în circuitul științific, politic și cotidian termenul de ideologie, semnificând „știința despre idei”. Pentru filosoful iluminist francez ideologia însemna critica genetică a ideilor sau analiza științifică a facultății de a gândi. Fiind concepută ca o știință cu obiect de studiu – cercetarea curentelor de idei, în prezent ea s-a transformat în știința despre fenomenul însuși. La originile sale ideologia se dorea a fi știința care cercetează și studiază ideile, reprezentările, valorile.

Napoleon ar fi fost primul care a dat termenului o conotație peiorativă. El vedea în ideologi doctrinari abstracți, idealști și periculoși pentru putere atât din cauza necunoașterii problemelor concrete cât și din perspectiva soluțiilor fanteziste pe care le puneau la baza proiectelor de transformare a societății. Pentru Hegel, ideile aparținând unei anumite epoci, nu pot solicita o validitate absolută prin ele însele deoarece erau supuse relativismului datorită situațiilor istorice în schimbare. Ideile hegeliene l-au influențat deosebit pe Marx, care reunind tendințele franceze și germane, a plasat conceptul de ideologie în avangarda discursului politic.

Apariția marxismului ca filosofie socială în deceniul V al secolului XIX a impulsionat studierea ideologiilor, iar „Ideologia germană” (1845) reprezintă prima încercare de sistematizare a ideologiei din punctul de vedere a noii doctrine politice a stângii. Marx a conferit două sensuri noțiunii de ideologie. Primul, în „Ideologia germană”, identifică ideologia cu o concepție despre lume, fără o circumscriere exactă a intereselor de clasă sau de grup. Această concepție derivă din propoziția fundamentală a filosofiei marxiste: „existența socială determină conștiința socială”.

În „Ideologia germană” prin ideologie se desemnează morala, religia, metafizica, dreptul, politica, ideile, reprezentările și conștiința pe care o au oamenii despre natură și societate. Al doilea sens al termenului ideologie în concepția marxistă îl reprezintă cel de „conștiință falsă”, denaturată a realității sociale, bazată pe o concepție eronată asupra istoriei umane. În acest caz se iau în vedere condițiile social – politice concrete, adică se face o trecere de la ontologic la gnoseologic. Ideologia nu este doar o „conștiință falsă”, dar și o conștiință și o prezentare pe care clasa dominantă și-o face despre realitate, în funcție de poziția sa socială și de interesele sale. Ideologia ca ansamblu de elemente teoretice (ca explicație sintetică a lumii și ca element fundamental de orientare a acțiunii umane) și concrete (instituții și sisteme de acțiune) își propune orientarea precisă a activității grupurilor și claselor sociale, a societății globale.

Începând cu „Contribuții la critica economiei politice” (1859) și „Capitalul” (1867), Marx concepe ideologia drept un ansamblu de orientări, reprezentări care permit oamenilor să aibă sentimentul practicii lor sociale. Practica socială se divide în: practica politică – vizează transformarea raporturilor sociale; practica ideologică – vizează transformarea conștiințelor sociale și practica teoretică – transformă produsul ideologic într-un sistem riguros de cunoștințe și idei. K. Mannheim a elaborat prima și până în acest moment ultima teorie cuprinzătoare a ideologiei, teorie prezentată în „Ideology and Utopia” (1929). Teoria sa, „sociologia cunoașterii”, trasează originile sociale ale ideilor și credințelor. Mannheim a subliniat posibilitatea ca toate gândurile sociale să fie ideologice, ceea ce implică faptul că nu există înțelegere pur științifică sau obiectivă a aranjamentelor sociale. Astfel, el a extins noțiunea de ideologie la a însemna ceva de genul unui sistem de credințe despre lumea socială; a deschis posibilitatea de a concepe ideologia ca fiind mai mult decât o pledoarie pentru interesul clasei conducătoare.

Studiul științific obiectiv al ideologiei în maniera lui Tracy s-a bucurat de o puternică revenire în Occident după al doilea război mondial, în special în Statele Unite. Catastrofa abătută asupra lumii de către mișcarea nazistă, deziluziile multora provocate de cunoașterea exceselor stalinismului, precum și perceperea comunismului sovietic ca pe o amenințare a democrației de tip occidental au inspirat preocuparea față de explicarea originii și forței acestei idei. Odată cu Mao – tse Tung și Revoluția Culturală termenul de „ideologie” a căpătat un sens clar peiorativ asociat din punct de vedere intelectual cu iraționalitatea, iar din punct de vedere politic cu conceptul de totalitarism. Antipatia a fost menținută de dominația behaviorismului în științele politice contemporane americane, acestea având o abordare puternic pragmatică.

Abordarea behavioristă tratează ideologia în termeni de interconexiune a normelor (valori, idei, credințe) și comportament (mobilizare, acțiuni, mișcări). Drept direcții de analiză a ideologiilor politice se evidențiază coordonata cognitivă (cunoștințele și credințele), evaluativă (norme și valori), pragmatică (planuri, obiective), baza socială (grupuri, comunități). O altă abordare care prezintă interes este cea care analizează ideologia drept manifestare a psihologiei maselor, drept sistem subiectiv al gândirii care include forme raționalizate și emotive cu privire la idei și acțiuni politice.

Teoreticianul american L. Sargent presupunea că ideologia elaborând scopuri și valori concrete în dezvoltarea politică, face dificilă soluționarea problemelor practice. Neomachiaveliștii (G. Mosca, R. Michels, V. Pareto) au hiperbolizat ideologia politică, analizând chiar și forma estetică și religioasă a conștiinței drept forme specifice a apariției ei legată de legitimizarea puterii. Unii cercetători tratează ideologia politică drept o doctrină concretă care justifică atitudinea unui sau altui grup referitor la putere. Astfel, ideologia politică este varietate a conștiinței corporative referitor la evenimentele politice. Deseori, în literatura politică ideologia este caracterizată drept sistem de valori și preferințe (D. Easton, M. Duverge, V. Conoli). Enciclopedia Blackwell stabilește că ideologiile sunt constelații de credințe și expresii cu încărcătură simbolică, prin care lumea este prezentată, interpretată și evaluată într-un mod menit să modeleze, să mobilizeze, să orienteze, să organizeze și să justifice anumite modalități sau direcții de acțiune și să anatemizeze altele.

Ideologia politică reprezintă ansamblul relativ sistematizat și relativ structurat al ideilor, care prin originea și funcția lor, exprimă într-o formă sau alta, direct sau indirect, interesele, aspirațiile și țelurile politice ale unui anumit grup social. De regulă, ideologia politică se raportează la o anumită realitate social-economică, spiritual-culturală, fiind oglinda modului în care un grup social sau altul percepe realitatea pe baza propriei experiențe social-istorice. De aceea nu există o ideologie politică în general, ci ideologii politice diferențiate în funcție de diversitatea forțelor sociale ce acționează în societate.

În sfera conceptului de ideologie se includ ideile politice, juridice, morale, religioase, artistice, filosofice precum și concluziile ideologice pe care le conțin științele socio-umane sau care pot fi desprinse prin interpretarea datelor științelor fundamentale sau chiar tehnice. Doctrinile politice exprimă esența ideologiilor. Conceptul de doctrină politică este organic legat de conceptul de ideologie. Păstrând viziunea logicii clasice cele două noțiuni, de ideologie și doctrină le putem considera ca aflându-se în raport de supraordonare. Doctrina reprezintă esența, nucleul focalizator și valoric al ideologiei. În general, doctrinele politice, caracterizând un sistem încheiat de concepții și principii prin care se exprimă o anumită orientare, un anumit curent de gândire politică, au un caracter istoric și exprimă, apără și promovează interesele și aspirațiile anumitor categorii și grupuri sociale. Observăm de la început că prin însăși acceptarea unei asemenea definiții introducem distincția între ideologia politică și doctrina politică, aceasta din urmă privită atât ca posibil element constitutiv al ideologiei cât și ca instrument prin care o anumită ideologie poate fi răspândită. Întrucât în limbajul comun, dar nu numai, există tentația de a folosi de o manieră interșanjabilă sintagme precum doctrină politică, teorie politică, concepție politică, este momentul de a încerca o clarificare conceptuală. Doctrina politică ar putea fi definită ca un sistem de gândire care judecă faptele politice și realizează proiecte de reformă, putând avea, în consecință, caracter apologetic sau profetic.

O ideologie îndeplinește mai multe funcții, dintre acestea identificăm patru funcții generale care exprimă esența acestora. Funcția explicativă oferă o explicație asupra cauzelor care fac condițiile sociale, politice și economice să fie așa cum sunt, în special în timp de criză. Funcția evaluativă oferă standarde sau indicații care îi

ajută pe oameni să aprecieze, să judece, să evalueze politicile și condițiile sociale astfel încât să poată decide dacă acestea sunt bune, rele sau neutre. O altă funcție, cea orientativă include și înțelegerea propriei identități, a modului în care persoana relaționează cu restul lumii. Funcția programatică este cea care stabilește un program general de acțiune socială și politică. Printre alte funcții ale ideologiilor politice sunt funcția partizană, funcția incitantă (propagandistă), funcția de raționalizare a discursului ideologic.

Ideologia politică se manifestă la nivel teoretic-conceptual – formarea atitudinilor fundamentale care reprezintă valorile și idealurile unui anumit grup (națiune, stat) sau a adeptilor unui interes. Alt nivel este cel programatic, politic, de transformare a principiilor sociale și idealurilor social-filosofice în programe, lozinci și cerințe ale elitei politice. Actualizat, acest nivel caracterizează gradul de asimilare a scopurilor și principiilor unei ideologii în rîndul populației, gradul de realizare în practică.

Din punctul de vedere al atitudinii față de schimbare, ideologiile politice, după V. Măgureanu pot fi grupate în patru mari categorii:

- ideologiile politice conservatoare (sau ale statu quo - ului) care apără și raționalizează ordinea politică, socială și economică existentă în orice epocă și în orice societate;
- ideologiile politice revoluționare, care susțin schimbări de perspectivă în ordinea socială, economică și politică existentă;
- ideologii politice reformiste, care susțin schimbări treptate și graduale în ordinea politică și economică, menite să perfecționeze sistemul și să nu-l schimbe;
- ideologii politice extremiste, care militează pentru o schimbare totală a ordinii politice și / sau economice, prin mijloace ilicite (teroare și violență fizică).

Această clasificare este doar formală, din acestea pot rezulta o serie de combinații atât pe orizontală cât și pe verticală. Stalinismul, maoismul, castrismul, ghevarismul, pot fi considerate variante regionale ale ideologiilor politice radicale, ca și extrema stângă și anarhismul, neocorporatismul, socialismul, euro – comunismul, titoismul – variante ale ideologiilor politice revoluționare.

Alte criterii structurale care facilitează diferențierea ideologiilor politice sunt: aria de răspîndire generală a acesteia, structurarea și logica sa internă. Acest criteriu vizează capacitatea ideologiei de a percepe corect aspirația membrilor unei organizații politice, sistemul de valori și capacitatea de a le oferi mijloace de acțiune necesare pentru realizarea obiectivelor; perioada de timp în care o ideologie este operațională – astfel ele pot cunoaște perioade de creștere, stagnare, declin în funcție de factori interni sau externi; numărul persoanelor ce împărtășesc această ideologie. Astfel, ideologii ca liberalismul, democrația – creștină, conservatorismul au sute de milioane de adepty, pe când ideologiile extremiste ca Noua Stângă au doar câteva sute de aderenți. Un alt criteriu este forța de atracție a unei ideologii sau gradul ei de intensitate; care explică impactul puternic asupra societății provocat de acțiunile unei minorități politice consolidate și angajată necondiționat față de valorile promovate. Ideologiile își modifică conținutul în raport cu dinamica realității social – politice și își schimbă funcțiile și rolurile particulare pe care le au.

2. Relația ideologie – politică

În vederea analizării rolului ideologiei este necesară elucidarea relației controversate dintre ideologie și politică, deoarece politica a devenit arena de confruntare a diferitor sisteme ideologice, teorii și doctrine. Personalitățile politice acționează în conformitate cu sistemele proprii de convingeri și atitudini; politicienii permanent apelează la ideologie pentru obținerea unei orientări stabile în activitatea politică. Ideologia se prezintă drept un fundament spiritual al politicii. Doctrinile ideologice permit elaborarea abordărilor corespunzătoare la analiza proceselor sociale, la determinarea scopurilor actuale dar și de viitor ale politicii.

Interdependența politicii și ideologiei este condiționată de caracterul comun al scopurilor lor. Ambele tind să prezinte propriile interese drept interese generale și să atragă de partea lor cât mai mulți adepți. Politica, bazându-se pe interese, formulează scopuri, iar ideologia, pe baza ideilor elaborate creează un ideal social. În ansamblu, ambele se prezintă drept o forță creativă care mobilează persoanele la realizarea sarcinilor propuse. În practica politică, interacțiunea politicii și ideologiei nu întotdeauna are loc sub aspect pozitiv, astfel putem întâlni așa fenomene ca politizarea excesivă a ideilor dar și hiperideologizarea politicii. Ideologia este capabilă nu doar să asigure legitimarea puterii, ea poate însăși pretinde la putere. Este de remarcat faptul că scopul final al oricărei ideologii niciodată nu a fost realizat, fie vorba de comunism, „libertate, egalitate, fraternitate”, dar acțiunile motivate de aceste scopuri au schimbat destul de esențial lumea.

Interacțiunea oricăror fenomene presupune existența unor trăsături comune. Atât politica cât și ideologia sunt fenomene ale conștiinței și pot fi utilizate pentru legitimarea și justificarea puterii. O caracteristică comună este tendința de asigurare a integrității societății: politica realizează aceasta prin proiecte sociale, ideologia – prin idealuri ale societății. Deosebirile dintre politică și ideologie se manifestă în fundamentele lor. Dacă la baza politicii stau interesele, atunci la baza ideologiei se prezintă ideile și valorile. Politica tinde să subordoneze pe toți unei voințe unice, ideologia încearcă să atragă de partea sa cât mai mulți adepți. În viața socială, interacțiunea politicii și ideologiei poate avea și un aspect negativ. Acest fapt e condiționat de factori anumiți. În primul rând, ideologia și politica pot fi considerate a fi identice. Drept exemplu: ideea coexistenței pașnice a URSS și SUA și strategia subminării statelor socialiste din interior, luate drept bază a doctrinei ideologice a SUA și care coincidea cu politica reală americană în acea perioadă.

În al doilea rând, ideologia poate pretinde la o dominare, supremație politică. În acest caz este vorba despre ideologizarea politicii: Astfel, principiile ideologice din politica internațională („lumea este divizată în două tabere: una personifică răul și reacția, cealaltă binele și progresul”) au dus la strategia confruntării și goana înarmărilor. Un alt exemplu este permanenta raportare a pașilor practici la relațiile de piață cu criterii socialiste a frânat crearea noilor forme de proprietate și a mecanismului relațiilor de piață adevărate. Prin monopolul unei singure ideologii și utilizarea ei în calitate de bază primă a practicii politice, însăși politica se transformă în servitoarea ideologiei. Viața socială este raportată doar prin prisma dogmelor acestei ideologii, dar nu în corespundere cu necesitățile realităților socio – politice. În al treilea rând, ideologia poate fi dogmată și politica în acest caz raportează programele

sale nu doar la valori, dar și la procesele ce au loc în societate, procese care deseori vin în contradicție cu postulatele ideologice. O ideologie care nu se perfecționează devine o piedică în formarea politicii. Experiența demonstrează că puterea politică bazându-se pe o ideologie dogmatică este silită să recurgă la violență.

În al patrulea rând, politica, la rândul său poate să subordoneze ideologia. În acest caz este vorba despre o politică dominantă, de dictatură, de monopolul puterii. Caracterul și conținutul ideologiei se adaptează la structura puterii existente, are loc erodarea ideatică. Politizarea ideologiei facilitează predominarea ideilor și valorilor comune unui grup social îngust, renegând valorile și interesele general – umane. O ideologie politizată justifică acțiunile politice ale puterii, pierzându-și prin aceasta menirea sa principală.

Pentru elucidarea obiectivă a fenomenului ideologic P. Varzari și R. Tanasă, analizează dimensiunile ideologiei, și anume cea socială, politică, instituțională, psihologică, mitică, utopică. Dimensiunea socială se explică prin faptul că deși vizează în mod direct politicul, ideologia se originează în sfera socialului, în societate, în baza unor clivaje, în grupuri și păături sociale. Pentru aceste segmente sociale este importantă autoidentificarea și autodefinirea spirituală deoarece fiecare grup își are propriile idei, valori și reprezentări care se deosebesc de celelalte datorită rolului și statutului diferit ocupat în societate.

Conform dimensiunii politice, ideologia vizează doar un singur obiect în sfera politicului – puterea. Prin intermediul puterii politice ideologia își poate realiza scopul său principal – transformarea realității social – politice de pe pozițiile intereselor.

Dimensiunea instituțională a ideologiei se reflectă prin faptul că nefiind instituționalizată, ideologia chiar influențează conștientizarea locului și rolului unor colectivități sociale în societate, nu poate să-și realizeze interesele. Doar instituții organizate pot oferi importanță și viabilitate ideologiei, în caz opus ar avea loc doar niște mișcări spontane neorganizate. Una dintre aceste instituții este partidul politic. Funcțiile lui de bază (agregarea și exprimarea intereselor) se suprapun funcțiilor ideologiei (partizană, de stimulare, justificativă, propagandistică, de raționalizare, de identificare). Ideologiile și partidele sunt indispensabile în principiu, deoarece ideologiile asigură partidele politice cu idei, credințe, simboluri, idealuri, cunoștințe, adică constituie baza teoretică a lor. Partidele, la rândul lor, conferă ideologiei funcționalitate și realizarea principiilor acestora.

Pe lângă faptul că ideologia este un fenomen social – politic, ea este și un produs al psihicului uman. Astfel dimensiunea psihologică este argumentată prin faptul că toate manifestările sale exterioare își au originea în lumea internă a omului. Ca fenomen psihologic, ideologia este polarizată spre două centre: individual și colectiv.

Mitul politic și social este o parte componentă a sistemului reprezentărilor sociale, iar acestea din urmă înglobează în sine atât mitul cât și stereotipul, atitudinea, imaginea, etc. Mitul politic și social influențează individul și masele în mod afectiv, vine să întărească coeziunea socială, să compenseze imperfecțiunile prezentului. Miturile arhaice servesc deseori legitimării sau explicării realității, iar miturile moderne influențează opinia publică atât afectiv cât și rațional.

Componenta utopică a ideologiilor are rolul de a anticipa o stare de fapt reală pentru a genera forța de propulsie către viitor. În cadrul regimurilor totalitare, a unor ideologii unice utopia servește la legitimarea puterii existente. Spre deosebire de mit, utopia poate fi adesea rațională, obiectivă. Ea apare la confluența a două procese: necesitatea schimbării spre bine și direcționarea acestui proces în concordanță cu interesele unui grup social sau a întregii societăți. Utopia este o imagine a unei realități imposibil de a fi realizate.

Deși în anii '50 ai secolului XX climatul intelectual din occident era dominat de destinderea ideologică și în anii '60 R. Aron și D. Bell au proclamat „sfârșitul ideologiei”, treptat această concepție capătă denumirea de „deoideologizare”. Puțin mai târziu apare un nou val, la „reideologizării”, deoarece mulți savanți susțin că nici o societate nu poate exista fără ideologie. Universul actual al ideologiei politice este o sinteză a evoluției istorice a marilor idei și concepte elaborate de gândirea politică, precum și a raporturilor de forță între pozițiile și interesele diferitor grupuri și categorii sociale în succesiunea lor temporală.

Tabloul actual al ideologiilor politice, reunind în confruntare și dialog: liberalismul, conservatorismul, socialismul revoluționar, socialismul reformist, comunismul, fascismul, centrismul convergentist, „Noua Stângă”, „Noua Dreaptă”, nu este încheiat, deoarece lumea doctrinelor politice nu este statică.

3. Specificul ideologiilor formațiunilor politice în Republica Moldova

Crearea noilor state independente în spațiul postcomunist la începutul anilor '90 a generat o serie de transformări nu doar la nivel politic și economico-social, dar mai cu seamă a însemnat o reorientare la nivel de conștiință. În fond, transformările social-economice și cele politice se bazează pe adoptarea unui alt mod de gândire, relațiile de piață presupunând o altă paradigmă, un alt set de valori, o altă ideologie.

Deși unii autori susțin că în perioada de tranziție statul se confruntă cu un vacuum ideologic, credem că în prezent este vorba mai mult de o confuzie ideologică, de pseudo-existența a mai multor ideologii, deoarece spre deosebire de trecut, când ideologiile erau definite în funcție de marxism-leninism – ideologia cea mai clar articulată a secolului trecut, la ora actuală acest termen de comparație a dispărut.

Observăm trei metode de propagare, evaluare a ideologiilor. În primul rând are loc reproducerea ideologiilor tradiționale ale societății (comunistă, naționalistă) care au și unele avantaje, o bază socială determinată deja și utilizează efectele științei istorice. A doua variantă vizează noile ideologii politice care apar în societate în urma sintetizării curentelor tradiționale sau sub presiunea ideilor și valorilor actuale la moment; în al treilea rând este vorba despre construcțiile ideologice elaborate de tehnologii politice care includ fluctuații sociale sub formă de cerere și se adresează puterii în probleme concrete utilizând semantica ideologică și îndeplinind funcția de manipulare. Tranzitologii susțin că înainte de perioada de adaptare la noul sistem de valori, e necesară etapa de conflict între valori și ideologii.

Pluralismul ideologic nu înseamnă neapărat confuzie ideologică; ci se asociază cu o formă firească, obișnuită a gândirii diferite a omenirii, fără de care este inconcepută o dezvoltare integră a societății. În cadrul pluralismului ideologic nu este exclusă posibilitatea ca o ideologie oarecare să-și afirme superioritatea față de

celelalte, dar această ideologie prioritară trebuie să-și confirme poziția în cadrul unei concurențe loiale cu alte ideologii; să existe șanse reale de aspirare la această poziție a celorlalte ideologii.

Într-un sistem politic democratic, pluralismul ideologic necesită anumite limite pentru apărarea democrației de către ideologiile politizate, mitologizate. Pentru a asigura constituirea unui pluralism ideologic se cere prezența unei societăți civile mature, a unei culturi politice avansate și funcționarea efectivă a mecanismului de reglementare juridică. În Republica Moldova trecerea de la monoideologie la pluralism ideologic necesită o perioadă destul de lungă de timp; spectrul ideologic evoluând de la modelul ideatico-politic bipolar (totalitarism-democrație) și confrunțational la cel caracterizat de multipolaritate și consens. Fragmentarea societății, existența unor conflicte și probleme ce rămân a fi nesoluționate tergiversează consolidarea unui cadru ideologic bine definitivat. Pluralismul ideologic nu exclude existența, formarea unei idei general-naționale, care ar include valori general-umane. Lipsa acestora în țara noastră împiedică determinarea scopurilor și mijloacelor de realizare a politicii interne și externe.

Totodată, nu trebuie să confundăm ideea general-națională, drept element de coeziune și mobilizare a societății cu ideologia de stat care este de fapt de factură totalitară și servește interesele statului paternalist. În societatea moldovenească este necesară elaborarea și implementarea procedurilor și a normelor de introducere a discursului larg în spiritul toleranței, acceptării diferențelor, și nu a confruntării. O asemenea idee națională, ci nu ideologie de stat ar sintetiza acele interese și valori care sunt împărtășite de marea majoritate; este vorba despre o idee națională raționalizată, bazată pe valori veritabile și autentice. Este cunoscut faptul că, nici un stat democratic nu dispune de o ideologie oficială, de stat. De altfel, Constituția Republicii Moldova stipulează prin articolul 5 (2) că „nici o ideologie nu poate fi instituită ca ideologie oficială a statului”.

Dacă în Occident ideologia apare în sînul societății și este „impusă” statului, în societatea moldovenească ideologiile preluate de partidele politice tind a fi o copie fidelă a celor occidentale și „propagate” în fața populației de către liderii de partid. La etapa actuală nu putem vorbi despre un pluralism ideologic veritabil, ci mai degrabă despre existența ideologiilor social-democrate și neoliberale în formare.

Unii cercetători se orientează spre crearea ideologiilor „de sus”, din partea elitei conducătoare și implementarea lor prin intermediul aparatului de stat în rîndul maselor. Alții menționează că „societatea civilă este în proces de formare, de aceea nu poate crea o idee națională; în acest caz doar statul poate îndeplini acest rol”. O altă opinie susține că haosul creat este rezultatul „deideologizării totale a statului”, iar soluția ar fi „crearea și implementarea unei noi ideologii statale” capabilă de a deveni baza „structurii ideologice” care ar „determina dezvoltarea domeniilor economic, politic și chiar cultural al societății”.

În orice caz, chiar făcînd abstracție de articolul 5(2) din Constituție, statul actual nu poate iniția o îndoctinare totală în spiritul ideologiei oficiale în condițiile democratizării și a acceptării valorilor liberale occidentale. Statul nu poate interveni nici în cazul elaborării unei idei naționale, integrative, ce ar agrega diferite grupuri etnice, religioase, economice, politice, deoarece s-ar ciocni de interesele societății

civile în formare. Ideologiile politice capătă culoare în Republica Moldova doar prin intermediul partidelor politice care ar trebui să conștientizeze acest fapt și să inițieze o „curățire” și o reevaluare a propriilor programe și teze ideologice adoptate și să acorde o mai mare atenție formei concrete de dialog politic.

Anume partidelor politice le revine rolul de mediator în articularea și agregarea intereselor, dar și a valorilor exprimate și promovate de marea majoritate. Aceasta, deoarece ideologiile politice nu se rezumă la rolul de integrare a diferitor actori politici, dar și explică, legitimează practica politică din cadrul statului.

În aceste condiții, pericolul influenței unei ideologii devastatoare este destul de mare, deoarece lipsa în rîndul populației a unei culturi democratice, a orientărilor stabile spre valori general umane, mentalitatea posttotalitară a maselor poate duce la influențarea oamenilor din partea unor noi ideologii naționaliste și religioase cu caracter extremist.

În interiorul partidelor din țările în curs de dezvoltare personalizarea puterii la nivelul liderului politic se prezintă, în principiu, mai accentuată decît în celelalte țări ale lumii, deoarece structurile partidiste apar ca fiind formate în jurul unui om. În activitatea pe care orice partid o desfășoară, un loc important de regulă îl deține elaborarea și promovarea ideologiei sale politice, a concepției proprii despre organizarea socială și politică, și, pe această bază, îmbogățirea politică a doctrinei specifice, fundamentarea programului politic. Funcția de elaborare de programe și ideologie asigură coeziunea de opțiuni în interiorul partidului, contribuie la o simplificare și o stratificare a obiectivelor politice pentru corectarea și facilitarea orientării alegătorului. Totodată, absența nuanțelor doctrinare sau de program ar putea dezorienta pe unii cetățeni și ar face dificilă constituirea guvernelor de coaliție; faptul că documentele de program ale partidelor politice se aseamănă, nivelează într-o oarecare măsură însăși natura acestor partide, reduce posibilitatea lor de a se autoidentifica.

Faptul că votarea pentru partide are un caracter pur ideologic derivă din conștiința politică a populației, aceasta fiind influențată de vechile valori socialiste, ceea ce este inacceptabil; iar pe de altă parte, conștiința de masă are nevoie de un suport teoretic, specializat, pentru a-și optimiza nivelul de informare și despre ofertele politice ale partidelor. În societate nu s-a ajuns încă la conturarea ideologică de către partide a intereselor grupurilor sociale conform criteriilor parlamentare, competitive, iar atitudinea alegătorului față de candidați și lideri politici întemeindu-se pe principiul încrederii. În preferințele politice ale alegătorilor criteriul ideologic se mai limitează la simple constatări de tipul distribuției tradiționale a liderilor politici în „democrați”, și „antidemocrați”, precum și la gradul de populism practicat de aceștia.

O altă problemă ar fi că multe partide nu și-au definit încă identitatea sub aspect conceptual, iar majoritatea lor nu dispun de programe socio-economice elaborate pe principii doctrinare. Mai multe partide și mișcări includ în programele lor un amalgam de idei și teze ce se află în consonanță cu diverse doctrine politice. O identitate doctrinară clară permite partidelor politice să-și formuleze un mesaj politic distinct, ideologia politică reprezentînd un semn de identificare și clasificare a partidelor politice în cadrul eșichierului politic. O primă condiție a unui sistem de

partide instituționalizate este existența unui pluralism real al ofertei doctrinare prin aceasta urmărindu-se stabilirea pluralismului de idei în detrimentul monismului ideologic.

Un paradox observat referitor la ideologia politică și cea de partid se manifestă prin următoarele: dacă ideologia politică își găsește actualitatea în cadrul politicii electorale permițând alegătorului într-un interval minim de timp identificarea programele, ideilor de bază ale unui sau altui partid; pe de altă parte se pare că ideologia de partid trece pe loc secundar, deoarece are loc formarea alianțelor, blocurilor anume cu concurenți puternici, charismatici în vederea obținerii locurilor în parlament. Și iarăși aceste coalizări se fac nu atât în jurul programelor, ideilor, cât a persoanelor. Ideologiile partidelor politice au o geneză extrem de contradictorie; mai întâi, într-un termen destul de redus s-a format sistemul multipartidist și apoi partidele au început să-și caute propria bază socială, propriul interes social și propriul electorat. Aceasta este o cauză majoră care a influențat constituirea „pieții ideologice” autohtone.

Republica Moldova, ca și alte state în tranziție, nu dispune de mecanismul de autoidentificare profundă pentru ca în societate să ia naștere o idee unificatoare, integrativă. Cultura politică a societății moldovenești posttotalitare reprezintă o sinteză a diverselor valori politice, orientări și standarde ale activității politice. Atitudinea negativă față de valorile comuniste și idealurile culturii politice de supunere de tip sovietic nu poate să asigure o formare bruscă a unei culturi civice în rîndul cetățenilor. Acest tip de cultură politică, nouă pentru noi se dezvoltă într-un ritm deosebit față de dinamica transformărilor economice și a celor sociale, deși în cazul dat se observă o influență reciprocă. Cauza acestui proces se prezintă în faptul că evoluția culturii politice în cadrul societății de tranziție presupune modificări esențiale ale mentalității oamenilor, depășirea stereotipurilor ideologice învechite, familiarizarea membrilor societății cu noi valori și înlăturarea celor vechi, însușirea cunoștințelor politice necesare pentru folosirea rațională a libertăților democratice, dezrădăcinarea multor elemente ale psihologiei politice cultivate pe parcursul deceniilor de regimul totalitar.

Întrebări de control

1. Care este relația dintre ideologie și doctrină?
2. Analizați etapele principale ale evoluției ideologiei politice?
3. Numiți tipurile ideologiei politice?
4. Analizați binomul ideologie – politică?
5. Care sunt dimensiunile ideologiei politice?

Referințe bibliografice

1. Carpinski A. Orientări ideologice actuale. Tendințe și semnificații. 1991.
2. Drăgan I., Beciu C., Dragomirescu I., et. all Construcția simbolică a câmpului electoral. Iași, 1998.
3. Huntington S. Ordinea politică a societăților în schimbare. Iași, 1999.
4. McLellan D. Ideologia. București, 1998.
5. Millon-Delsol Ch. Ideile politice ale secolului XX. Iași, 2002.
6. Pombeni P. Ideology and government. În: Journal of Political Ideologies (February), 11(1), 2006.
7. Rusu R. Ideologia partidelor politice moldovenești. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Revistă științifică trimestrială. Nr. 2 (XXXII). CEP /USM. Chișinău, 2005.
8. Rusu R. Ideologia politică între mit și utopie. În: Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria „Științe socioumanistice”, volumul II / USM. Chișinău, p.114-117, 2005.
9. Varzari P., Tănasă R. Unele considerente privind fenomenul ideologic. În: Revistă de Filosofie și Drept, № 1, p. 15-25, 2000.

Tema VIII. Socializarea politică

Planul lecției

- 1 Definiții și instituții ale socializării politice.
- 2 Etape și modele ale socializării politice.
- 3 Socializarea politică în Republica Moldova.

1. Definiții și instituții ale socializării politice

Socializarea asigură transferul de la o generație la alta a culturii preluând funcția de perpetuare a societății, de menținere a acesteia. Evoluția civilizațiilor are loc grație activității personalităților cu competențe, atitudini și comportament adecvat. Calitățile necesare fiecărui om pentru o activitate benefică în societate se formează pe parcursul vieții, evoluând în etape ghidate de un șir de instituții sociale și politice.

Individul nu se naște cetățean ci devine, el nu posedă abilități de racordare a acțiunilor sale la acele norme și valori ce există în societate, de aceea chiar din primele zile el are nevoie de o instruire specială pentru a-și forma acele abilități, care apoi îl vor servi în calitate de suport pentru integrarea în viața socială. Acest proces în literatura de specialitate este numit socializare. Socializarea este un proces polivalent, ce contribuie la dezvoltarea individului.

Procesul de socializare este un fenomen ce se derulează în contextul cultural și istoric, și se desfășoară de-a lungul vieții, copilăria și adolescența constituind momentul decisiv ce desemnează asimilarea normelor și valorilor sociale de către individ și integrarea lui în societate. Socializarea politică vizează același obiective dar care țin de domeniul politic.

Socializarea politică este un proces de asimilare a valorilor și normelor politice de către individ și integrarea lui în viața politică a societății.

Scopul socializării politice este asigurarea continuității sistemului politic, asimilarea normelor și valorilor politice, transmiterea noilor generații a cunoștințelor politice având ca finalitate pregătirea individului pentru activitatea în domeniul politic ca un cetățean ce respectă legile, cu o cultură politică și participativă înaltă.

În anii 50-60 noțiunea de socializare politică este utilizată de către politologii americani G. Almond și S. Verba care determină acest proces drept impactul sistemului politic asupra individului cu scopul formării dispozițiilor pozitive ale acestuia cu privire la putere. T. Parsons deduce socializarea politică ca un proces dinamic continuu, de preluare și realizare a diferitor roluri sociale, unde individul intră în contact cu societatea conform acelor roluri sociale care el le-a asimilat și activează în domeniul politic. D. Easton și I. Dennis definesc socializarea politică ca un proces prin care persoanele dobândesc orientări politice și patternuri de comportament.

Socializarea politică este integrarea individului în sistemul social-politic prin intermediul rolurilor sociale. Factorii care asigură integrarea deplină a indivizilor în societate sunt:

- asimilarea, interiorizarea și aplicarea în practică a normelor și valorilor morale, politice și de drept;
- conștientizarea faptului că posibilitățile de alegere a rolurilor asumabile sunt limitate;
- formarea spiritului responsabilității în virtutea normelor și valorilor oferite de societatea contemporană.

Sociologii italieni G. Mosca și V. Pareto analizează procesul socializării politice ca pregătirea individului pentru relația individ - putere, unde individul nu este un obiect pasiv, ci are loc și procesul invers de influențare a individului asupra puterii.

Noțiunea de "socializare politică" a fost analizată și de către politologii E. Dauson și C. Priuitt în monografia cu același nume, în anul 1969. Autorii se axează pe poziția că socializarea politică este un proces de instruire politică sau educație a individului, în procesul căreia el își formează convingeri, acumulează cunoștințe și deprinderi, capătă orientări specifice și își exprimă preferințele sau opiniile politice.

Astfel se poate de menționat că socializarea politică este suportul practic de formare a culturii politice și îndeplinește două funcții principale: 1) asigurarea interacțiunii diferitor instituții politice în cadrul unui anumit sistem social; 2) păstrarea echilibrului în sistemul politic actual prin intermediul asimilării de către noii membri a modelelor de comportament politic care corespunde regimului și sistemului politic existent în perioada dată. Procesul de socializare politică nu este o simplă recepție și acceptare pasivă a culturii politice precedente transmise de către generațiile mature, ci angajează o amplă modelare a personalității, ce susține eforturi de învățare socială având ca produs un comportament politico-social adecvat și participarea activă în viața politică a societății.

Funcția socializării politice este formarea abilităților de orientare în spațiul politic și angajarea activă a individului în el. În fine, putem rezuma, că socializarea politică este un proces obligatoriu în societate, care contribuie la pregătirea noilor generații pentru viața și activitatea în domeniul politic.

Procesul de socializare politică se desfășoară în cadrul unor grupuri mai extinse sau mai restrânse, sociale sau politice care intră în vigoare la anumite etape a acestui proces. Printre ele se numără și familia, care asigură mediul afectiv unde se stabilesc primele relații sociale, este instanța, care pune temelia acestui proces. Familia asigură identitatea socială a individului, formează deprinderile comportamentale inițiale a individului în societate. Datorită factorului emoțional – afectiv, familia este instituția unde copilul are cele mai potrivite condiții pentru a asimila deprinderi utile pentru viață.

Procesul socializării politice în familie are loc prin anumite forme, metode și principii. Pentru copii mai mici formele cele mai acceptabile sunt joaca, comunicarea, activitatea în comun în familie ce contribuie la formarea abilităților creative și de comunicare a copilului. În procesul socializării politice în familie pot fi utilizate metodele: idealizată, autoritară și armonizată. Metoda idealizată este axată pe crearea unor idealuri, care de fapt nu coincid cu realitatea. Metoda autoritară este axată pe psihologia de clan, pe lipsa dragostei față de copii. În așa condiții sunt educați viitorii

carieriști politici. Metoda armonizată este un ideal, conform căruia va fi educat un individ cu o cultură politică și participativă înaltă.

Socializarea politică în familie are loc conform unor principii:

1. principiul orientării spre un ideal politic;
2. principiul obiectivității;
3. principiul complexității : educația fizică, spirituală, estetică și politică.
4. principiul legăturii procesului de socializare cu viața;
5. principiul alinierii la nivelul intelectual al individului;
6. principiul blocării fenomenelor negative.

În familie acești factori sunt axați pe dragoste și fon psiho-emoțional benefic, care contribuie la formarea unui individ dezvoltat armonios.

Cunoștințele politice sunt altoite copiilor prin discuții despre diferite fenomene politice, lectură, exemple din viață, a activității în familie. Copii mai mari intră în jurisdicția altor instituții de instruire, însă familia va rămâne o instituție influentă în procesul de socializare politică care va conlucra în viitor cu școala .

Școala este capabilă să genereze scheme de gândire politică și să se legitimeze prin competența socială. Ea este unul dintre cei mai complexi agenți socializatori, care oferă atât informații, calificări, cât și un întreg climat valoric și normativ, cuprinzând ambele caracteristici ale organizării: formale și neformale. Instruirea nu decurge doar din conținuturile informaționale prezentate de profesori, ci și din interacțiunile complexe pe care elevii le desfășoară cu semenii săi, din comportamentul afectiv al profesorilor și din modul în care este organizată școala. Ea formează la copii bazele cunoștințelor civice, politice, formează cultura politică în ansamblu. Diferite tipuri de societate diferă tocmai prin gradul de instruire a copiilor și nivelul de efectuare a procesului de socializare și socializare politică. În cadrul școlii acționează programele de studiu, cadrele didactice, tradiția școlii, atitudinile colegilor. Însușirea de către elevi a disciplinelor social-politice, cum sunt istoria, bazele statului și dreptului, geografia, contribuie la însușirea legilor sociale și a modului de activitate în societate. În programul de studii se poate găsi că, frecvent, accentul se pune pe îndoctrinarea politică sau educația civică. Îndoctrinarea este percepută ca justificarea unui anumit regim politic prin ideologia politică al regimului dat.

Socializarea politică în școală este un proces complex și care are loc prin instruirea directă, planificată și în rezultat copilul își îmbogățește cunoștințele sale despre societate, despre viața politică a societății. Școala este locul unde copilul intră în contact și cu semenii săi.

Semenii constituie un grup în care membrii împart un statut egal și reprezintă agenți puternici de socializare politică cu care copilul sau adolescentul își desfășoară o bună parte a vieții începând de la grădiniță, școală apoi mai târziu la serviciu, în cluburile de interese și căminele de bătrâni. Semenii pot să influențeze viziunile noastre politice pozitiv numai în cazul când pozițiile membrilor grupului de semeni nu contravin normelor sociale, când mediul semenilor au o cultură politică adecvată, și de contextul socio-politic în care noi trăim.

Semenii pot fi factorul cel mai puternic atunci când cultura proprie a acestor grupuri nu contravine normelor sociale și juridice dar și cel mai slab al socializării politice, în cazul când mediul semenilor este o structură antisocială.

O altă instituție, care îndeplinește funcția de socializare politică indirect este mass-media. Ea ne oferă un flux continuu de mesaje politice în cadrul știrilor politice. Dezvoltarea tehnologiilor informaționale permit mass-mediei să surprindă aproape orice eveniment petrecut în lume. Însă mass-media are și efectul negativ asupra individului, deoarece este minimalizat timpul pentru activitatea practică, pentru analiză și concluzii. Deoarece informația este fundamentul socializării politice ea face parte din informația socială pe care individul o asimilează și o interiorizează.

Un loc deosebit în procesul socializării politice îl ocupă partidele politice, care prin funcția de mediere între cetățeni și stat contribuie efectiv la formarea culturii politice pluraliste și participative în societatea moldovenească contemporană, conform drepturilor și obligațiilor prevăzute de Constituția statului și este efectuată în două direcții.

În primul rând sînt socializați noii membri, care sunt primiți în rândurile partidului. Ei sunt familiarizați cu statutul, regulile și normele de comportament în partid. Adică este vorba despre socializarea politică internă. În al doilea rând, partidul politic efectuează socializarea politică în rândurile maselor, sau a electoratului, care susțin platforma partidului dat. Acest proces este mai evident în perioada campaniilor electorale, unde intervine și așa o instituție politică importantă ca mass-media, care mediatizează acest proces. Interacțiunea tuturor instituțiilor este efectuată de către stat, care asigură juridic existența lor.

Instituțiile socializării formează un sistem, funcționarea căruia este axat pe instruire și educație. Majoritatea acestor instituții, într-un stat de drept, au și statut juridic. Aceste instituții formează două grupuri:

- instituțiile care dezvoltă calitățile naturale ale omului: familia și instituțiile preșcolare care apar în etapa socializării timpurii.
- instituțiile care se ocupă de instruire și educație: școala medie, instituțiile superioare de învățământ, armata, biserica.

Procesul socializării politice este influențat și de alți factori, care își lasă amprenta asupra rezultatului acestui proces. Printre acești factori putem numi: regimul politic, perioada istorică și factorul geopolitic, factorul ecologic, situația economică, nivelul culturii politice din societate, tradițiile și obiceiurile.

2 Etape și modele ale socializării politice

Transformarea copilului într-o ființă matură din punct de vedere politic se realizează progresiv, cu parcurgerea a mai multor etape. Politologii evidențiază 4 etape în procesul socializării politice:

1. Timpurie - de la naștere până la începutul școlii primare, (care corespunde cronologic segmentului de vârstă de la naștere până la 7 ani) și instituția responsabilă pentru etapa dată este familia. Mediul emoțional și climatul psihologic din familie, contribuie la formarea abilităților elementare ce țin de politic, care pentru copil este un teritoriu depărtat. Copilul se întâlnește cu politicul doar dacă trăiește într-un mediu politizat, însă informația politică este percepută de el necritic. Copii de 5-6 ani pot

asimila noțiuni elementare fără a le interioriza și a le forma unele reprezentări despre lumea politică. De această perioadă sunt responsabile așa instituții ca familia, grădinița, orfelinatele.

2. Studiile se încadrează în segmentul de timp de la clasa întâi până la finisarea studiilor superioare. Venind în școală, copilul nimerește într-un nou sistem de relații. Are loc extinderea contactului cu lumea înconjurătoare, apare un nou cerc comunicativ, apar noi instituții ale socializării, însă familia rămâne ca subiect principal în acest proces, doar îmbinând funcția de socializare cu școala. La această vârstă copilul se apropie mai mult de devenire ca ființă socială, conștientizează faptul că politica este în domeniu de activitate a adulților. Tot în această perioadă apar așa instituții ca grupul de semeni, biserica, mas-media, armata, partidele politice.

3. Activitatea de muncă de la angajare până la pensionare, perioada unde individul realizează în practică abilitățile obținute în etapele precedente. În această perioadă o influență considerabilă asupra individului o are colectivul de muncă care devine o a doua casă a omului pentru o bună parte din viață. Individul devine cetățean cu drepturi depline și prelungește mai departe să se formeze ca un membru activ al vieții politice. Lumea înconjurătoare este conștientizată, individul este capabil de a asimila și analiza informația.

4. Pensionarea sau finisarea activității de muncă și resocializarea persoanelor de vârstă a treia constituie etapa a patra, care este tot atât de eficientă, activă ca și celelalte etape, enumerate mai sus. Persoana în această perioadă are mai mult timp liber, de aceea mulți pensionari încep să se ocupe de politică, sunt foarte activi și mulți din ei pot ocupa și posturi de conducere în domeniul politic. Omul în procesul de resocializare analizează abilitățile formate ulterior, le selectează și perfectează deoarece în condițiile de tranziție omul este nevoit să se adapteze la noile condiții de funcționare a sistemului politic. În această perioadă omul a realizat majoritatea opțiunilor propuse de aceea el alege ocupații noi, sau din cele care au fost hobby-uri, iar acum devin ocupația de bază. Multe persoane în această perioadă sunt integrate anume în domeniul politic, mulți ocupă și posturi în organele de conducere. Istoria cunoaște personalități, care fiind într-o vârstă înaintată au ocupat posturi de senatori, lideri în partide politice, președinți ai țării.

Procesul de socializare politică începe în copilărie în cadrul unor comunități formale sau neformale, care intervin la anumite etape a vieții omului și sunt responsabile pentru acest proces. Conținutul socializării politice diferă în funcție de vârstă, de profilul instituțiilor, de etapele traversate de ființa umană. În funcție de obiectivele enumerate socializarea politică poate fi primară și secundară.

Socializarea politică primară este caracterizată prin sesizarea inițială a categoriilor politice, care vor contribui la formarea aptitudinilor individuale față de viața politică a societății. Prin aceasta implicare în mediul politic și raportarea continue și activă la ceilalți ce formează Eul copilului.

D. Easton și I. Dennis deosebesc patru aspecte a procesului socializării politice în cadrul etapei primare:

- politizarea, care presupune sensibilizarea de către copil a universului politic prin informația primită direct de la părinți;

- personalizarea politicului care presupune conștientizarea proceselor și instituțiilor politice grație unei figuri de autoritate, a unei personalități politice care devine pentru el un pilon de contact cu sistemul politic;

- idealizarea acestor portrete presupune atitudini emoționale asupra politicii care pot fi pozitive sau negative;

- instituționalizarea abilităților obținute presupune lărgirea universului politic, depersonalizarea și stabilirea relațiilor în cadrul domeniului politic.

Socializarea politică secundară este perioada, când individul a acumulat cunoștințe și abilități pentru a activa în domeniul politic și este apt să-și adapteze și coreleze comportamentul său. În cazul dat, individul selectează și utilizează normele și deprinderile utile pentru comportamentul politic.

În rezultatul procesului de socializare politică este formată o cultură politică care, în dependență de modelul de socializare poate fi: armonizată, pluralistă, hegemonică și conflictuală.

Socializarea politică armonizată presupune existența mediului cultural omogen, tradiții democratice stabile și societate civilă. În cazul dat individul este abordat ca un participant conștient și activ al vieții politice. Acest model de socializare politică presupune relații armonioase dintre individ și putere. Un așa model poate exista în condițiile unui stat democratic și de drept fiind considerat un model ideal.

Socializare politică pluralistă este caracteristică pentru un stat unde există o multitudine de subculturi și individul este socializat în cadrul grupului său etnic sau a partidului dat. Acest model, socializarea politică a individului, o privește prin prisma principiilor liberalismului, care presupune formarea intereselor politice personale prin toleranța interesele altor indivizi. Se caracterizează prin dorința individului de a participa în realizarea idealurilor politice și un nivel înalt de participare civică, activează într-un anumit grup politic. Acest tip este caracterizat prin recunoașterea de către om a egalității tuturor cetățenilor, a dreptului fiecărui om de aș-i schimba și completa orientarea politică.

Socializarea politică conflictuală este generată de nivelul înalt de sărăcie a majorității populației, apartenenței stricte de neam, clan, națiune duc la confruntări dintre purtătorii diferitor valori culturale și instituțiile puterii. În așa societăți este frecvent nivelul înalt a violenței politice din cauza culturii neomogene.

Socializarea politică hegemonică presupune integrarea individului în domeniul politic prin recunoașterea de către el a valorilor unei anumite clase, a unei confesii sau a unei ideologii politice. Acest model de socializare politică este caracteristic pentru sisteme politice închise, care nu acceptă alte valori. Ultimele două modele enumerate exprimă dependența de structurile dominante ale puterii, care impune normele și valorile culturii politice oficiale.

În funcție de gradul de conformitate cu valorile sistemului politic, socializarea poate fi pozitivă sau negativă. Socializarea politică pozitivă presupune, în esență, conformarea la valorile sistemului, la modelul etico – politic oficial, manifestarea de către cetățean a unei conduite creative. Socializarea politică negativă constă în asimilarea unei astfel de culturi politice care va conduce la marginalizarea persoanelor respective în raport cu cultura politică oficială, la dezvoltarea unei contraculturi orientate de valori opuse sistemului politic existent (de exemplu:

socializarea realizată în cadrul grupurilor protestatare, a formațiunilor opuse regimului).

Din punct de vedere al modului în care se realizează, socializarea politică poate fi latentă (informală) și manifestă (instituționalizată, formală); conștientă și inconștientă; cognitivă, afectivă, atitudinală, volițională și creatoare. Aceste variante de socializare pot intra în diverse combinații în cadrul procesului complex de aculturație politică – proces rezultat din contactele, interferențele dintre două sau mai multe culturi politice.

Este important să menționăm faptul că indivizii nu sunt pasivi în procesul de socializare politică, aceștia reacționează față de mediul socializării, astfel, are loc o modificare a valorilor, credințelor și atitudinilor politice de la o generație la alta. Deci, socializarea politică trebuie percepută nu doar ca proces de învățare a normelor, credințelor și valorilor politice, ci și ca un proces de perpetuă schimbare a acestora, a mediului politic.

Socializarea politică nu constă dintr-o simplă recepție și acceptare pasivă a elementelor de cultură politico – juridică transmise de către generațiile mature, ci angajează o amplă modelare a personalității, susținute de eforturi de învățare socială pe tot traseul vieții individuale, avînd ca produs observabil comportamentul politico – civic, participarea ființei umane la viața politică. Ea nu se rezumă la acumularea de cunoștințe, informații politice, nici la formarea unor capacități de valorizare a faptelor politice și de orientare în spațiul politic, ci în mult mai mare măsură constituie un exercițiu de practicare a unor comportamente politice, participative, de exteriorizare a personalității prin atitudini de acceptare sau neacceptare a unor decizii politice, prin formularea de opțiuni, prin operațiuni de propagare activă a elementelor culturii politice în favoarea valorilor pe care se axează personalitatea, de participare directă la activități de conducere, etc.

3. Socializarea politică în Republica Moldova

În perioada contemporană s-au schimbat mult relațiile dintre individ și societate, se pune accentul pe formarea și dezvoltarea unei culturi politice specifice, racordate regimului democratic, care va contribui la participarea activă și responsabilă a individului în viața politică a societății. Socializarea politică în condițiile democratizării presupune un ansamblu de acțiuni asupra individului, care în final vor conduce la formarea aptitudinilor ființei umane de a face distincție între societatea civilă și societatea politică, să formuleze opțiuni politice și să participe la rezolvarea problemelor politice, care sunt necesare pentru dezvoltarea sistemului politic existent. Specificul acestui proces în Republica Moldova este determinat de instabilitatea politică și economică. Republica se află într-o criză sistemică, care a afectat toate domeniile: social, economic, spiritual și politic. Una din problemele procesului socializării politice este lipsa continuității în transmiterea experienței comportamentului și participării politice, deoarece modelele vechi nu corespund noilor principii democratice, dar cele noi sunt conceptualizate și definitivare. Societatea contemporană este polarizată în defavoarea celor săraci și fenomenele enumerate au influențat mult conștiința majorității populației. În țară crește rata neîncrederii în viitor, disperării și nesiguranței. Populația este pesimistă și

dezamăgită. Toate fenomenele sus numite influențează și procesul socializării politice.

Existența mai multor partide politice fac ca procesul socializării politice să decurgă contradictoriu, fragmentat, deoarece nu pot fi armonizate și agregate interesele societății în întregime. În Moldova persistă tipul conflictual de socializare politică. Situația dificilă din țară face ca omul să devalorizeze domeniul politic. Modalitatea de ieșire din situația creată este schimbarea radicală a situației economice în țară, care va duce la ridicarea nivelului de viață a omului.

Modelul armonizat necesită unitatea intereselor tuturor claselor sociale, însă polarizarea din societatea moldovenească nu contribuie la un așa proces. Tot din cauza situației deplorabile în toate domeniile vieții sociale așa instituții de bază ca familia, școala, mas-media se află în criză și practic nu-și îndeplinesc funcția socializării politice. Astăzi este nevoie de crearea unui nou concept de socializare politică, crearea condițiilor necesare pentru instituțiile, care sunt responsabile de acest proces. Implementarea noului proces de socializare politică nu constă doar în elaborarea unor noi modele de comportament, a instruirii politice ci și formarea unor noi instituții care se vor ocupa de procesul socializării politice mai eficient în baza principiilor democratice: umanismului, spiritualității, toleranței, individualismului, experienței altor state.

În procesul de socializare școala este instituția, care formează modelele de comportament de care au nevoie noile generații, generațiile născute în condițiile trecerii la un sistem democratic. Republica Moldova implementează în practică standardele educaționale noi, în rezultatul aderării la procesul din Bologna. Reforma învățământului oferă posibilitate unui număr mai mare de tineret să-și facă studii care vor răspunde exigențelor europene, și le va da posibilități de a se angaja în serviciu și în Europa. În clasele superioare a liceelor și în școala superioară trebuie să se asigure însușirea de către elevi și studenți a proceselor și fenomenelor politice. Calitatea cunoștințelor obținute de către ei trebuie să fie de așa natură, încât să poată servi drept instrument eficient de implicare a lor în activitatea societății civile din țară.

Racordarea noilor exigențe la procesul de socializare politică va impune instituțiile sociale și politice să revadă unele momente al acestui proces în Republica Moldova și modificarea conceptului de pregătire a noilor generații pentru o activitate eficientă în toate domeniile vieții sociale și politice. Consolidarea statalității va parcurge cu succes doar dacă se vor îmbina eforturile instituțiilor de învățământ, autorităților publice, mass-media, formațiunilor politice și organizațiilor societății civile în formarea culturii politice a societății congruente cu structura politică. În instituțiile de învățământ e necesar de a crea un sistem bine determinat de educație politică a tinerii generații, care va coincide cu standardele internaționale. Partidele politice și structurile puterii trebuie să implementeze proiecte efective de educație civică și de formare a culturii politice participative a membrilor societății.

Întrebări de control

1. Definiți socializarea politică?
2. Care sunt instituțiile importante în procesul de socializare?
3. Identificați factorii ce influențează procesul de socializare politică?
4. Analizați etapele socializării politice?
5. Care model de socializare politică este valabil pentru Republica Moldova?

Referințe bibliografice

1. Almond G., Verba S. Cultura civică: atitudini politice și democrație în cinci națiuni. București, 1996.
2. Radu R. Cultura politică. București, 1994.
3. Sandu I. Politologie. Chișinău, 2007.
4. Stan V. Partidul politic – instituție al socializării politice. Anale Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria „Științe socioumanistice”, vol. II. Chișinău, p.77-81, 2004.

Tema IX. Comportamentul politic

Planul lecției

1. Comportamentul politic: abordare conceptuală.
2. Comportamentul electoral.
3. Specificul comportamentului politic în Republica Moldova.

1. Comportamentul politic: accepțiuni și tipuri

Este relevant rolul culturii politice pentru participarea politică. Pe de o parte, comportamentul politic poate fi explicat doar ținându-se cont de fenomenul culturii politice, iar, pe de altă parte, cultura politică se realizează doar prin comportamentul politic. Mai mult decât atât, formele participării politice pot servi ca indicatori ai culturii politice, pentru caracteristica acesteia. Tranziția de la totalitarism la democrație cere de la cetățeni o mai mare responsabilitate. În procesul formării culturii politice democratice, cetățenii trebuie să-și asume anumite responsabilități civice și politice, să evite apatia și indiferența, să aibă un comportament activ și participativ. De asemenea, ei trebuie să aibă posibilitatea să influențeze deciziile politice, instituțiile politice. Iar participarea politică a cetățenilor trebuie să se bazeze pe informație, pe cunoaștere, pe competență civică. La dezvoltarea culturii politice democratice contribuie participarea politică. Nivelul și starea culturii politice determină în mare măsură modurile de guvernare politică și de participare politică.

Cultura politică este determinată de evenimentele politice și comportamentele indivizilor, ca reacție la aceste evenimente. Comportamentul politic este influențat de evenimentele politice, precum și de semnificațiile acestor evenimente, care indică interacțiunea dintre convingerea acceptată de indivizi și evenimentele care au loc în societate.

V. Măgureanu consideră că „comportamentul politic este obiectivarea în acțiune a convingerilor și atitudinilor politice, corelată cu interesele, ca motivație, și cu scopurile, ca modele mentale, ale individului sau grupului, un răspuns voluntar al individului la situații, evenimente, fenomene politice, în general la solicitările mediului social”.

A. Lancelot și D. Memmi structurează comportamentul politic pe două dimensiuni: participarea (determină raporturile individului cu politica) și orientarea comportamentală (determină direcția acțiunii individului în plan politic). Conceptul cheie al acțiunii politice este participarea.

N. Huntington consideră participarea drept „activitate operată de indivizi, cetățeni particulari, care vizează să influențeze luarea deciziilor guvernamentale”. M. Weiner identifică participarea ca ”o activitate voluntară, reușită sau nu, episodică sau continuă, ce folosește mijloace legitime sau nelegitime pentru a influența decizia politică, administrarea treburilor politice sau alegerea liderilor politici la nivel guvernamental, local sau național”. D. Memmi elaborează o definiție mai extinsă: „participarea politică este un fenomen ce nu include doar activitatea politică, ci și atitudinile politice sau rezultatul lor, inclusiv cele care nu se materializează acțional,

(non-participarea, refuzul, pasivitatea), considerînd că și aceste forme de manifestare au impact și valoare politică”.

Participarea politică este determinată istoric și geografic, depinde de predispozițiile psiho-temperamentale, de nivelul de informare și cultură, de interesele individului. S-a constatat că, în general, participarea este mai puternică la bărbați decît la femei, la cetățeni decît la cei ce locuiesc în mediul rural, la indivizi cu statut economic și nivel de educație și cultural mai ridicat, la indivizii maturi (35-55 ani). Predilecția pentru anumite forme de participare (votul, referendumul, întrunirile și serbările politice, manifestația, semnarea de petiții, scrierea sloganurilor, ocuparea sediilor, refuzul plății impozitelor, acțiuni violente, teroriste) variază în funcție de vîrstă, sex, venit, nivel de instruire, reședință, poziția socială și profesia individului.

D. Memmi clasifică următoarele modele de participare:

- abținerea pasivă (lipsa interes politic, datorat izolării geografice sau sociale a individului și practicilor politice), echivalentă izolării, apatiei și non-participării;
- abținerea activă (exercitarea dreptului de vot cu interes pentru politică și practici politice), echivalentă adeziunii și angajării;
- participarea pasivă (exercitarea votului ca datorie electorală, dar fără interes pentru politică și practici politice), echivalentă supunerii politice;
- participarea activă sau ideologică (abținerea ca act politic voit sau refuz al legitimării sistemului politic), echivalentă cu contestarea și opoziția.

Opoziția și contestarea politică sunt atitudini politice caracteristice vieții democratice, manifestate sub formă de comportamente critice față de instituțiile statului, față de actori, decizii. Faptele și acțiunile politice pot lua forma mișcărilor protestatare, extremiste, a revoltelor, grevelor, acțiunilor opoziției parlamentare. Atitudinea de opoziție poate declanșa crize politice, dar are și un rol pozitiv în autoreglarea vieții politice și a deciziilor politice. Contestarea este o acțiune de protest vehement însoțită de acte de violență civică.

G. Almond remarcă următoarele tipuri:

- non-participarea, (comportament parohial) caracteristică societăților tradiționale în care nu există o conștientizare a politicii naționale și nici interes față de viața politică, individul situîndu-se în afara politicului;
- supunerea – cetățenii sunt conștienți de existența sistemului politic, al cărui impact îl resimt, dar rămîn pasivi, fiind subiecți care se supun autorităților, fără să se implice în viața politică;
- adeziunea – cetățenii cunosc, evaluează și acționează politic, urmărind să influențeze funcționarea sistemului politic, deciziile, evenimentele și procesele politice.

Conform investigațiilor realizate de către acest cercetător, în democrațiile moderne proporția cetățenilor care participă la procese politice este mai mare (60%), decît cea a subiecților politici supuși (30%), parohialii reprezentînd doar 10% din populație. În societățile autoritare numărul subiecților este mult mai mare decît cel al participanților, iar în societățile preindustriale ponderea parohialilor este cea mai mare, participanții rezumîndu-se la elita conducătoare a societății.

S. Barnes și M. Kaase delimitează modele de participare conform intensității activității politice (ridicată/scăzută) și după natura mijloacelor de acțiune (conformiste/nonconformiste). Această clasificare nu este actuală în condițiile societății democratice, unde indivizii utilizează și metode nonconvenționale (greve neautorizate, blocarea circulației, refuzul de la plata impozitelor, ocuparea unor sedii). R. Ingelhart identifică, în acest context, „revoluția silențioasă”, exprimată prin aplicarea unor noi metode de acțiune politică imprevizibile, implicarea tot mai activă a individului în viața politică.

Modalitățile de raportare ale individului sau a grupului social la problemele și procesele politice reprezintă atitudinea politică, care are un rol important în apariția comportamentului politic și în pregătirea unei acțiuni politice. Atitudinea politică se manifestă prin direcție și intensitate, unde direcția presupune „pro” sau „contra” ordinii politice, egalității sociale etc., iar intensitatea corespunde valorizării sau devalorizării obiectelor politice, ceea ce semnifică faptul că atitudinea acționează direct sau indirect asupra comportamentului politic. După cum menționa J.Stoetzel și G. Girard, un ansamblu de valori, o reprezentare generală a lucrurilor despre lume, receptate în cadrul unui mediu social definit, îl face pe fiecare individ să reacționeze de o manieră specifică față de un eveniment, să emită despre acesta o opinie conformă atitudinii sale.

Atitudinea cuprinde dimensiuni cognitive care se bazează pe percepții, reprezentări și concepte; dimensiuni afective și evaluative, bazându-se pe valori și norme. Menționăm că aceste dimensiuni reprezintă cultura și comportamentul politic ale societății, constituindu-se pe sisteme de atitudini și pe conduite ale actorilor politici.

Orientarea comportamentului reprezintă direcția în care se angajează orice acțiune politică individuală. Aceasta poate fi: revoluționară, progresistă, conservatoare sau reacționară. Este determinată de convingerile și atitudinile individului, prin urmare, de ansamblul reprezentărilor, ideilor, principiilor care motivează și influențează poziția individului în raport cu politica și modalitățile de raportare apreciativă a individului la un fenomen sau eveniment politic. Orientarea comportamentului este determinată de interesele personale și cele de grup, de predispozițiile ideologice ale individului, de forma mentală specifică a acestora. Este condiționată de un șir de factori obiectivi (sistemul social, regimul politic, sistemul cultural, gradul de democratizare a societății) și subiectivi (temperamentul, predispozițiile individuale și structurile funcționale ale personalității, nivelul de instruire, de cultură, gradul de civism), dar și factori conjuncturali (evenimente, situații politice concrete).

Deși votul este o formă principală de participare politică, participarea presupune și alte activități: contactele cu oficialitățile locale, organizarea anumitor structuri locale, implicarea în proiecte ce vizează dezvoltarea comunitară, etc.

2. Comportamentul electoral

Menționăm următoarele abordări ale comportamentului electoral:

a) sociologică – (P. Lazarsfeld, S. Lipset și S. Rokan). În cadrul acestei abordări, comportamentul electoral al cetățenilor este determinat de apartenența acestora la grupuri sociale mari, precum și de poziția lor în sistemul de diviziuni sociale (*cleavages*): între centru - periferie, zonele urbane - rurale, biserica - stat și proprietari - muncitori.

b) social – psihologică (E. Campbell, P. Converse, W. Miller, și D. Stokes) ca bază a comportamentului electoral servește identificarea cu un partid anume, are loc în procesul socializării primare.

c) rațional-instrumentală – (E. Daune și M. Fiorina), consideră că în procesul de votare oamenii aleg acel partid din considerentul avantajelor personale (dacă au trăit bine din punct de vedere economic, atunci votează partidul de la guvernare, dacă nu - cele de opoziție).

Comportamentul electoral este influențat de apartenența la grupuri sociale și profesionale, de reședința alegătorilor: oraș sau sat, centru și periferie; alți factori de ordin social și cultural; de vârstă, de educație și venituri, gen. Cu înaintarea în vârstă crește gradul de participare la alegeri. Acest lucru este datorat nu numai obiceiului sovietic de a merge la orice tip de alegeri, dar și dependența față de stat a acestei categorii de persoane. Nivelul de educație la fel influențează nivelul de participare la alegeri.

Participarea politică este opusă absenteismului politic. În acest caz, cetățenii nu participă de fel la viața politică, nu votează etc. Fiecare tip de organizare politică cunoaște absenteismul, dar dacă nivelul său este prea înalt, aceasta indică o criză a legitimității puterii, a sistemului de valori din societate. Printre cauzele absenteismului, remarcăm: prezența la individ a unui sistem de valori, care nu îi permit să participe la viața politică (de exemplu, membrii unor confesiuni religioase); un grad înalt al nevoii de satisfacere a intereselor personale; realizarea faptului neputinței proprii în fața problemelor complexe ale societății; lipsa de încredere în instituțiile statale; lipsa conștientizării faptului că viața politică a unei țări are influență asupra vieții particulare a fiecărui cetățean.

Identificăm următoarele categorii de persoane:

- 1) cu un activism politic sporit, care participă în mod regulat la viața politică:
 - a) care se implică profesional în politică;
 - b) care au posturi cu responsabilitate în instituțiile și organizațiile politice;
- 2) care participă episodic la politică (alegeri, acțiuni politice izolate);
- 3) cu un nivel diferit de competență de observator, care manifestă interes pentru politică, dar nu participă la ea în mod special;
- 4) care sunt pasive, cu o atitudine neutră sau negativă față de politică;
- 5) apolitice, alienate, cu o atitudine negativă față de propria participare la politică.

Absentiștii reprezintă o categorie distinctă a corpului electoral. Acest fenomen, apărut odată cu votul universal, este prezent, într-o măsură mai mică sau mai mare, în toate statele lumii în care au loc alegeri. În practica mondială numărul persoanelor ce

nu participă la scrutin poate varia de la 2-3% până la 50-60% și depinde, la nivel intrastatal, de cultura politică, specificul dezvoltării social-politice și cadrul juridic.

În Republica Moldova numărul persoanelor ce se abțin de la vot este destul de impunător. Determinat de diverși factori (tipul și timpul alegerilor, fluxul comunicațional, cultura politică), comportamentul absenteist al cetățenilor Republicii Moldova este caracterizat atât de factori și mecanisme proprii vieții politice tuturor statelor, cât și de momente specifice.

Absenteiștii, indiferent de cetățenie, sunt de două tipuri:

1) tehnici – cuprinde acele persoane care mai mult sau mai puțin ar dori să participe la scrutin însă din motive obiective (boală, incapacitate fizică, deplasare etc.) n-au fost în stare să facă aceasta;

2) psihologici – comportamentul electoral al acestor cetățeni este determinat de atitudini și opinii sau de inexistența lor.

În paralele cu cauzele normale ale absenteismului tehnic, în Republica Moldova există și una structurală – o categorie importantă a acestor absenteiști o reprezintă migranții de muncă. Principala cauză a acestui comportament constă în faptul că majoritatea cetățenilor se află ilegal peste hotare. Dar are importanță și vacuumul informațional și, nu în ultimă instanță, nepăsarea pentru situația din țară. Spre deosebire de modalitățile speciale de votare utilizate în statele liberal-democratice (îndeosebi votarea prin poștă și prin procură), cele folosite în Republica Moldova sunt mai puțin eficiente.

Pentru contracararea absenteismului tehnic, legislația Republicii Moldova prevede, pe lângă votarea la secția de votare ordinară, și modalități specifice de exercitare a dreptului de vot:

1) votarea la domiciliu, 2) votarea în instituția unde se află cetățeanul (spital, sanatoriu, azil pentru bătrâni etc.), 3) exercitarea dreptului de vot la altă secție de votare.

În cadrul absenteiștilor psihologici deosebim două tipuri de alegători: 1) pasivi și 2) activi. Primii nu participă deoarece nu știu pentru cine să voteze, apatia, neinteresul manifestat față de viața publică și politică etc. A doua categorie o constituie persoanele pentru care neparticiparea la alegeri este un mod de a-și expune protestul față de sistem, putere etc., deci este totuși o acțiune.

În opinia publică a Republicii Moldova neparticiparea la alegeri poartă, un caracter activ, drept consecință a ineficienței puterii și incapacității ei de a ameliora situația din țară. Următoarea cauză a comportamentului absenteist, după importanță, o constituie acele persoane ce consideră că alegerile sunt o pură ficțiune și că votul său nu va putea cu nimic influența soarta sa și a țării.

Motivul falsificării alegerilor este la fel destul de răspândit ceea ce denotă o încredere joasă, a unei părți ai populației, în actualul sistem politic și în democrația moldovenească. Insatisfacerea față de modul de alegere, în opinia cetățenilor, nu este o cauză semnificativă, cu toate că majoritatea populației este împotriva sistemului proporțional pe liste de partid. Motivul antipatiei față de toți concurenții electorali, în opinia populației este mai puțin important decât în realitate. Acesata se explică prin faptul că totuși, partidele politice/candidații sunt priviți de majoritatea populației ca subiecți ai politicii ce sunt necesari vieții politice moldovenești, ce își exercită

funcțiile sale. Este necesar de remarcat și ponderea semnificativă a motivului lipsei informației suficiente în comportamentul absenteist.

Astfel crește constant numărul celor ce au pierdut încrederea în politică, celor care consideră că votul lor nu contează. Aceste motive pot avea atât un caracter rațional – lipsa de informație suficientă, ineficiența votului, neacceptarea modului de scrutin, cât și un caracter emotiv – nemulțumirea provocată de situația din țară, oboseala de politică etc.

Caracteristicile socio-demografice, ca și în cazul deciziei de vot, se manifestă, cu o excepție, destul de redus în determinarea comportamentului absenteist. De regulă tineretul, femeile, alolingvii sunt mai puțin activi. În acest context, în determinarea comportamentului electoral, cel mai pronunțat se manifestă factorul domiciliului (rural / urban).

Teoria „votului rațional” a cunoscut în ultimele două decenii o dezvoltare spectaculoasă. Totuși mulți cercetători intuiesc existența sau/și încearcă să reliefeze aspectele iraționale ale comportamentului electoral. Dacă în comportamentul rațional afectivitatea se caracterizează printr-o poziție și influența minimă asupra comportamentului și se manifestă doar prin intermediul emoțiilor instinctuale, atunci modelul afectiv se caracterizează prin dominația componentului afectiv față de cel cognitiv și prin evoluția de la emoții și afecte spre sentimente, pasiuni, dispoziții.

Comportamentul electoral afectiv se manifestă prin faptul că politica este „judecată” exclusiv sau preponderent în termeni emotivi, când persoanele nu pot sau nu încearcă să analizeze, să se conducă de interese, valori etc. Trăirile psihice iau locul proceselor de analiză, comparare, contrapunere, criticism etc. Situația electorală este percepută exclusiv prin intermediul structurilor afective în conformitate cu axa satisfacție – insatisfacție.

În Republica Moldova existența acestui comportament al alegătorilor este facilitat și de existența pronunțată a clivajului cultural – etnic. Din acest punct de vedere, orice comportament care izvorăște din conștiința națională poate fi calificat ca afectiv, dar avînd tangențe, de la caz la caz, și cu înconștientul colectiv.

3. Specificul comportamentului politic în Republica Moldova

Fenomenul participării politice reprezintă un sistem integral și complex de recrutare a cetățenilor în politică. El include o varietate covârșitoare de forme participative – de la cele simple, elementare până la unele superioare caracteristice liderilor politici. În ultimă instanță, participarea politică se prezintă în calitate de „output”, ca efect real al unui anumit model comportamental, ca reflectare și manifestare a proceselor specifice de socializare politică, a eficienței acesteia. O tradiție neîntreruptă a teoriilor democrației a acordat o atenție tot mai mare participării politice a cetățenilor, aceasta fiind interpretată ca un mijloc principal în apărarea drepturilor personale, ca o îndatorire cetățenească, ca un indiciu al bunăstării politice a societății și în sfârșit, ca o condiție *sine qua non* a democrației.

Regimul democratic nu se poate afirma și deveni eficient fără o cultură politică adecvată a populației. Dacă în statele cu tradiții democratice formate și înrădăcinate adânc în conștiința maselor, cu instituții eficiente de control asupra guvernului o parte din cetățeni poate să-și permită o anumită alienare de la viața politică, atunci în acele

țări cu un trecut totalitar și autoritar, alienarea în masă de la viața politică poate provoca consecințe sociale grave. Deși în condițiile unui stat democratic nu toți indivizii pot influența real asupra procesului decizional, anume de caracterul conștient al alegerii și activismului majorității de cetățeni depinde respectarea în cadrul politicii de stat a intereselor diferitor categorii și grupuri de populație, competența și responsabilitatea elitelor guvernamentale.

Procesul anevoios de tranziție a societății moldovenești, însăși crearea statului moldav independent și suveran a fost premeditată de participare politică de tip neconvențional exprimată prin mai multe mișcări de protest în masă în contextul problemelor de ordin național (activitatea Frontului Popular la sfârșitul anilor '80 - începutul anilor '90). Implicarea oamenilor în sfera politicului a fost stimulată de procesele dezintegraționiste din URSS, de acutizarea problemelor de ordin național și de promovarea ideilor democratice.

În afara de acțiunile de protest, menționăm și alegerile democratice bazate pe concurență (alegerile în Sovietul Suprem al RSSM din 1990 – prezența la vot a 83,43% din alegători înscrși în liste electorale). A avut loc democratizarea formelor de participare politică și instituționalizarea acestora în partide politice și organizații non-guvernamentale, au fost puse bazele pluripartidismului și adoptate actele normative de reglementare a activității acestor organizații.

A. Gorban identifică următoarele etape distincte ale participării politice în Republica Moldova.

Prima perioadă - (1992-1994) - perioada afirmării suveranității și independenței. Participarea politică a fost modelată de procesul de constituire a statalității moldovenești și consolidarea principalilor agenți ce articulau interesele politice și canalizau activitatea socială a maselor – partide, grupuri de influență, organizații nonguvernamentale, sindicate. În pofida numărului relativ mare de partide formal înregistrate, adeziunea cetățenilor la formațiunile politice rămânea scăzută sau reprezenta de mai multe ori o opțiune conjuncturală.

A doua perioadă – (1994-2000), a fost axată pe stabilirea și afirmarea sistemului constituțional, unde raporturile dintre individ și stat au fost modelate de recunoașterea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor, printre care dreptul de vot și dreptul de a fi ales, libertatea opiniei și a exprimării, libertatea întrunirilor, libertatea partidelor și a altor organizații social-politice, dreptul de a întemeia și de a se afilia la sindicate, dreptul la grevă, dreptul de petiționare. Instituțiile politice democratice din țară ca subiecți colectivi ai participării au putut să-și fundamenteze activitatea lor politică pe o bază normativă, care a determinat locul și rolul lor în sistemul politic autohton la nivel național și local (alegerile în Adunarea Populară a Găgăuziei din martie 1995).

Pe lângă adoptarea Constituției, a fost adoptat „Codul cu privire la alegeri” (noiembrie 1997), au fost desfășurate în noiembrie-decembrie 1996 alegerile Președintelui Republicii Moldova pe bază de concurs (prezența la vot – 70,11%), alegerile locale din 1995 (prezența la vot – 60,02%) și 1999 (prezența la vot – 58,45%), alegerile parlamentare din 1998 (prezența la vot – 69,12%). Constatăm că, experiența de participare la alegerile parlamentare, prezidențiale și locale a sporit influența partidelor și organizațiilor social-politice asupra societății moldovenești.

Participarea neconvențională a cunoscut o amploare generată de înrăutățirea bruscă a situației social-economice din țară în a doua jumătate a anilor '90, populația fiind dezămăgită de modalitățile și mijloacele legitime de soluționare a conflictelor sociale și predispusă prin urmare spre diverse mișcări spontane de masă. În acest context, s-a înscris desfășurarea pichetărilor sediului Guvernului Republicii Moldova din iulie 1997, decembrie 1998, ianuarie și iunie 1999, cu participarea tuturor sindicatelor Federației Generale a Sindicatelor din Republica Moldova. Remarcăm și participarea activă a organizațiilor non-guvernamentale în diferite acțiuni de protest în calitate de grupuri de presiune.

Cea de-a treia etapă (2000-2008) - este numită perioada „democratismului paternalist”. Inițial, a fost marcată de caracterul conflictual al culturii politice autohtone care a atins punctul său culminant. Astfel, s-a declanșat o criză acută a sistemului parlamentar, condiționată inclusiv de ineficiența organizațiilor social-politice autohtone, instituționalizarea insuficientă și personalizarea excesivă a puterii partinice, activizarea sporadică a partidelor numai în perioada campaniilor electorale. Acești factori au favorizat evidențierea și dezvoltarea tendințelor autoritare în viața politică.

Alegerile activează participarea politică a populației, iar comportamentul electoral este cea mai obișnuită și răspândită formă de implicare în politică. În cazul alegerilor parlamentare din 2001 (prezența la vot – 67,5%) și din 2005 (prezența la vot – 69,16%) activismul electoratului s-a dovedit a fi unul tradițional înalt, însă această rată ridicată de participare la alegeri a corelat în primul caz cu votul protestatar al populației dezămăgite în rezultatele primului deceniu de guvernare al democraților. Nivelul destul de înalt de prezență a alegătorilor la votare a dovedit eficiența acțiunilor întreprinse de sectorul non-guvernamental și a devenit o testare specifică a viabilității acestuia.

Participarea neconvențională din perioada respectivă a fost determinată de unele transformări și procese semnificative în rândul reprezentanților elitei politice. Criza politică profundă condiționată în mare măsură de venirea la putere a Partidului Comunist din Republica Moldova a fost marcată de numeroasele acte de protest organizate de opoziția parlamentară. Comportamentul protestatarilor a luat forme radicale și extremiste.

Paradoxul a constatat în faptul că necesitatea dezvoltării culturii politice participative în vederea intensificării și eficientizării tranziției democratice s-a manifestat în condițiile unui paternalism evident al populației în relațiile ei cu puterea moștenit de la societate totalitară. Nici elita politică nou-afirmată nu a avut experiența necesară în procesele de gestionare cu resursele puterii, cât și în stabilirea unui dialog productiv cu cei guvernați.

Considerăm că putem vorbi și despre a patra perioadă – 2009 – până în prezent (2011), caracterizată de ample manifestări protestare (în special acțiunile din aprilie 2009); acțiuni care au influențat schimbarea forțelor politice la guvernare. În această perioadă menționăm rolul tot mai activ al tinerilor în participarea la viața politică, organizarea de acțiuni politice ca reacție la evenimentele și deciziile din viața politică moldovenească.

Astfel, participarea politică a societății moldovenești în condițiile tranziției democratice poate fi caracterizată la nivel de masă ca una prematură, instabilă, cu înclinare spre forme radicale – sau a apatiei totale și lipsei de interes față de politică, a absenteismului electoral și votului protestatar, sau a nesupunerii civice destructive, a acțiunilor de protest în masă.

Democratizarea societății moldovenești nu va fi asigurată cu o cultură politică participativă, cât în loc de o participare „de jos”, autonomă și conștientă vor persista manipularea și mobilizarea coercitivă, cât partidele și ONG-urile vor rămâne în viziunea populației simple instrumente de realizare a intereselor corporative de grup, în Republica Moldova se va păstra un regim de „democrație imitativă”, unde elita și poporul există în lumi paralele nefiind receptive unul față de altul și neavând motivații solide de revizuire a stereotipurilor proprii de conștiință și comportament politic. Punctul de pornire în acest cerc vicios trebuie să devină investirea cât mai activă în tânăra generație prin perfecționarea sistemului de socializare politică, de învățământ, de garanții sociale.

Întrebări de control

1. Definiți comportamentul politic?
2. Analizați modelele de participare politică?
3. Ce presupune absenteismul politic?
4. Care sunt cauzele absenteismului politic?
5. Identificați specificul comportamentului politic în Republica Moldova?

Referințe bibliografice:

1. Frunțașu P., Rusnac G. Republica Moldova pe calea democratizării. Probleme, concepte, teorii. Chișinău: USM, 2000.
2. Gorban A. **Rolul participării politice în procesul de democratizare a Republicii Moldova. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică).** Nr. 2 (XLV). Chișinău, p.44-53, 2009.
3. Măgureanu V. Sociologie politică. București, 1996.
4. Moșneaga V., Rusnac G., Tanasă R. Activismul electoratului în Republica Moldova (analiza politologică). În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVIII. Chișinău, USM, p.37-61, 2002.
5. Solomon C. Aspecte ale culturii politice în Republica Moldova în perioada de tranziție. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVII. Chișinău, p.162-175, 2001.

Tema XI. Tipologia culturii politice

Planul lecției

1. Tipuri clasice ale culturii politice.
2. Culturile politice mixte.
3. Tipologii ale culturii politice.

1. Tipuri clasice ale culturii politice

Literatura de specialitate ne oferă mai multe tipologii ale culturii politice. Modelele tipologice ale acestora pot fi folosite în procesul analizei sistemului politic al anumitor societăți, pot servi drept criteriu pentru stabilirea nivelului de democratizare al societăților și a perspectivelor de democratizare a acestora. La baza acestei clasificări se află combinarea în diferite proporții a următoarelor dimensiuni ale culturii politice – cognitivă, afectivă și evaluativă.

<i>Orientările față de</i>	Sistem ca obiect general	Obiecte de input	Obiecte de output	Sine ca participant activ
<i>Tipuri de cultură politică</i>				
Parohială	0	0	0	0
Dependentă	1	0	1	0
Participativă	1	1	1	1

G. Almond și S. Verba au întreprins o cercetare amplă între 1958-1963 în cinci țări: S.U.A., Anglia, Italia, Germania și Mexic, pe un eșantion de 1000 de subiecți anchetați în fiecare țară. Scopul cercetării a fost de a identifica fundamentele culturale ale democrației. Considerând gradul de participare (exprimat în performanțe practice) a cetățenilor la funcționarea unui sistem democratic ca valoare centrală a culturii politice și civice, G. Almond și S. Verba au măsurat nivelul de cultură politică în fiecare din cele cinci țări cu ajutorul următorilor indicatori: volumul de cunoștințe politice; componenta civică; modalitățile acțiunii politice; aprecierea sistemului politic. Concluziile la care au ajuns în acel timp au fost: numai S.U.A. și Marea Britanie realizaseră gradul necesar de corelare între structurile primare ale societății (familii, comunități locale etc.) și structurile politice naționale care oferă funcționalitate culturii participative democratice. Italia și Mexicul ar avea o cultură parohială; Germania una de supunere. În societățile unde există un decalaj între atitudinile politice și cele sociale apare fie o cultură politică de alienare (Italia), fie de supunere (Germania), fie o cultură politică contestatară (Mexicul).

În urma acestor investigații, G. Almond și S. Verba identifică următoarele tipuri de cultură politică, considerate clasice:

Cultura politică parohială (provincială, locală) este caracteristică mai ales pentru societățile, membrii cărora au un volum infim de cunoștințe despre politică, mai ales despre sistemul politic central. Cetățenii din cadrul acestor societăți aproape

că nu manifestă interes pentru sistemul politic. Iar în cazul în care aceștia posedă un anumit volum de cunoștințe despre politică și manifestă interes pentru politică, ele sunt orientate spre entități politice locale. Exponentul culturii politice parohiale manifestă indiferență față de sistemul politic.

În acest sens, G. Almond și S. Verba menționează, că „parohialul nu așteaptă nimic de la sistemul politic”. Acest tip de cultură politică este caracteristic mai ales pentru societățile tradiționale, tribale sau comunitățile locale de tip închis. În cadrul parohialismului extrem, nu există roluri politice specializate. În același timp, G. Almond și S. Verba menționează, că și cultura politică de tip parohial poate să aibă, la rândul său, câteva varietăți. Astfel, ei afirmă că „în sistemele politice mai diferențiate este probabil ca parohialismul să fie mai degrabă afectiv și normativ decât cognitiv”. Cultura politică parohială este caracteristică în special Evului Mediu, presupune inexistența cunoștințelor politice în legătură cu fenomenele politice, sistemul politic național. Absența unor atitudini, sentimente față de acesta. De fapt nu există o conștientizare a sistemului politic național, a politicii naționale. Cunoștințele, datele, sentimentele, judecățile de valoare au în vedere aspectul zonal, local, sunt cu prioritate orientate spre acesta. În prezent, acest tip de cultură reprezintă comunitățile izolate, statele lumii a III-a. Este caracteristică unei regiuni, unei zone. Ea nu are trăsăturile, dimensiunile culturii politice naționale.

Acest tip de cultură este specific societăților tradiționale, comunităților care nu conștientizează importanța problemelor de interes național și mondial și nu au interese pentru valorile și mecanismul sistemului politic național. Adică este cultura politică a satului, a etniei, a regiunii unde biserica, școala și primăria sunt instituțiile de referință. Cunoștințele, sentimentele și judecățile de valoare sunt orientate spre aceste structuri locale.

Cultura politică dependentă (de supunere, de subordonare), consideră Almond și Verba, reprezintă cultura politică din societățile în care subiectul este „conștient de autoritatea guvernamentală specializată; el este afectiv orientat spre ea”. Spre deosebire de cultura politică parohială, în cadrul acestui tip de cultură „există o înaltă frecvență a orientărilor către sistemul politic diferențiat și către aspectele de *output* ale sistemului”. Însă, ca și în cadrul culturii politice parohiale, „orientările către obiectele specifice de *input* și către sine, ca un participant activ, se apropie de zero”. Membrii societății acceptă condiția de supunere, considerând, că puterea trebuie să emită legi, iar populația – să le respecte. Ei sunt pasivi din punct de vedere politic, deoarece nu consideră că pot și trebuie să influențeze în vreun fel deciziile politice. Cultura politică de supunere este răspândită, mai ales, în regimurile autoritare, despotice. Cultura politica dependentă se manifestă printr-o înaltă frecvență a orientărilor către sistemul politic diferențiat și către aspectele de output ale sistemului, însă orientările către obiectele specifice de input și de către sine, ca un participant activ se apropie de zero. Subiectul este conștient de autoritatea guvernamentală specializată; el este afectiv orientat către ea, evaluând-o ca fiind legitimă sau ilegitimă, dar nu intervine în actul puterii, demonstrând o pasivitate față de viața politică.

Acest tip de cultură politică dependentă este caracteristic sistemelor politice totalitare (fasciste și comuniste). În acest caz, cultura devine un instrument de

manipulare a cetățenilor, de supunere a acestora față de sistem prin impunerea ideologiei și doctrinei oficiale, printr-un proces de îndoctrinare în masă. Deși, prin dimensiunile și funcționalitatea sa, ea este o cultură națională și oamenii sunt conștienți de sistemul politic, de valoarea și rolul său, ei au însă o atitudine pasivă, dezinteresată față de acesta. Marea majoritate a subiecților sociali nu cred, nu sunt convinși că pot juca vreun rol în luarea deciziilor, că pot influența sistemul de funcționare și de decizie al politicului.

În sistemele totalitare acest tip de cultură politică ia forma unei culturi de subordonare. În aceste sisteme cultura devine un instrument în mâna politicului în subordonarea cetățenilor și a societății, în promovarea intereselor și aspirațiilor celor aflați la putere. Acest fapt se realizează prin impunerea ideologiei și doctrinei oficiale, printr-un proces de îndoctrinare în masă. Așa a fost situația în cadrul regimurilor fasciste și comuniste.

Cultura politică de supunere (de subordonare) corespunde unor comunități reglate de valori naționale. În cadrul societăților respective, agenții acțiunii politice sunt conștienți de existența sistemului politic, dar se mulțumesc cu o atitudine de pasivitate în privința participării la viața politică, la luarea deciziilor. Aceasta pentru că ei cred că sistemul politic este astfel format, încât le va fi protejată viața și personalitatea fără a-și exprima inițiative și cerințe în raport cu autoritatea de stat. Adică sistemul va funcționa bine, avantajele vor fi bune pentru toți cetățenii dacă vor respecta deciziile și regulile corespunzător unei etici a supunerii.

Cultura politică participativă este proprie acelor societăți, în cadrul cărora indivizii au un grad înalt de cunoaștere politică, posedă orientări evaluative sporite față de sistemul politic și participă activ la viața politică. Este vorba de cultura politică răspândită în societățile în care membrii acestora „tind să fie în mod explicit orientați către sistem ca întreg și către ambele structuri și procese, politic și administrativ: cu alte cuvinte, către aspectele *input* și *output* ale sistemului politic”. Aceasta este o cultură politică caracteristică pentru regimurile democratice. Cultura politica participativă presupune o implicare activă a cetățenilor în viața politică a societății. Cetățenii sunt conștienți de necesitatea participării la actul politic, că prin acesta ei trebuie și pot să joace un rol major în influențarea și luarea deciziilor, în funcționalitatea sistemului politic. În acest caz, membrii societății dispun și de educație și cultura politică necesară participării, iar societatea, la rândul ei, le oferă cadrul politic adecvat acestei manifestări. Cetățenii posedă un ansamblu de mijloace subiective și de abilități, de priceperi și deprinderi de a le utiliza rațional în scopul de a influența luarea deciziilor, desfășurarea evenimentelor politice, reprezentarea sau de a opri acele decizii administrative care le-ar afecta negativ interesele. Acest tip de cultură este caracteristic societăților democratice dezvoltate din Europa de Vest, SUA.

Sunt culturi caracteristice societăților democratice, ele sunt rezultatul unor acumulări deosebite cantitative, dar mai ales calitative, a unui înalt grad de cultură și civilizație, de organizare, instrucție și educație, societatea, la rândul ei, oferă cadrul politic adecvat acestei manifestări.

2 Culturile politice mixte

În orice societate se pot întâlni componentele celor trei tipuri de cultură politică: parohială, de supunere și participativă. Această clasificare trihotomică a culturii politice nu presupune omogenitatea sau uniformitatea culturii politice. Tipurile de cultură politică menționate mai sus nu există într-o stare pură, ele se combină în proporții diferite, dând naștere unor culturi politice hibride, eterogene, mixte, or „chiar sistemele politice având culturi politice predominant participative vor include, chiar și în cazurile limită, atât componente dominate, cât și parohiale”. Spre exemplu, cetățeanul unei societăți politice participative nu este orientat doar spre participarea activă în politică, el este în același timp supus legilor și autorității și este un membru al unui grup cu o cultură parohială. Orientările politice ale unui individ conțin în grade diferite elemente ale culturii parohiale, de supunere și participative. La fel, orice cultură politică particulară cuprinde aceleași trei tipuri de elemente combinate în proporții specifice fiecăreia.

În opinia lui G. Almond și S. Verba, „imperfecțiunile proceselor de socializare politică, preferințele personale și limitările în inteligență sau în oportunitățile de a învăța vor continua să producă dominați și parohiali, chiar în democrațiile solide și stabile”. Din aceste considerente, autorii disting trei tipuri de culturi politice mixte: parohială - de supunere, de supunere -participativă și parohială - participativă.

Cultura politică parohială - de supunere este proprie societăților în care o mare parte a populației își dezvoltă supunerea față de sisteme politice mai complexe, cu structuri guvernamentale centrale specializate după ce a respins pretențiile de unică autoritate ale autorităților difuze locale. Conform lui Almond și Verba, „acesta este cazul clasic al întemeierii regatelor din unități relativ nediferențiate”.

Cultura politică de supunere - participativă este caracteristică societăților, în care „o parte substanțială a populației a dobândit orientări specializate de *input* și un set de orientări către sine activiste, în timp ce majoritatea restului populației continuă să fie orientată spre structura guvernamentală autoritară și să aibă un set relativ pasiv de autoorientări”. Orientările participative se răspândesc doar în rândul unei părți a populației. În societățile cu un astfel de tip de cultură, există adesea instabilități structurale și lipsă de eficiență a infrastructurii democratice și a sistemului guvernamental. Pe de altă parte, stabilitatea societății democratice presupune nu doar libertate și activism politic, ci și responsabilitate, respectarea legilor și regulilor din societate de către cetățeni. De aceea, în cadrul democrațiilor, tipul participativ de cultură politică poate să se combine cu cel de supunere.

Cultura politică parohială - participativă se întâlnește în societățile care se confruntă cu probleme ale dezvoltării culturale a multor națiuni în curs de dezvoltare. În aceste societăți, cultura politică este predominant parohială, iar normele structurale introduse sunt participative. G. Almond și S. Verba menționau că clasificarea realizată de către ei „nu sugerează omogenitatea sau uniformitatea culturilor politice”. Adică, în orice societate, pot exista componentele celor trei tipuri de cultură politică: parohială, de supunere și participativă.

Un alt tip de cultură politică, al cărei denumire se vehiculează actualmente destul de des, este **cultura civică**. Termenul „cultură civică” a fost introdus de către G. Almond și S. Verba pentru a defini un anumit tip de cultură politică mixtă, care

este predominant participativă, dar care conține și elemente ale culturii de supunere și ale celei parohiale. Autorii caracterizează cultura civică ca pe un tip de cultură politică, în care „orientările participative se combină cu și nu înlocuiesc orientările politice dependente și parohiale”, și o definesc ca pe „o cultură pluralistă bazată pe comunicare și persuasiune, o cultură a consensului și diversității”, ca „una care combină modernitatea și tradiția”, ca o „cultură politică participativă, în care cultura politică și structura politică sunt în armonie”.

În cadrul culturii civice orientările politice tradiționale sunt în concordanță cu cele participative. Exponenților unei culturi politice civice le este caracteristic interesul sporit pentru politică, participarea activă la viața politică, încrederea în posibilitatea de a influența deciziile puterii politice și de a o schimba atunci când aceasta nu își îndeplinește obligațiile, optarea pentru valorile politice democratice.

Cultura politică civică are o funcție contradictorie în democrația reprezentativă. Pe de o parte, ea trebuie să asigure stabilitatea, iar pe de alta – eficiența sistemului politic și, deci, dezvoltarea și modificarea acestuia în funcție de cerințele care apar. Purtătorul culturii politice civice poate să-și exprime interesele sale în fața elitei, este inclus în politică și știe dacă elitele sunt responsabile în fața sa, încearcă să fie suficient de influent, ca să poată să impună elitei un comportament anumit. Acest exponent, totodată, își limitează participarea sa în sfera politică, pentru că nu este politizat și întâietatea o deține activitatea sa în cadrul societății civile și nu a celei politice. El permite elitelor ca acestea să îl conducă până în momentul în care acestea nu îi încalcă drepturile și libertățile.

3 Tipologii ale culturii politice

Tipologia realizată de către G. Almond și S. Verba este reușită în măsura în care permite să demonstreze cum, în procesul de dezvoltare istorică, se schimbă orientările subiecților cu privire la instituțiile politice. G. Almond a nominalizat în lucrarea „Comparative politics today: a worldview” (1992) și alte tipuri de cultură politică, precum cultura politică consensuală și cultura politică conflictuală. El menționa, că într-o cultură politică consensuală cetățenii sunt înclinați să fie de acord în ceea ce privește mijloacele potrivite de luare a deciziilor politice și au tendința de a împărtăși opiniile în vederea stabilirii problemelor principale din societate și a modurilor de soluționare a lor. Iar în culturile politice conflictuale cetățenii sunt, în mod clar, divizați deseori și în ceea ce privește legitimitatea regimului, și în ceea ce privește soluțiile la problemele majore.

R.G. Schwartzenberg, sub imboldul mijloacelor audiovizuale identifică cultura politică “de spectacol”, care este dăunătoare într-un alt fel decât cultura de supunere. Dacă aceasta din urmă asigură dominația mărturisită și admite violența deschisă, “cultura de spectacol nu este decât simulare, artificiu, parodie. Este reprezentarea înșelătoare a democrației, simulacrul culturii de participare. Individul se crede liber, activ, influent. Se crede un actor al sistemului politic, când în realitate nu este decât un spectator, păcălit, amăgit de “jocul politicii”, pe fundalul micilor ecrane și după perdelele cabinelor de vot.” Astfel, cultura de spectacol vine să înlocuiască în mod insidios cultura de participare, iar spectacolul politic înlocuiește democrația, fiind

readusă la ordinea zilei problema înstrăinării politice a omului chiar în societățile democratice.

Culturile politice pot fi clasificate și în baza altor criterii. În funcție de numărul de exponenți ai culturii politice, pot fi menționate mai multe tipuri ale acesteia - cultura politică a unui individ și cultura politică a unui grup. Cultura politică a unui individ are un singur exponent, spre deosebire de cultura politică a unui grup, care are mai mulți purtători. Există cultură politică a tineretului, a studențimii, a elitei politice, a unei țări. La rândul lor, atât cultura politică a indivizilor, cât și cea a grupurilor, inclusiv a tineretului studios, pot fi clasificate după mai multe criterii.

În funcție de receptivitatea culturii politice a unui grup față de culturile politice ale altor grupuri, se poate realiza o clasificare unificată a culturilor politice ale grupurilor:

1. Cultura politică de tip „închis”. Se distinge printr-un caracter politic închis, este orientată spre valorile și normele proprii. Acest tip de cultură politică se dezvoltă în regimul autonomiei politico-culturale și corespunde tradițiilor etnice, religioase (sau ideologice), istorice și sociale proprii. Ea nu este receptivă la alte sisteme de norme și orientări politice. Cultura politică de tip „închis” se caracterizează prin faptul că contribuie la limitarea și reglementarea preferințelor politice ale cetățenilor. Acest tip de cultură politică este mai degrabă radical din punct de vedere ideologic și politico-religios, nu se exclude violența directă, înclinând mai curând spre modelul totalitar-autoritar.

2. Cultura politică de tip „deschis” este receptivă la experiența altor culturi politice. Tradițiile sale se pot modifica odată cu schimbarea realității. Acest tip de cultură politică se dezvoltă în regim de autoreformare continuă și corespunde unui dinamism sporit al vieții politice, diversității procesului politic, unui nivel înalt de mobilitate social-politică. Este pragmatică și rațională din punct de vedere politic, tinde spre modelul liberal-democratic al culturii politice.

În funcție de atitudinea subiecților față de valorile politice, pot fi evidențiate:

1. Cultura politică integrată, caracterizată prin existența unui puternic consens politic în ceea ce privește valorile politice principale, modul de funcționare a instituțiilor politice și orientarea dezvoltării politice; printr-un grad relativ înalt de acord socio-politic în privința principalelor probleme ale organizării politice; prin predominarea procedurilor civice, aplanarea disputelor și conflictelor; printr-un nivel redus de violență politică și un grad înalt al diversității vieții politice. Acest tip de cultură politică presupune prezența unui nivel înalt de stabilitate politică și pluralism.

2. Cultura politică fragmentară. Se distinge prin absența consensului în vederea valorilor politice, a căilor de dezvoltare politică și organizării politice a societății. Aceasta poate duce la pierderea idealurilor și scopurilor naționale, la prioritatea intereselor locale față de interesele naționale. Cultura politică fragmentară se întâlnește mai ales în societățile instabile, ce trec printr-o perioadă de tranziție și de transformare socio-economică. În aceste perioade se distrug obiectivele și orientările existente anterior, se întrerupe sau se minimizează continuitatea normelor culturii politice și se produce o ruptură între cultura politică a generațiilor adulte și cultura politică a tinerilor. În acest tip politico-cultural se reflectă dezbinarea societății, polarizarea puternică a grupurilor sociale care o alcătuiesc.

Cultura politică fragmentară poate să abunde de radicalism, agresivitate și intoleranță. Acest tip de cultură politică se poate caracteriza prin nihilism politic și confuzie, prin amplificarea în societate a sentimentului de izolare și disensiune. Un caz aparte al culturii fragmentare este cultura politică dihotomizată, caracteristică pentru societățile în care există două tipuri de cultură politică foarte pronunțate, două seturi majore de valori politice. Se poate întâlni, de exemplu, în societățile împărțite în două ca perspectivă etnică și în societățile în tranziție.

În funcție de tipul de regim politic:

1. Cultura politică totalitar-autoritară. În cadrul ei, domină o singură ideologie și se produce absolutizarea puterii de stat. Cultura politică totalitară se caracterizează prin: gradul înalt de ideologizare a vieții politice; orientarea cetățenilor spre partid-stat, ca autoritate supremă și atrofierea totală a capacității lor de autoorganizare politică și de luare a deciziilor politice; conformism; intoleranță față de gândirea și acțiunile diferite de cele ale lor; dezacord între cuvinte și fapte; lipsa opoziției politice; predominarea metodelor violente de soluționare a conflictelor socio-politice; metode autoritare de adoptare a deciziilor politice; principiul birocratic centralizat de organizare și realizare a puterii politice; prioritatea utilității, caracterului rațional a politicii față de lege; cultul personalității. Pentru cultura politică totalitară este caracteristică negarea multor tradiții ale culturii spirituale, inclusiv, tradiții religioase, obiceiuri populare, interzicerea unei anumite literaturi ș. a. m.

2. Cultura politică democratică. Unul dintre principiile de bază ale culturii politice democratice este „statul pentru cetățean” și nu invers. În cadrul unei culturi politice democratice, cetățenii sunt reciproc toleranți, au încredere în instituțiile politice, fiind dispuși să obțină cunoștințe despre viața politică și se interesează de problemele obștești. Pentru cultura politică democratică sunt caracteristice: ideea libertății individuale, nealienarea drepturilor de bază ale individului, atitudinea față de proprietatea privată ca o condiție necesară de suveranitate și autorealizare a personalității, pluralismul de idei, tendința spre consens în raport cu principalele valori și idealuri, separarea puterilor în stat, existența unei societăți civile puternice. Se poate afirma că „cultura politică democratică înaltă înseamnă mai întâi de toate respectarea și executarea riguroasă a normelor și principiilor democratice, a regulilor „jocului” politic, precum și a legilor într-un stat de drept. În afara legalității, nu există democrație, tot așa cum, de altfel, nici legalitatea nu poate exista realmente fără democrație”.

Cultura politică democratică are la bază asemenea valori ca libertatea individuală, recunoașterea demnității și a autonomiei persoanei, egalitatea în fața legii și egalitatea șanselor în mediul social concurențial, exercitarea drepturilor politice și civice, pluralismul politic, alegerile libere, toleranța diversității, solidaritatea socială. Aceste valori nu pot fi implementate printr-o simplă enunțare a necesității lor, ci printr-o experiență politică directă, prin acumularea cunoștințelor despre funcționarea instituțiilor politice, în relația dintre oameni în câmpul politicii.

Un tip aparte de cultură politică este cultura politică mondială. În „Cultura civică” G. Almond și S. Verba menționau că această cultură politică va fi o cultură politică a participării. O clasificare a culturii politice poate fi realizată în funcție de

țara unde este răspândită aceasta. Ca urmare a acestei clasificări, se poate evidenția cultura politică a Republicii Moldova, cultura politică a SUA, etc.

În perioadele de transformări istorice se poate vorbi despre cultură politică de tranziție, care, de obicei, îmbină valori, norme și modele de comportament diferite, sau chiar contradictorii. V. Saca menționează că spațiul postcomunist în cea mai mare parte nu are tipuri politico-culturale deja formate, deoarece în majoritatea țărilor de aici nu există o cultură politică integrală, atât a societății, în general, cât și a comunităților grupale, instituționale, în particular. Cercetătorul mai afirmă că tipul politic tranzițional posttotalitar din spațiul postsovietic are un caracter neobișnuit, se manifestă mai mult la nivel de subkultură, ba uneori chiar de anticultură. Se observă că „se produce o simbioză, o împletire stranie, alogică (nu rareori formală) de elemente ce dă naștere tipului dinamic, „tradițional (parohial)-dependent-activ” cu o dominare la o etapă sau alta a unuia din elemente”.

Cultura politică se materializează în participare, acțiune și comportament politic. Pe lângă tipurile de cultură, putem să vorbim și despre niveluri ale culturii politice. Astfel, C. Solomon consideră că „nivelul de cultură politică a diverselor grupuri, categorii sociale este determinat de pasiunile și afectele lor politice, de experiența pe care individul o posedă în domeniul vieții politice, de capacitatea persoanei de a aprecia fenomenele și evenimentele politice etc., toate acestea determinându-i concomitent și exprimarea acestei culturi”.

Pentru societățile ce se află în tranziție de la totalitarism la democrație este caracteristică mai ales cultura politică de tip dependent, dar și elemente de cultură politică parohială și participativă. Totodată, despre cultura politică a acestor societăți se poate afirma că ea este, de obicei, puternic fragmentară. În primul rând, schimbările economice care au avut loc au creat clivaje puternice între păturile de populație după gradul de avuție. În mai toate fostele republici sovietice, dar și în unele foste țări socialiste s-au produs dezbinări între reprezentanții diferitelor naționalități și a religii. Toate aceste evenimente au dus și la fragmentarea puternică a culturilor politice ale acestor societăți.

Întrebări de control

1. Analizați tipurile de cultură politică elaborate de G. Almond și S. Verba?
2. Identificați culturi politice mixte?
3. Ce presupune cultura civică?
4. Care sunt criteriile de tipologizare ale culturii politice?
5. Care tip de cultură politică este specific Republicii Moldova?

Referințe bibliografice

1. Almond G., Verba S. Cultura civică: atitudini politice și democrație în cinci națiuni. București, 1996.
2. Frunțașu P. Sisteme politice contemporane. Vol. II. Chișinău, 2001.
3. Josanu Y. Cultura politică. Abordare de concept. În: Arena Politicii, nr.5, 1996.
4. Radu R. Cultura politică. București, 1991.

Tema XI. Subculturile politice

Planul lecției

1. Esența subculturilor politice.
2. Clasificarea subculturilor politice.

1. Esența subculturilor politice

Cultura politică are exponenții săi, ea caracterizând atât modul de comportament și activitate al subiecților individuali și colectivi în sfera politicii, cât și modul de funcționare și dezvoltare a instituțiilor politice și sistemului în întregime. Există exponenți individuali, a căror cultură politică este alcătuită din orientări, cunoștințe, norme, valori individuale. Cultura politică are și exponenți colectivi, din care pot face parte straturi și grupuri sociale, social-demografice, inclusiv tineretul, la care raportăm și studențimea. În acest caz, cultura politică include elemente de ordin colectiv, caracteristici specifice doar unui oarecare grup. Cultura politică a indivizilor este alcătuită, în mod special, din cunoștințe despre domeniul politic, din orientări politice, din atitudini față de alți subiecți ai politicii. Iar cultura politică colectivă este alcătuită, în primul rând, din cultura de adoptare a deciziilor politice, din modurile de soluționare ale conflictelor politice, din cultura procesului electoral, cultura relațiilor dintre diferite instituții politice, cultura funcționării sistemului politic, a structurilor sale instituționale, din modele de funcționare a instituțiilor politice.

Culturile politice sunt sisteme complicate și eterogene și includ subsisteme, formațiuni relativ autonome, care se numesc subculturi politice. Acestea sunt orientări și modele de comportament politic proprii anumitor grupuri sociale. După W. Rosenbaum, subcultura politică este interpretată ca un ansamblu de orientări politice, care se deosebesc esențial de „orientările culturale, care predomină în societate”. Unii autori consideră că subcultura politică este doar acea cultură politică, a cărei valori vin în contradicție cu cultura politică a societății. Dacă, însă, anumite particularități nu scot în evidență comunitatea subculturală în afara modelelor normative dominante de comportament politic, atunci nu putem să calificăm cultura politică a acestei comunități ca pe o subkultură politică.

În opinia cercetătorului rus I. Gomerov, subculturile politice se constituie din subculturi politice ale unor comunități sociale (tineret, pensionari, intelectuali, oameni de afaceri, păături marginale ale societății ș.a.m.d.), ale regiunilor (California, Quebec, Ural, Siberia), ale orașelor sau localităților rurale, a sectoarelor de locuințe private sau publice. În viziunea noastră, subculturi politice sunt culturile politice ale unor grupuri aparte, indiferent de faptul dacă valorile pe care le împărtășesc corespund celor ale societății în întregime, sau nu.

Formarea subculturilor politice este influențată de diverse particularități de constituire a personalității: etnice, gender, familiale, profesionale etc. O cultură politică națională de tip fragmentar include subsisteme structurizate, care, în literatura de specialitate, sunt numite subculturi politice. Această formulă este orientată spre modelul comportamentului politic, caracteristic unui anumit grup sau unei comunități. Fiecare subkultură are propriul hotar, specific unui grup, care, la rândul său, se deosebește de orientările culturale ale altei comunități.

Cercetarea subculturilor a început odată cu intensificarea fragmentării în anii '60-'80 a culturilor politice a statelor dezvoltate, prin participarea tineretului la mișcările pentru pace și religioase. Inițial avea un caracter strict aplicativ, se investigau doar pentru descrierea adaptării grupurilor etnice în alt mediu.

Subculturile politice pot avea ca suport o clasă socială, o etnie, o grupare religioasă etc. care, prin reacție la procesul de omologare și generalizare a valorilor politice oficiale, își edifică propriile lor sisteme de valori care reprezintă o sublimare a nevoilor, atitudinilor și stilului lor de viață la nivelul vieții comunitare. Subculturile politice rezumă concepția despre lume și viață a unor colectivități cvasiînchise. După cum arată V. Măgureanu, "ele nu se opun valorilor oficiale, nu le contestă, dar instituie un fel de paralelism între valorile grupului, practicate și recunoscute de membrii săi, și valorile oficiale, de stat, care au relevanță pentru comunitățile respective doar în cazurile care privesc interesul general sau național." În orice caz, o subcultură politică are o matrice, un tipar care conferă colectivității și organizației ei politice o identitate, o personalitate. Identitatea unei subculturi politice se poate baza pe moștenirea sa etnică (cultura promovată de Partidul Romilor din România, etc.), pe condiția sa economică (cultura politică a aristocrației, a săracilor din ghetou, cea promovată de partidul clasei de mijloc etc.), pe apartenența la o provincie (cultura politică promovată de Partidul Moldovenilor, cultura politică transilvană din secolul al XVIII-lea, a Țării Bascilor etc.) și la o istorie.

Subcultura politică posedă o limbă distinctă, o simbolistică specifică (sigle, steaguri, steme, ceremonii, portrete ale liderilor, culori, imnuri, uniforme, mituri, lozinci, formule de salut, forme distincte de comunicare menite să întărească sentimentele de identitate și să protejeze această comunicare de persoanele din afara organizației și comunității politice respective).

2 Clasificarea subculturilor politice

Printre subculturi însemnate politologii evidențiază următoarele tipuri: regionale, social-economice, etnolingvistice, de vârstă.

Subculturile regionale sunt caracteristice unei comunități sau unei regiuni aparte ale unui stat cu resursele sale naturale, așezarea geografică specifică. Toate aceste caracteristici influențează, direct sau indirect, viața indivizilor și sistemul cultural-politic. Fiecare regiune are specificul său, spre exemplu, locuitorii din regiunile agrare participă mai puțin la activitatea politică la campaniile electorale decât cei din regiunile industriale.

În societatea moldovenească subculturile regionale sunt determinate de factori geografici și economici, care influențează asupra nivelului de cunoștințe și a modului de viață ale individului. Nivelul cultural-politic al unei zone anumite depinde de gradul de cultură, nivelul de trai, aplicarea legislației în vigoare etc.

Un alt tip de subcultură este cea social-economică, ce se caracterizează prin existența în societate a mai multor grupuri, pături, care au propriul statut și stil de viață, propriile interese etc. Fiecare reprezentat al acestei subculturi folosește diferite metode de influență asupra puterii. Spre exemplu, grupurile politice utilizează forme active de influență asupra puterii prin intermediul mass-media, pretinzând, astfel, să

participe la guvernare. Această strategie contribuie deseori la constituirea unei societăți democratice, bazată pe principiul pluripartidismului.

Subculturi etnolingvistice – se referă la etnie și limbă, cu referire la grupurile sau comunitățile dintr-o societate. Asupra acestor comunități o influență mare au conștiința și caracterul lor național. În Republica Moldova există comunitatea Găgăuz-Yeri, cu propria cultură națională, limbă. În cadrul acestei societăți există conflicte în legătură cu subculturile etnice și religioase, adeseori periculoase.

Unii cercetători consideră că pluralismul subcultural este neglijabil în statele integrate și omogene, unde puterea se află în mâna organelor legislative, executive și juridice autonome. Pentru înlăturarea conflictelor se propune:

- unirea subculturilor pentru cooperare pentru un timp nelimitat;
- o subkultură să intre în coalitiție cu alți reprezentanți ai subculturilor;
- într-o țară unde există două subculturi poate apărea un conflict de proporții, deoarece există o parte dominantă și alta dominată. De exemplu, în S.U.A. există conflicte între subculturile etnice, printre care și cele rasiale ce țin de o anumită zonă, unde indivizii de culoare reprezintă majoritatea. Două subculturi mari există în Belgia: valonă și flamandă. În India există subculturi diferențiate în funcție de limbă, castă și regiune geografică, dar ele reprezintă o minoritate mică, ceea ce-i dă posibilitate fiecărui lider indian să-și întărească puterea concilierii și a coalizării;
- constituirea unor înțelegeri sau angajamente, scrise sau verbale, pentru asigurarea securității subculturilor;
- poliarhia, care are șanse de succes într-o țară unde cetățenii au convingerea că regimul existent poate să soluționeze eficient problemele țării, definite de populație sau elita politică.

Pornind de la cele menționate evidențiem faptul că atunci, când o cultură națională oferă subculturii etnice o posibilitate de a-și satisface cerințele sau permite separarea ei în mai multe autonomii, deseori aceasta duce la un conflict.

Subculturile de vârstă sunt reprezentate de generația în vârstă, pentru care este caracteristică o cultură politică depășită, formată în condițiile existenței sistemului politic din trecut, având viziuni și convingeri deosebite de cele ale sistemului politic nou, negând, astfel, regimul democratic. O astfel de categorie de indivizi există în orice localitate, influențând neesențial dezvoltarea și modernizarea culturii politice noi. O subkultură politică care prezintă interes este cea a tineretului.

Actualmente, o atenție mare se acordă studierii subculturii elitelor, care diferă de cultura maselor. Elita politică are o importanță deosebită în determinarea vectorului dezvoltării societății, deoarece în mâinile ei este concentrată influența politică și întreaga putere decizională.

V. Amelin clasifică subculturile politice ca fiind: radicale, reformiste, oportuniste, conformiste și loiale. G. Almond divide subculturile în “verticale” (a maselor și a elitei) și “orizontale” (cele religioase, regionale și etnice).

În același timp, pe lângă subculturile politice, pot ființa contraculturi care au drept conținut contestarea fațișă, uneori vehementă a practicii politice oficiale, a valorilor dominante în societate, propunând adesea schimbări instituționale radicale. Așa sunt culturile politice extremiste (ultranaționalismul, extrema dreaptă, mișcarea neonazistă din Germania, Ku Klux Klan-ul în Statele Unite ale Americii, Frăția

Musulmană în Egipt etc.). Toate aceste formațiuni și-au dezvoltat propriile lor tipare culturale, exprimate prin idei, valori, norme și stiluri de acțiune, care le pun în opoziție cu culturile propriilor lor societăți. Desigur, manifestarea contraculturilor politice în largul lor are limitări care sunt oficiale și foarte puternice în regimurile totalitare (în astfel de sisteme politice contraculturile sunt scoase în afara legii, purtătorii și agenții lor intră frecvent în raporturi cu organele represive ale statului, contraculturile sunt reduse la tăcere sau se manifestă în forme latente). În regimurile democratice contraculturile politice au un larg spațiu de exprimare știut fiind faptul că statul de drept își face datoria și că, totodată, există forme de toleranță și chiar de respect față de stilurile culturale care pot părea nefirești, deplasate.

Mozaicul creat de existența și competiția culturilor politice poate fi considerat un factor de progres al societății politice. O parte a forțelor politice conștientizează și stimulează prin mijloace practice această realitate. Statele Unite, Franța etc. deseori au considerat că diversitatea culturii lor politice vine să le îmbunătățească imaginea în lume, să le sporească puterea (dar nu toți cetățenii acestor state sunt de această părere). Pe de altă parte, unele state (nici un stat dictatorial nu face excepție) cred că diversitatea subkulturilor politice vine să slăbească cultura politică oficială, să inhibe realizarea funcțiilor acesteia. De aceea nu le încurajează sau, deseori, sunt interzise oficial.

Conviețuirea în aceeași societate a mai multor culturi politice (fie subculturi, contraculturi) sugerează existența unor mari dificultăți pentru cei care doresc să le ierarhizeze sau să opteze pentru “cea mai bună”, să decidă care este “rea”. Așadar, există un relativism al culturilor politice (valoarea practică supremă a oportunităților), conform căruia oricare dintre culturi exercită un rol distinct, are funcții în configurația de ansamblu a culturii societății, își absoarbe seva din cultura ansamblului social. Ideea de relativitate nu trebuie dusă până la cinism sau să se considere că în societatea politică orice este permis, că nu există câteva standarde absolute (de pildă, respectarea dreptului la viață, combaterea rasismului etc.). Adoptarea poziției relativismului cultural îi încurajează pe cetățeni să privească mai obiectiv societatea în care trăiesc, stilurile culturale existente prin raportare la propriul lor potențial.

Întrebări de control

1. Ce presupune subcultura politică?
2. Care sunt criteriile de identificare ale subculturii politice?
3. Care este rolul subculturii politice în cadrul sistemului politic?
4. Prin ce se caracterizează subcultura tineretului în Republica Moldova?
5. Sunt prezente contraculturi în societatea moldovenească?

Referințe bibliografice

1. Almond G., Verba S. Cultura civică: atitudini politice și democrație în cinci națiuni. București, 1996.
2. Moroi T. Componentele structurale și caracteristicile specifice culturii politice în Republica Moldova. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Nr. 1 (XXXII). Chișinău, CE USM, p. 67-72, 2006.
3. Moroi T. Modelarea culturii politice – condiție indispensabilă a modernizării politice. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). nr.2 (XXXIII). Chișinău, USM, p.44-51, 2006.
4. Radu R. Cultura politică. București, 1991.
5. Țurcan G. Cultura politică a studenților. Cazul Republicii Moldova. Autoreferat al tezei de doctor în științe politice. Chișinău, 2008.

Tema XII. Rolul și funcțiile culturii politice

Planul lecției

1. Relevanța culturii politice în societate.
2. Funcțiile culturii politice în perioada de tranziție.

1. Relevanța culturii politice în societate

Rolul culturii politice în societate este inestimabil. Acest rol este dublu: „comunității îi oferă o structură sistematică de valori, norme, idealuri și simboluri, care asigură funcționalitatea și coerența instituțiilor sale, în timp ce individului îi pune la dispoziție câteva linii directoare pentru comportamentul său în sfera publică și cea politică”. Cultura politică poate să accelereze sau să frâneze procesul democratizării societății. Dar și procesul formării culturii politice civice este, la rândul său, influențat de mai mulți factori din societate. Cultura politică influențează mediul social în care se află și, firește, ea însăși este afectată de acest mediu. Formarea, funcționarea și dezvoltarea culturii politice depinde atât de factori politici, cât și de unii factori extrapolitici. Printre factorii, care influențează, într-o anumită măsură, cultura politică se pot evidenția: poziția geopolitică a țării, caracterul relațiilor sociale, structura socială și politică a societății, specificul culturii naționale, particularitățile psihologiei naționale. Un aspect important al culturii politice este stilul corelațiilor dintre societate și stat, ce se exprimă atât în atitudinea cetățeanului față de stat, cât și a statului față de cetățean.

Raporturile dintre cultura politică și alte fenomene sunt diverse și complexe. Criteriile care exprimă raporturile multivalente ale culturii politice cu alte fenomene social-politice sunt:

- caracterul concordant/discordant al binomului cultură politică-civilizație;
- caracterul dihotomic al raportului cultură politică-putere politică;
- caracterul relației dintre paradigma culturii politice și cea a sistemului politic;
- caracterul conexiunii „cultură politică-democrație”;
- caracterul corelației dintre cultura politică și stilul politic.

O influență mare asupra formării și asupra gradului de cultură politică o are statul, prin determinarea unor parametri importanți ai culturii politice: elaborează normele legislative, ce determină comportamentul politic al cetățenilor, constituie și consolidează simboluri politice naționale. Mult mai mare este rolul statului, în această privință, în societățile totalitare, unde tinde să manipuleze conștiința de masă a cetățenilor. De fapt, această influență este reciprocă, deoarece și cultura politică, la rândul său, determină cadrul, modalitatea de elaborare și adoptare a deciziilor politice într-un stat. Cultura politică leagă statul de societatea civilă. Statul ca instituție este o determinantă majoră a culturii politice. Fiind el însuși un rezultat al dezvoltării națiunii, statul poate frâna sau accelera dezvoltarea culturii politice. În acest caz, trebuie urmărit rolul pe care îl joacă statul în cultura globală – este dominant sau are o însemnătate minoră.

În ceea ce privește factorul economic, nu este un fapt demonstrat că prosperitatea țării și a populației influențează clar cultura politică, totuși criza

economică, inflația și șomajul, produc o atitudine negativă față de elita politică și de sistemul politic. Aceasta poate cauza apatie, defetism politic.

O influență negativă asupra culturii politice o are prevalarea în unele cazuri a relațiilor de rudenie față de cele politice și „supraviețuirea familiei tradiționale, cu implicația sa asupra spațiului politic, dominația clanurilor, organizate în funcție de rudenie și nu pe considerente politice”. O influență ca atare o are și „cumătrismul”. Nivelul culturii politice și cel al democrației se condiționează reciproc și putem să afirmăm că una dintre condițiile de constituire a culturii politice democratice este promovarea democrației, accelerarea transformărilor politice și economice de ordin pozitiv. Dacă reformele economice se vor produce cu mai mult succes, atunci ele vor putea influența pozitiv modificarea normelor și valorilor democratice și, implicit, constituirea unei culturi politice democratice. Unii politologi sunt convinși de faptul că un indiciu al funcționării normale a sistemului politic îl constituie nu politizarea totală a populației, ci activitatea normală a cetățenilor și a elitei în sferele lor, mai ales, implicarea cetățenilor în activitățile la nivel de municipiu, participarea la autoguvernarea locală, la treburile obștești locale.

Luând anumite decizii, elita politică trebuie să reiasă din tipul de cultură politică care există într-o societate. Pentru că dacă anumite decizii se adoptă din considerentele că în societate există exponenți ai culturii politice participative, dar majoritatea cetățenilor sunt exponenți ai culturii politice parohiale și de supunere, atunci aceste decizii nu pot să constituie o reușită, nu pot avea suportul majorității populației. În cultura politică a unei societăți se reflectă atât istoria dezvoltării sistemului politic, cât și evoluția altor sfere ale acestei societăți. Cultura politică include experiența politică a indivizilor și a grupurilor sociale, fixată în tradiții și norme, care îi orientează pe aceștia către anumite acțiuni sociale, mai ales, politice. De aceea cultura politică influențează viața politică, precum și alte sfere sociale. La rândul său, ea însăși este influențată de mai mulți factori.

Ea este supusă transformărilor, implicit dezvoltării și modernizării. Într-un astfel de proces istoric ea și-a demonstrat rolul ambivalent: cultura politică, dezvoltându-se, pe de o parte favorizează creșterea gradului de liberare umană, iar, pe de altă parte, limitează libertatea oamenilor. Cultura politică mărește libertatea pentru că permite elaborarea unor opțiuni mai temeinic fundamentate, permite alegerea în cadrul unei oferte raționale de variante acceptabile, favorizează participarea la viața politică prin prisma anticipării efectelor pe termen lung.

Totodată, cultura politică eliberează cetățeanul de efortul de a reinventa mereu mecanismele participării la viața politică, realizării controlului asupra activității organelor de decizie, contestării unor acte politice etc. pentru că acestea pot fi asigurate prin învățare socială, prin socializare politică generând timp liber necesar pentru explorări și creație. În același timp, dezvoltarea culturii limitează libertatea cetățeanului pentru că oamenii nu sunt liberi să facă tot ce vor. Legile, actele normative, ca invenții ale culturii juridice, îi împiedică pe cetățeni să se angajeze în anumite feluri de acțiuni (de exemplu: să înființeze un partid fascist, să ia cu asalt clădirea primăriei sau a guvernului sau să nu-și plătească impozitele) și le impun să acționeze într-un anumit fel sau la anumite standarde.

2. Funcțiile culturii politice în perioada de tranziție

Aspectele de rol ale culturii politice le dimensionăm, de regulă, prin funcții. Cultura politică îndeplinește în cadrul societății diverse funcții. În literatura de specialitate, sunt specificate asemenea funcții, precum: normativă, de identificare, educațională, integrativă, socializare, adaptare, cognitivă, comunicativă, de reglementare, mobilizare, prognozare, orientare, motivațională, de stabilizare a vieții politice, înnoire a sistemului politic și altele.

Funcția normativă, prin care cultura politică determină și prescrie norme de comportament și de activitate politică, conturează anumite tipare de relații între indivizi și grupuri sociale cu statul. Această funcție are influență atât directă, cât și indirectă asupra comportamentului indivizilor și instituțiilor în ceea ce privește perceperea și evaluarea deciziilor și acțiunilor politice. Cultura politică, de asemenea, influențează și procesul de adoptare a deciziilor politice. Aceste influențe se realizează prin cunoștințe, valori, principii și orientări politice caracteristice unui anumit nivel de cultură politică. De cele mai multe ori, valorile culturii politice sunt susținute prin ideologie, opinie publică, morală și drept, și devin orientări în conformitate cu care se derulează, se construiește viața politică a unei țări. În perioada de tranziție, în Republica Moldova, funcția normativă are o importanță majoră, mai ales pentru acei cetățeni, a căror cultură politică a fost modelată în timpul regimului totalitar, dar și pentru tineret, a căror cultură politică este în formare.

Funcția de identificare, ce este condiționată, mai ales, de necesitatea individului ca ființă socială de a fi parte a unui grup social, de existența identificării sociale, naționale ș. a. Prin funcția de identificare cultura politică creează persoanelor sentimentul de apartenență la o anumită societate, țară, grup social. În prezent, sporește importanța funcției de identificare, deoarece instabilitatea socială, economică și politică din perioada de tranziție condiționează apariția unui număr mare de oameni, mai ales de vârstă medie și vârsta a treia, care își găsesc cu greu identitatea în cadrul sistemului socio-politic.

În condițiile de transformare a sistemului politic există o criză de identitate, dispar anumite practici și modalități de identificare, fiind necesară apariția altora. Realizarea funcției de identificare este dificilă, deoarece nu există un sistem de valori bine determinat, inclusiv de valori politice. Pe de altă parte, îndeplinirea acestei funcții de către cultura politică în perioada de tranziție este neapărată. Dacă o persoană nu reușește să își formeze o identitate a sa, să o conștientizeze, ea este alienată de la evenimentele și acțiunile politice, devine agresivă, poate fi dispusă să săvârșască acțiuni politice ilegale.

Dacă funcția de identificare a culturii politice nu se îndeplinește, atunci persoana nu își găsește loc într-un grup social anumit. În cazul în care cineva nu este mulțumit de deciziile și evenimentele politice, în loc de a adera la un grup, de a contribui la implementarea intereselor acestuia, poate să se manifeste destul de agresiv, sau să dorească o guvernare autoritară, pentru cei de vârstă medie și de vârsta a treia – să dorească întoarcerea la trecutul totalitar. Funcția de identificare e una importantă, pentru că „cultura politică a unei comunități depinde, în mod esențial, de gradul și modul în care indivizii se raportează și se recunosc între ei ca membri ai

aceleiași comunități”. Este cert faptul că încrederea în raporturile sociale, eficacitatea acestor raporturi depinde de însăși existența acestei identificări.

De asemenea, actualmente, sub presiunea mediului de tranziție, cu structuri în schimbarea accelerată, când se manifestă o gravă criză de identitate a grupurilor sociale, apar conduite și stiluri de viață hibride, contestatate și chiar anarhice, „mișcări de furie” și procese dezagregante, ce se manifestă atât la categoriile marginalizate, cât și în spațiul insuficient articulat al societății civile. Toate acestea pot fi depășite doar în timp, iar importanța funcției de identificare pentru aceasta este incontestabilă.

Funcția educativă se manifestă prin faptul că cultura politică contribuie la dezvoltarea intelectuală a personalității, la formarea interesului acesteia pentru politică și la elaborarea anumitor directive pentru viața socio-politică, la asimilarea formelor și valorilor politice. Funcția dată se manifestă puternic mai ales atunci, când asimilarea de noi cunoștințe de către individ e legată de formarea interesului său puternic pentru viața politică, de elaborarea propriilor obiective, de sporirea nivelului de activism social și de conștientizarea propriului rol în viața societății. În perioada de tranziție spre democrație, în Republica Moldova sporește rolul acestei funcții, deoarece un volum mare de cunoștințe, norme și valori politice trebuie să le însușească nu doar copiii și tinerii, ci și vârstnicii.

Funcția integrativă (dezintegrativă). Cultura politică poate să contribuie la consolidarea poporului, a cetățenilor țării în baza unor interese comune, a unui fundament politic unic, a unui sistem de valori comune. Aceasta permite o integrare eficientă în sfera economică, socială și spirituală. Prin această funcție, cultura politică contribuie la conștientizarea de către populație a esenței sale de popor unitar, la înțelegerea rolului său în istorie, la transmiterea experienței sale politice. Cultura politică este un pilon al sistemului politic, iar posedarea unui nivel înalt de cultură politică de către cetățenii unei țări îi integrează pe aceștia într-o comunitate unică în baza unor idei, reprezentări și valori comune.

În același timp, cultura politică poate cauza dezintegrarea unui popor, dacă lipsesc fundamente care pot integra straturi și pături diverse ale acestui popor. Funcția integrativă a culturii politice se realizează destul de eficient atunci, când în societate există o ideologie dominantă, un mediu social relativ stabil. Însă dacă pluralismul de valori este prea puternic, funcția integrativă se realizează slab. Una dintre sarcinile culturii politice privind Republica Moldova în perioada de tranziție este de a echilibra interesele diferitelor grupuri sociale, ce ar asigura posibilitatea coexistenței lor pașnice în cadrul sistemului politic, păstrarea unității statale.

În perioada sovietică, se putea mai ușor realiza un consens între muncitori și țărani, decât actualmente - între țărani și marii businessmani. Or societatea, care nu este capabilă să creeze mecanisme de integrare și să le fixeze în cultura sa politică, este efemeră, consideră savanții ruși N. Biriukov și V. Sergheev. În condițiile actuale în Republica Moldova funcția de *integrare (dezintegrare)* are rolul de a asigura echilibrarea intereselor grupurilor diverse de populație, ceea ce ar asigura coexistența lor în cadrul unui sistem politic, păstrarea unității statale și a corelațiilor din societate, în ansamblu.

Funcția de socializare este o funcție prin care *homo sapiens* devine *homo politicus*. În procesul de asimilare a culturii politice, omul însușește mijloace și dexterități care îi permit să-și realizeze interesele în sfera politică. Această funcție are particularitățile sale în perioada de tranziție. Una dintre cele mai accentuate este faptul că resocializarea a ajuns să fie mult mai solicitată decât în alte perioade.

Funcția de adaptare, prin care o persoană reușește să se adapteze la schimbările din sfera politică, la noi posibilități și modele ale realității politice. Funcția respectivă asigură continuitatea în organizarea politică și în viața politică, prin îmbinarea ideilor noi cu experiența politică precedentă. Tranziția spre democrație, schimbările din sistemul politic au sporit rolul funcției *de adaptare*, mai ales pentru persoanele vârstnice și cele de vârstă a treia.

Funcția cognitivă este funcția de cunoaștere a realității politice, a fenomenelor și proceselor vieții politice. Aceasta constă în înarmarea subiecților vieții politice cu cunoștințele necesare pentru activitatea politică, pentru asigurarea continuității istorice, pentru acumularea și transmiterea experienței de la o generație la alta. Prin funcția cognitivă, cultura politică contribuie la asigurarea oamenilor cu cunoștințe, necesare pentru formarea la fiecare persoană a opiniilor sale despre politică.

Obiectivitatea acestei cunoașteri ține în mare măsură de valorile pe care ea se întemeiază, de opțiunile și orientările politice ale creatorului, de nivelul său intelectual, de obiectivele și sarcinile urmărite. Cunoașterea realizată de cultura politică pornește de la condițiile generale ale societății, vizează aspectele ei fundamentale. Datele, cunoștințele dobândite sunt un bun public, ele regăsindu-se în spiritualitatea politică a societății, în programele și doctrinele politice ale acesteia. Tranziția amplifică și această funcție. Pentru a participa activ la construirea unei democrații autentice, cetățenii din Republica Moldova trebuie să asimileze informații atât despre actualul sistem politic din țară, cât și (în măsura posibilității) informații autentice cu caracter politic despre fostul regim, dar și despre funcționarea democrațiilor durabile.

Funcția comunicativă. Cultura politică asigură colaborarea dintre instituțiile puterii și alți subiecți ai politicii în baza adoptării de către aceștia a valorilor comune și a utilizării simbolurilor generale și a simbolurilor politice. Cultura politică se transmite prin tradiții politice, prin stereotipuri de gândire și comportament politic, prin teorii și concepții social - politice. Aceasta este asimilată de noile generații și e folosită în practică. Prin această funcție, cultura politică contribuie la comunicarea dintre componentele politice ale societății, dintre conducători și cei conduși, și invers. Pentru funcția comunicativă în perioada de tranziție actuală este specific faptul că se folosește pe larg practica altor țări. În același timp, în societate are loc confruntarea diferitelor subculturi politice, reprezentanții cărora folosesc uneori un limbaj politic atât de diferit și sisteme de argumentare politică atât de diferite, încât este dificil la nivel de înțelegere.

O adevărată și autentică cultură politică nu poate exista și funcționa decât într-un regim fundamendat pe principii și valori democratice. Numai într-un asemenea regim, ea poate să-și pună în valoare conținutul și esența sa democratică, utilitatea și eficiența socială. Numai o asemenea cultură și conștiință politică este în măsură să asigure o participare activă, în cunoștință de cauză și responsabilă a cetățenilor la

viața politică, în crearea și dezvoltarea unui pluralism politic și ideologic, în apariția și impunerea unor noi paradigme doctrinare și programatice, în realizarea unei confruntări de opinii, idei și concepții.

Ca formă de guvernare, regimul politic democratic nu se poate realiza fără o solidă cultură politică. Ea se implică atât în fundamentarea și structurarea sistemului politic, cât și în funcționalitatea componentelor sale. Eficiența funcționării unui sistem politic democratic este indisolubil legată de modul cum membrii societății își însușesc normele și valorile politice, cum le transpun în practică. Gradul participării acestora la viața politică, eficiența și responsabilitatea acestora este în mod direct legată și de nivelul lor de cultură politică. În ultimă instanță, cultura politică se materializează în participare, în acțiune și comportament politic.

Întrebări de control

1. Exemplificați rolul culturii politice în societate?
2. Determinați rolul culturii politice în Republica Moldova?
3. Prin ce se exprimă funcția de identificare?
4. Care este rolul funcției de dezintegrare?
5. Care funcție a culturii politice are prioritate în societatea moldovenească?

Referințe bibliografice

1. Frunțașu P., Rusnac Gh. Republica Moldova pe calea democratizării (aspecte ale procesului de constituire a unui sistem politic). Chișinău, 1999.
2. Moroi T. Modelarea culturii politice – condiție indispensabilă a modernizării politice. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). nr.2 (XXXIII). Chișinău, USM, p.44-51, 2006.
3. Popescu-Butucea M. Cultură civică în noul context european. În: Sfera politicii, anul XII, nr. 108. București, p. 33-36, 2004.
4. Țurcanu G. Cultura politică a studenților. Cazul Republicii Moldova. Autoreferat al tezei de doctor în științe politice. Chișinău, 2008.

Tema XIII. Cultura politică în Republica Moldova

Planul lecției

1. Tipul culturii politice de tranziție.
2. Factorii ce influențează formarea culturii politice naționale.
3. Specificul culturii politice moldovenești.

1. Tipul culturii politice de tranziție

Despre cultura politică a unui popor nu putem să vorbim în afara sistemului politic al societății concrete, care are scopul să exprime interesele anumitor grupuri sociale, atât în beneficiul maselor populare, cât și elitei guvernatoare. Rolul culturii politice în procesele tranziționale spre democratizare este incomensurabil; de nivelul culturii politice depinde calitatea transformărilor inițiate în toate domeniile vieții sociale. Cultura politică a societății este un sistem de orientări: cognitive, afective, evaluative, convingeri, idei, modele de comportament, relații stabile, care întruchipează experiența generațiilor precedente și se manifestă în activitatea subiecților procesului politic, asigurând reproducerea vieții politice a societății în baza continuității. Totodată, ea prezintă un mecanism normativ, care asigură reglarea comportării civice și acțiunilor actorilor politici. Reproducerea și reglarea relațiilor politice are loc atât la nivelul societății în general, în cadrul comunităților sau grupurilor sociale, cât și la nivel individual.

Schimbările de după 1989 au contribuit la apariția sistemelor politice de tranziție, asigurând dezvoltarea societății spre democrație, stabilirea noilor mecanisme de conducere a țării. Sistemul politic are la bază elemente, care funcționează în cadrul unui stat (scopul sistemului politic, valorile, ideologia, problemele și programele de activitate a societății) și reprezintă factori esențiali ai culturii politice într-o societate. De nivelul culturii politice depinde sistemul politic existent, de exemplu: anglo-american, euro-continental, totalitar, patriarhal, parțial industrial, democratic. Sistemul politic este strâns legat de cultura politică. I.Mitran, analizând fenomenul culturii politice după G.Almond, spunea „când se vorbește de cultura politică a unei societăți se are în vedere sistemul politic”.

Tranziția de la un sistem politic comunist la un sistem politic democratic a necesitat stabilirea unui șir de funcții noi: funcția de corectare a deformărilor produse în sistemul socialist; funcția de compensare, prevenire și minimizare a costurilor sociale ale tranziției; funcția de facilitare a tranziției, care presupunea crearea unui cadru favorabil pentru noua societate și susținerea proceselor de schimbare și orientarea spre economia de piață.

În același timp, schimbarea regimului totalitar cu unul democratic presupune „exigența unei noi raportări la putere și la câmpul politic, la actorii ei și la modul de legitimare a puterii”, deci, modificări ale culturii politice. Dar schimbul tipurilor de cultură are loc încet, și înlocuirea culturii politice de tip autoritar și totalitar cu o cultură politică democratică, civică este un proces de lungă durată. Sfera culturii politice este scena unui adevărat „dramatism”, pentru că anume în această sferă „s-au produs cele mai expresive rupturi și bulversări, cele mai spectaculoase modificări de atitudine și de opinii” și pentru că democrația cere deseori de la cetățeni trăsături,

abilitați și împărtășire de valori politice diferite, chiar contradictorii celor, pe care ei le-au avut în perioada totalitară.

Tranziția actuală ce se desfășoară sub semnul democratizării, este o etapă de sine stătătoare a procesului istoric, însușirile specifice ale căreia o fac să nu coincidă pe deplin cu limitele acestuia, să se dezvolte sub un unghi, fie mai mare sau mai mic, față de linia general-istorică. Atare tranziție, mult mai mult decât tranzițiile istorice este plină de trepte și verigi intermediare, de stări și procese excedentare și haotice, de evenimente și fenomene logice și alogice, raționale și iraționale, cu sens și lipsite de sens și perspectivă istorică, fapt determinat în preponderență de gradul culturii politice existente. Anume acesta, în toate complexitatea și contrarietatea lui, și condiționează specificul dihotomic, cu multiple elemente diforme, nesănătoase, al unghiului general-istoric și particular – tranzitoriu al societății postsovietice.

Deci, caracterul transformărilor democratice actuale, de natură posttotalitară, depinde direct de realitățile culturii politice, de acumulările cantitative și calitative din cadrul acesteia. Mai mult ca atât, cultura politică se impune drept expresie sintetică a acestor transformări, matricea experienței sociale, drept factor-cheie al valorificării practicii social-politice, și anume:

a) a practicii spiritual-politice, cu multitudinea ei de teorii, doctrine, orientări, convingeri, scopuri politice;

b) a experienței activității politico-transformatoare, cu diversele ei forme și metode;

c) a îmbinării prin juxtapunere a modalităților spirituale și materiale de însușire a experienței instituționale, a practicii politice în ansamblu.

În acest context, cultura politică, indiferent de condițiile social-istorice ale tranziției democratice, totalizează întreaga experiență umană a dimensiunii politice, străbătând sfera politică ca totalitate și întruchipând concomitent trei segmente de bază: cultura conștiinței politice, cultura comportamentului politic și cultura funcționării instituțiilor și organizațiilor politice.

Corelația între cultură, putere și consens este specifică în diferite țări în tranziție. Dacă în tranzițiile de pact (Cehia, Ungaria, Polonia, Slovenia, țările Baltice), unde transformările se bazează pe pacturi firești între actori, consensul este asigurat mai întâi de factorul culturii, tradiției consensuale, atunci în tranzițiile paralizante de tip impus (de exemplu, moldovenească) nu există o joncțiune coerentă între putere, cultură și consens. Deficitul de cultură politică de aici este cauza principală a lipsei de consens sau a existenței unor consensuri silite, instabile, frânte. În asemenea condiții lipsește acordul între purtătorii diferitor subculturi în ce privește valorile fundamentale, idealurile și scopurile urmărite. Lipsește încrederea între grupuri și categorii sociale, între elite și mase.

Deci, sciziunea culturală este o piedică serioasă în acumularea elementului de pact, de consens. Omul, Puterea, societatea tranziției posttotalitare are o capacitate limitată de a căuta noi sensuri de viață, de conviețuire și respectiv, de înțelegere. Ei nu pot găsi căi raționale de îmbinare a socialului și culturalului, politicului și culturalului, fiind nevoiți în scopul supraviețuirii (iar puterea, în scopul menținerii sale cu orice preț) în fața reformelor să recurgă la mijloace anticonsens, anticultură.

Totodată, drept impediment al unității politico-culturale, al consensului politico-cultural în societate rămâne a fi slăbiciunea liberalismului în sens larg: ca mod de gândire și activitate, ca interes și relație transformatoare. Fiind identificat de obicei cu civilizația Vestică liberalismul postmodern caută noi modalități de a reforma autoritatea politică de a activa tărâmul libertății umane, modalități care deocamdată nu le putem atribui liberalismului în devenire a societății postcomuniste. Acest fapt, plus activitatea forțelor neocomuniste, menține starea de sciziune a culturii, stereotipurile cultural-politice, stimulează tendințele autoritare în cultură, împiedică reconștientizarea critică a valorilor.

Desigur, energia redusă sau dimpotrivă, excesivă, a liberalismului postcomunist exprimă nu atât poziția slabă a elitei politice liberale sau a păturilor mijlocii, ca izvor de consens, cât bifurcația liberalismului în general între valorile autoritare și populare, cât incapacitatea liberalismului de a căuta măsura eficientă a dialogului său cu autoritarul și popularul. De aici rezultă că deficitul culturii politice consensuale este determinat în mare măsură de sciziunile în cultura elitară, care în fond reflectă opunerea dintre subculturile autoritară și liberală.

R.-G. Schwartzberg caracterizează puterea, virtuțile prin prisma culturii politice. Acesta susține că „odinioară puterea era o abstracție, un concept dezagreabil și impersonal pentru legiștii severi, care nu voiau să cunoască decât contribuții și coduri. Odimioară ea era aproape anonimă. Așa a început democrația. După lupta contra ... dictaturii”. Concluzia acestui discrept analist este că: „Dialectica existență – valori poate fi înțeleasă în toată complexitatea ei numai dacă examinăm și un alt aspect al lucrărilor și anume modul în care, generate de viața socială și instituite într-o tablă de valori, valorile însele influențează, la rândul lor, viața socială”. Aceasta are loc și-n procesul corelativ de congruență / incongruență dintre cultura politică a societății în tranziție și structura politică a statului respectiv.

Punând în evidență rolul dinamic al culturii în cadrul transformărilor sociale sociologul francez P. Henry distinge cultura trăită, ca expresie a societății instituționalizate și cultură – acțiune, ca expresie a rolului afectiv al factorilor subiectivi. El ne orientează că „acest rol al subiectului depinde de conștientizarea conflictelor de interese și a situației sale în ansamblul societății, ca și de aspirațiile și proiectele care vor interveni în raporturile sale cu mediul înconjurător și în puterea sa de influență asupra ființelor, lucrurilor, instituțiilor. Conștientizarea practicilor este punctul de pornire al elaborării culturale”. În acest context cultura politică se atestă numai în activitatea practică, în acțiunea întreprinsă de toate nivelurile de dezvoltare socio-culturale.

Este incontestabil faptul că cultura politică apare la o anumită etapă de dezvoltare a societății, ca produs firesc al experienței generațiilor precedente și evoluează, se modifică ca conținut și formă de la o etapă la alta. Privită în ipoteza istorică, memoria comunităților sociale și a oamenilor în parte din sfera politică, orientările, deprinderile lor influențează comportamentul politic.

Implementarea cu greu a valorilor politice și lipsa în societate a unui sistem de socializare politică, care ar răspândi aceste valori în masele populare, duce la frânarea proceselor de democratizare. Dependența nivelului culturii politice de prosperitatea materială a individului nu crează premise pentru un dialog dintre putere și societate și

presupune perfecționarea procesului politic. Imposibilitatea de a dirija formarea orientării politice de către agenții socializării, care, de multe ori, propun modele de comportament politic ce se exclud reciproc, împiedică realizarea unui acord în societate pe baza valorilor politice fundamentale. În afara valorilor general umane, puterea nu poate crea și susține la populație credința în propria legitimitate. Regimul politic nu este capabil să înfăptuiască integrarea tendințelor diferitelor grupuri sociale în jurul scopurilor de importanță națională și să mobilizeze populația la realizarea lor. Stabilitatea politică în societate apare nu numai datorită politicii social-economice eficiente, care satisface cerințele crescânde ale indivizilor, ci și prin intermediul formării culturii lor politice conștiente de comportament participativ.

Unii specialiști în domeniu consideră că doar educația nu poate să condiționeze schimbarea rapidă a tipului de cultură politică. Ea contribuie, în primul rând, la formarea componentei cognitive a culturii politice. Pentru constituirea altor componente ale culturii politice – cea afectivă și evaluativă, este necesară găsirea unor simboluri unificatoare pentru întreaga populație, este necesară o experiență a participării cetățenilor la viața politică, învățarea anumitor proceduri și relații democratice, atașamentul față de anumite valori (în cazul constituirii culturii politice democratice – față de valorile democratice). Nu numai că există o contradicție a valorilor în societate, dar deseori înșiși oamenii sunt purtători ai valorilor contradictorii. Cultură politică din perioada de tranziție este influențată în mare măsură de faptul că mulți oameni se conduc în activitatea lor atât de norme și valori politice noi, cât și de norme și valori politice vechi. În genere, trecerea de la un tip de cultură politică la altul, este un proces de durată, determinat de faptul, că tradițiile și normele vechi durează în timp și se confruntă cu cele noi.

În literatura de specialitate sunt prezentate unele argumente în susținerea ipotezei existenței unui spațiu al tranziției culturii politice identificat prin perceperea tranziției, a obiectivelor, instabilității și declinului ei, prin structurarea partidelor politice, exercitarea dreptului de vot, instituționalizarea sondajelor de opinie publică. Însă în mod fundamental nu putem afirma că populația Moldovei are aptitudini evidente pentru democrație, iar de aici că ar avea și o cultură politică pe măsură. Această populație, deși din punct de vedere social, etnic, regional etc., este diferită, în majoritatea ei înclină spre paternalismul de altădată, are nevoie de tutelă, fie comunistă sau de altă natură.

Pe de altă parte, însăși Puterea, elita conducătoare, nu dispune de o cultură politică pe măsură, iar de aici rezultă și calitatea proastă a conducerii, calitatea scăzută a transformărilor sociale. Astăzi, în condițiile Moldovei, postulatul lui E.Shils despre cultură (factor integrativ) și putere (factor de conducere), ca două garante posibile ale activității politice, este puternic deformat. V. Saca, analizând fenomenul culturii politice în condițiile transformărilor actuale, interesul puterilor și nivelul lor de cultură nu numai că nu corespunde, ci și reproduce stări de anticultură.

Cultura politică din societățile de tipul celei moldovenești se distinge printr-o diversitate de elemente neomogene, grupate și caracterizate de către politologul rus K.Gadjiev în funcție de anumite criterii.

- pluristructuralitate culturală, adică îmbinarea elementelor tradiționale (etatism, totalitarism, anarhism, personificare, colectivism, solidarism, mesianism), sovietice

(idealism, vojdism, egalitarism) și moderniste (individualism, libera concurență, drepturi și libertăți ale omului).

- eterogenitate culturală, adică manifestarea diferitelor subculturi – etnice, religioase, confesionale etc.

- fragmentarism cultural, în sens de fluctuații, nedeterminare, ruptură de orientări și obiective.

- conflictualitate culturală, exprimată prin lipsă de consens social, prin împărțirea socialului în câteva direcții: societate și putere, popor și intelectualitate, trecut-prezent-viitor.

Calea țărilor Est-europene, inclusiv și a Republicii Moldova, spre democrație presupune consolidarea societăților pe fundamentul socio-politic al valorilor general-umane și drepturilor omului. Aceasta a dat, în primul rând, posibilitatea creării unei structuri politice democratice, unde vor funcționa instituții politice viabile, care vor deveni treptat cu adevărat principalele elemente ale sistemului politic al societății. Pentru ca un stat democrat să funcționeze adecvat este necesar ca între structura politică și cultura politică a societății să fie congruență. Democrația este considerată consolidată atunci când devine autoimpusă cât de infrastructura politică, atât și de societatea civilă. Consolidarea statalității moldovenești este legată de funcționarea unei structuri politice ce s-ar bucura de susținerea membrilor societății care posedă din punctul de vedere al unor cercetători o cultură politică dependent-participativă (după clasificarea lui G.Almond și S.Verba). I. Sandu menționează că cultura politică a majorității societății din Republica Moldova este o cultură politică parohial-participativă.

Cultura politică poate fi și poate să nu fie în armonie cu structurile statale și alte elemente ale sistemului politic al societății. O structură politică armonioasă ar fi una potrivită aceleiași culturi; altfel spus unde cunoștințele politice ale societății tind să fie corelate cu structura politică și unde afectul și evaluarea tind să fie favorabile. O cultură politică parohială, dependentă sau participativă sunt fiecare în armonie cu o structură politică, respectiv, tradițională, autoritară centralizată și democratică. Cultura politică parohială este congruentă cu structura politică tradițională, are o rată înaltă a orientărilor politice cognitive și rate înalte de orientări politice afective și evaluative pozitive față de instituțiile politice ale comunității tradiționale. O cultură politică dependentă congruentă cu sistemul său are o înaltă rată de cunoaștere a instituțiilor politice administrative și rate înalte pozitive față de celelalte două tipuri de orientări referitor la sistemul politic specializat. În ce privește cultura politică participativă armonioasă ar fi caracterizată de rate înalte și pozitive de orientări față de sistemul politic al societății democratice, formațiunile politice și instituțiile statale.

Actualmente cultura politică, poate că mai mult decât oricând, are o importanță majoră pentru societatea în tranziție, care se vrea a fi democratică. Raportat la parametrii unei astfel de societăți fenomenul în cauză poate fi apreciat, analizat, perceput la justa valoare doar în conexiunea lui cu progresul social și standardul de civilizație a acestei societăți, cu nivelul ei de viață și de spiritualitate.

2 Factorii ce influențează formarea culturii politice naționale

Fiecare societate se manifestă printr-o cultură politică a sa aparte. Cultura politică a societății din Republica Moldova corespunde în general pe cea europeană, dar are specificul său. În cultura politică actuală a Republicii Moldova se manifestă atât experiența politică contemporană, cât și experiența generațiilor precedente. Principalii factori, ce influențează actualmente cultura politică în Republica Moldova sunt:

1. *Moștenirea sovietică.* În fosta Uniune Sovietică, statul modela populației o cultură politică de tip totalitar și dependent. Elementele culturii politice totalitare continuă, într-o anumită măsură, să fie parte integrantă a mentalității unor cetățeni ai Republicii Moldova. Printre acestea – atitudinea formală, alienată de la norme, puterea, valorile și instituțiile politice și credința într-un conducător „bun”. Chiar dacă ruptura cu regimul totalitar a fost destul de bruscă, cultura politică actuală include și elemente ale unei culturi politice totalitare, proprie perioadei anterioare. Moștenirea sovietică constituie una dintre laturile continuității culturii politice sovietice, cultură politică de tip totalitar, dar declarată în trecut ca fiind democratică. Această moștenire constituie una dintre piedicile principale în calea formării culturii politice democratice și se manifestă prin lipsă de toleranță pentru oponenții politici; prin lipsa dorinței de a accepta compromisuri politice; prin refuzul de a recunoaște că opoziția constituie o forță politică legitimă; prin utilizarea metodelor violente de soluționare a problemelor din sfera politică. O moștenire a culturii politice totalitare este și tendința spre confruntare, fără a fi echilibrată prin tendința de a realiza consensul, ceea ce este caracteristic pentru cultura politică de tip democratic. În Republica Moldova, ca și în alte țări în care are loc tranziția de la totalitarism/autoritarism la regimul democratic, în condițiile zbuciumurilor sociale, a conflictelor etnice și religioase, formarea noii culturi politice are loc greu, inconsecvent, e însoțită de tentative de întoarcere la modelele tradiționale, pentru că cultura politică în țările CSI se dezvoltă după o anumită inerție. În cultura politică a societății din Republica Moldova se întâlnesc orientări paternaliste și egalitare, căci efectele profunde produse în organizarea și modul de funcționare a societăților postcomuniste nu pot să dispară de odată. Astfel de orientări sunt manifestate mai ales de către adulți și persoanele de vârstă a treia.

În general, țările aflate în tranziție de la totalitarism/autoritarism la democrație sunt influențate de vechiul lor stoc cultural. Acest capital cultural, uman și simbolic, în diversitatea registrelor sale intervine modelator în activitatea socială și orientează comportamentul politic al grupurilor și al indivizilor, în experiența lor cu noile provocări ale tranziției. Din această perspectivă cultura politică a cetățenilor Republicii Moldova este contradictorie, conținând atât valori politice totalitare, cât și democratice.

2. *Experiența politică a altor țări, în primul rând, a țărilor din Europa Occidentală și SUA.* Aceste împrumuturi sunt binevenite, dar nu toate elementele unor culturi politice străine se pot înrădăcina. Fiecare sistem social-politic are un model de cultură politică al său de bază și nu va fi stabil, dacă nu este generat anume în această țară, pe pământul acesteia, ca rezultat al dezvoltării culturii politice proprii. Totuși, formarea unei culturi politice democratice este imposibilă fără asimilarea

valorilor politice democratice care au lipsit în perioada totalitarismului, precum: toleranța, respectarea drepturilor omului, pluralismul politic ș. a. Împrumuturile din culturile politice ale țărilor cu democrații stabile se fac pe diferite căi – prin receptarea informației din mass-media și din Internet, dar, mai ales, prin asimilarea valorilor democratice nemijlocit de către cetățenii Republicii Moldova, care locuiesc în aceste țări o anumită perioadă.

3. *Valori politice, ce au existat pe teritoriul actual al Republicii Moldova până la perioada sovietică.* Ele influențează formarea noii culturi politice, dar într-o măsură mai mică, pentru că au dominat departe în timp și suntem influențați într-un grad mai mare de un trecut mai recent.

4. *Experiența politică a cetățenilor.* În prezent, experiența politică a cetățenilor, ca factor de influențare a culturii politice, contribuie mai ales la menținerea culturii politice de tip dependent. Cetățenii sunt deziluzionați de eșecurile în luarea și implementarea de către exponenții diferitelor orientări politice a deciziilor politice, își pierd încrederea în noua clasă politică, ceea ce cauzează un anumit grad de alienare de la viața politică. Este puțin ca normele și valorile democratice să fie declarate. Ele trebuie să fie respectate, în primul rând, de către instituțiile statale. Pentru că dacă cetățenii se întâlnesc frecvent cu anumite abateri, apoi acestea încep să devină pentru ei normă. Astfel, contravalorile pot deveni valori.

Analizând conștiința și comportamentul politic în cadrul sistemului politic al societății din Republica Moldova constatăm că ele includ cultura politică a majorității cetățenilor, a grupurilor sociale, cât și conștiința și comportamentul clasei politice. Îmbinarea intereselor, idealurilor, valorilor acestor categorii și juxtapunerea sau contrapunerea lor oferă climatul de funcționare a societății.

Sistemul politic al societății din țara noastră, prin elementele componente: instituții, organizații, relații și interacțiuni, valori, etc. caracterizează, partizează cultura politică a majorității populației. Cultura politică, în același timp, influențează activitatea sistemului politic, conștientizează necesitatea implementării tuturor mecanismelor sale în realizarea necesităților sociale. În dezvoltarea sa continuă, societatea moldovenească și-a legitimat sisteme politice corespunzătoare în funcție de necesitățile și posibilitățile sale, unde axul central l-a constituit echilibrul dintre determinismul social-politic și determinismul tehnico-științific. Interinfluența dintre laturile social-politice și tehnico-științifice în societatea noastră nu are loc automat sau liniar. Interinfluența lor este mediată de circumstanțe în timp și într-o mare măsură de cultura și conștiința politică celor ce activează în sistemul puterii.

O condiție importantă a transformărilor democratice din societate, a dezvoltării politice, dar și sociale, este existența unor cetățeni informați, care participă activ și conștient la procesul politic din Republica Moldova. Aceasta se impune prin faptul că „stabilitatea politică a societății moldovenești și dezvoltarea ei pe o cale durabilă va fi posibilă numai cu condiția ca cultura politică democratică să capete noi dimensiuni de dezvoltare și să devină o trăsătură definitorie pentru toți cetățenii, indiferent de starea socială și convingerile lor politice”.

3 Specificul culturii politice moldovenești

Experiența politico-culturală acumulată în spațiul moldovenesc pe parcursul anilor '90 până în prezent se caracterizează printr-o abundență de paradoxuri la nivel de mentalitate și comportament. V. Saca consideră că principalele dintre acestea sânt: paradoxul stihinic (susținerea și totodată, nesusținerea relațiilor de piață de către majoritatea populației); paradoxul hrăpăreților (a oligarhilor, diferitor combinatori, care justifică uzurparea bogăției naționale prin “grija” față de viitorul țării); paradoxul “mutanților” (cei care-și schimbă brusc concepția despre lume, declarându-se adepți ai unor idei și convingeri diametral opuse în raport cu acelea pe care le-au împărtășit o viață); paradoxul “staierilor rătăcitori”, adică a migranților dintr-un partid în altul; paradoxul simulanților (îndeosebi în rândurile funcționarilor), care imită grija față de binele public, dar în fond îl subminează.

În societatea moldovenească, ca dealtfel și în alte societăți postsovietice, nu există tipuri politico-culturale deja formate, ci tipuri în proces de constituire. Acestea corespund doar parțial metodologiei tipologice a culturii politice elaborate de G.Almond și S.Verba. În cazul Moldovei realmente nu avem tipuri culturale strict combinate: “parohial-dependent”, “dependent-activ”, “parohial-activ”. V. Saca susține că, mai degrabă se produce o simbioză alogică de elemente ce dă naștere tipului dinamic “tradițional-dependent-activ” cu o dominare la o etapă sau alta a tranziției a unuia din elemente.

La începutul tranziției moldovenești devine predominant elementul parohial, orientat spre renașterea valorilor istorico-culturale. Invers, spre mijlocul anilor '90 factorul tradițional (parohial) treptat trece pe poziții secundare, pasive, iar cel activ, participativ se înviiorează, căpătând tot mai multe forme reale de manifestare, fie lideriale, grupale sau instituționale. Spre sfârșitul anilor '90 elementul democratic participativ se păstrează însă nu avansează, devine întrucâtva decepționat de insuccesele reformelor.

În asemenea condiții, în special după anul 2001, se înviiorează elementul dependent cu tendințe autoritare, care în scopul depășirii crizei sistemice și realizării programelor democratice consideră necesar a concentra tot mai multe împuterniciri în mâinile organelor executive. Forma de guvernare se schimbă din semiprezidențială în parlamentară, dar în realitate pozițiile-cheie le deține instituția prezidențială, șeful statului.

În linii mari tipurile cultural-politice din Moldova nu asigură coerență și stabilitate relațională, coexistență în limite raționale a tradiției și inovației culturale. Ele exprimă în mod sintetic rupturi, dezechilibre sociale și politice.

I. Sandu și T. Spinei sunt de părerea că analiza culturii politice a societății noastre permite să o caracterizăm ca o cultură politică parohial-participativă. Cultura politică a marelui majorității a membrilor societății din Republica Moldova azi aproape cu nimic nu se deosebește de cultura politică parohială a societății totalitare de pe timpurile regimului sovietic, care se caracterizează printr-un nivel redus de dezvoltare a individualității, lipsei interesului față de politică, atitudini de supunere oricărui centru de putere reală, mentalitate ideologizată, ignorarea părerilor netradiționale, competență redusă în problemele conducerii statului, nihilism în problemele de drept și poziții civice nedezvoltate. Prin aceasta se confirmă deducția lui G.Almond și

S.Verba, că chiar și formele de guvernământ de pe scară mare și mai diferențiate au culturi politice predominant parohiale. Parohialismul relativ pur este mai pronunțat în societățile tradiționale mai simple, în care specializarea politică este minimă. În sistemele politice mai diferențiate este probabil ca parohialismul să fie mai degrabă afectiv decât cognitiv. Adică majoritatea membrilor societății moldovenești sunt conștienți în mod vag de existența statului (regimului politic), însă sentimentele lor față de aceasta sunt nesigure sau negative, iar statul nu internalizează norme care ar influența dezvoltarea culturii politice a societății. Statului într-o societate democratică îi aparține și misiunea de educație politică a societății. Cu ajutorul instituțiilor de învățământ trebuie să se adapteze orientările parohiale și dependente orientărilor participative, care sunt caracteristice structurii politice democratice. Dezvoltarea culturilor politice în țările democrațiilor avansate demonstrează că orientările politice parohiale, dependente și participative s-au combinat, s-au topit unele în altele, ori s-au angrenat în indivizii, care compun corpul politic. Astfel, chiar structurile politice congruente cu culturile politice predominant participative includ atât componente dependente (de supunere), cât și parohiale. Interfecțiunile proceselor de socializare politică, preferințele personale și limitizarea politică de inteligență sau în oportunitățile de a învăța vor continua să producă dependenți și parohiali chiar și în democrațiile solide și stabile. De aici rezultă că este necesitate de a dezvolta membrilor societății simultan orientări politice de output (dependente) și input (participative). Problemele se leagă de *penetrarea* (interpătrunderea, intersectarea) *elementelor culturii politice parohiale*, fără a distruge caracteristici de output (ale culturii politice dependente) spre conștientizarea orientărilor de input (ale culturii politice participative).

Cultura politică mixtă parohial-participativă are tendință de a se transforma într-o cultură politică participativă în care membrii societății în mod explicit vor fi orientați către sistemul politic și către structurile și procesele politice (input) și administrative (output). Purtătorii culturii politice participative pot fi orientați favorabil sau nefavorabil către diferite clase de orientări politice. Ei tind să fie orientați către un rol „activist” al sinelui în corpul politic, deși sentimentele și evaluările unui asemenea rol să varieze de la acceptare la respingere.

Cultura politică a societății moldovenești continuă și azi de a fi predominant parohială cu elemente ale culturii politice participative. Normele de funcționare a societății presupun congruență cu tipul de cultură politică participativă. De aici rezultă că formula presupune dezvoltarea simultană a orientărilor cetățenilor de output și input, care vor duce la congruență între structura și cultura politică a societății și la consolidarea statalității moldovenești. Nu este surprinzător că sistemul politic al societății, care permanent este amenințat de fragmentare parohială se balansează între autoritarism și democrație. Nu funcționează structura politică conform normativității constituționale și actelor de activitate a formațiunilor politice și sociale. Nu există încă o infrastructură creată din cetățeni competenți, responsabili și respectabili, care s-ar preocupa de procesele dezvoltării culturii politice, ca miză a consolidării statalității moldovenești, în care constelațiile de atitudini politice se leagă de performanță efectivă a cetățeanului.

Schimbările în structura politică se desfășoară cu mult mai ușor decât implementarea noului tip de cultură politică. Formarea unei culturi politice participative la membrii societății moldovenești este un lucru destul de dificil. Incongruența dintre structura instituțiilor politice noi și cultura politică veche provoacă situații de criză, conflicte politice și sociale.

Cultura politică a societății moldovenești se află într-o permanentă transformare de la parohială la cea participativă. Ea nu poate să se schimbe brusc, așa cum s-a schimbat structura politică, fiindcă presupune modificări profunde ale mentalității. Transformarea culturii politice parohiale din societate într-o cultură politică participativă parcurge lent, fiind un proces de lungă durată, care, posibil, va fi însoțită de noua generație cetățenească.

Unul din obstacolele în consolidarea statalității moldovenești este lipsa consensului, cât și politic, atât și social, societatea încă nu funcționează pe baza valorilor politice democratice. Pentru ca transformările culturii politice din societate să parcurgă reușit, este necesar să se implementeze valorile politice noi, proprii societăților democratice.

P. Frunțașu consideră că cultura politică a societății noastre prezintă o cultură fragmentară, fără sistem și conflictuală, atât în aspectul deosebirilor dintre exponenții sau purtătorii ei, cât și în ceea ce privește modalitățile de exprimare și funcționare a ei. Pentru astfel de cultură este specific lipsa unui acord dintre diferite subculturi în ce privește valorile fundamentale, idealurile și scopurile urmărite, structura și regimul politic existente în societate. În același timp așa cultură politică se caracterizează și prin izolare socială, prin neîncredere între guvernați și guvernanți.

I. Boțan argumentează relația dintre cultură politică și procesele de modernizare ale Republicii Moldova. Nivelul culturii politice marchează o atitudine inertă din partea societății față de modernizare și efectele tranziției. Acesta este rezultatul “importului” accelerat de modele și valori în vederea modernizării. Principalii promotori ai modernizării și beneficiari efectelor ei sunt elitele, masele largi doar reacționând cu întârziere. Nihilismul politic, reacțiile și implicările tardive ale cetățenilor și instituțiilor civice ale acestora în soluționarea problemelor de interes public conservează o stare de subdezvoltare a Republicii Moldova. Acest lucru se regăsește pe plan internațional în statutul neoficial al Republicii Moldova de “cea mai săracă țară” cu cel mai înalt „Indice al statelor falimentare” din Europa. Inerția în depășirea înapoierii social-economice cauzată de starea culturii politice existente riscă să accentueze sindromul depopulării Republicii Moldova. Noile politici de atragere a forței de muncă a statelor și comunităților de state din preajma Republicii Moldova vor amplifica fenomenul emigrării forței de muncă din Republica Moldova în eventualitatea incapacității de modernizare rapidă. Adecvarea nivelului culturii politice la necesitățile modernizării este un proces de durată, care implică sincronizarea și înțelegerea, deopotrivă, atât de către elite, cât și de către masele largi a eventualelor beneficii de asociere cu comunitatea europeană de la care au fost împrumutate noile valori și modelul social spre care se face tranziția. Costurile legate adecvării nivelului culturii politice sunt doar costuri aferente legate de asigurarea bunei guvernări, a funcționării adecvate a instituțiilor publice, private și mijloacelor mass-media.

Întrebări de control

1. Care sunt factorii ce determină tipul de cultură politică în Republica Moldova?
2. Care tip de cultură politică e valabil pentru Republica Moldova?
3. Care este relația dintre modernizare și cultură politică în societatea moldovenească?
4. Identificați condițiile necesare creșterii nivelului de cultură politică?
5. Prin ce se manifestă valorile politice în Republica Moldova la etapa actuală?

Referințe bibliografice

1. Boțan I. Semnificația culturii și participării politice. Educație civică, cultură și participare politică. www.e-democracy.md.
2. Chiorescu Iu. Cultura politică din Republica Moldova: aspecte tranzitorii. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXII, Chișinău, 2003.
3. Frunțașu P., Rusnac Gh. Republica Moldova pe calea democratizării (aspecte ale procesului de constituire a unui sistem politic). Chișinău, 1999.
4. Saca V. Cultura politică în condițiile transformărilor actuale: cazul Republicii Moldova. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea 2 (XXVI) Chișinău, p. 52-61, 2004.
5. Sandu I., Colațchi A. Cultura politică: abordări conceptuale și specificul ei în Republica Moldova. În: Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria „Științe socioumanistice”. Vol. II. Chișinău, 2002.
6. Sandu I., Spinei T. Corelația dintre structura și cultura politică în procesul democratizării societății moldovenești. MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Nr. 2, Partea XLV. Chișinău, p.93-102, 2009.
7. Solomon C. Aspecte ale culturii politice în Republica Moldova în perioada de tranziție. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVII. Chișinău, p.162-174, 2001.

BIBLIOGRAFIE

1. Almond G., Verba S. Cultura civică: atitudini politice și democrație în cinci națiuni. București, 1996.
2. Ball T., Dagger R. Ideologii politice și idealul democratic. Iași, 2000.
3. Bâtlan I. Introducere în istoria și filosofia culturii. București, 1995.
4. Blaga L. Trilogia culturii. București, 1985.
5. Bondea A. Sociologia culturii. București, 1993.
6. Boțan I. Semnificația culturii și participării politice. Educație civică, cultură și participare politică. www.e-democracy.md.
7. Braud Ph. La science politique, Paris, 1992.
8. Carpinski A. Orientări ideologice actuale. Tendințe și semnificații. 1991.
9. Cenușă D. Miturile politice moldovenești și particularitățile lor mediatice. www.leader.viitorul.org/expertlib.php?l=ro&=56.
10. Ciobanu-Băcanu M. Cultură și valori în perioada de tranziție. București, 1994.
11. Chiorescu Iu. Cultura politică din Republica Moldova: aspecte tranzitorii. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXII. Chișinău, 2003.
12. Chombart de Louve P. H. Cultura și puterea. Cultura și politica. București, 1982.
13. Куртов А.А., Каган М.М., Беленко Н.М. Политическая культура и системный подход. www.anthropology.ru/ru/texts/kurtov_aa/kagan_18.html.
14. Delsol Ch. Ideile politice ale secolului XX. Iași, 2002.
15. Delsol Ch. Mituri și simboluri politice în Europa Centrală. București, 2003.
16. Drăgan I., Beciu C., Dragomirescu I., et. al. Construcția simbolică a câmpului electoral. Iași, 1998.
17. Drîmbă O. Istoria culturii și civilizației. București, 1994.
18. Edelman M. Politica și utilizarea simbolurilor. Iași, 1999.
19. Eminescu M. Opera politică. București, 1994.
20. Frunțașu P. Sisteme politice contemporane. Vol.II, Chișinău, 2001.
21. Frunțașu P. Conștiința politică. În: Politologie. Partea IV. CE/USM, Chișinău, 1998.
22. Frunțașu P., Rusnac G. Republica Moldova pe calea democratizării. Probleme, concepte, teorii. Chișinău: USM, 2000.
23. Gellner E. Cultură, Identitate și Politică Iași, 2001.
24. Girardet R. Mituri și mitologii politice. Iași, 1997.
25. Gorban A. **Rolul participării politice în procesul de democratizare a Republicii Moldova.** În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Nr. 2 (XLV). Chișinău, p.44-53, 2009.
26. Gozman V., Etkind A. De la cultul puterii la puterea oamenilor. Psihologia conștiinței politice. București, 1990.
27. Grunberg L. Axiologia și condiția umană, București, 1972.
28. Huntington S. Ordinea politică a societăților în schimbare. Iași, 1999.
29. Inglehart R. Global Trends: A Glimpse Ahead Globalization and Postmodern Values
http://muse.jhu.edu/journals/washington_quarterly/v023/23.1inglehart.html.

- 30.Josanu Y. Cultura politică. Abordare de concept. În: Arena Politicii, nr.5, 1996.
- 31.Maliță M. Zece mii de culturi. O singură civilizație. București, 1998.
- 32.Măgureanu V. Sociologie politică. București, 1996.
- 33.McLellan D. Ideologia. București, 1998.
- 34.Moroi T. Componentele structurale și caracteristicile specifice culturii politice în Republica Moldova. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Nr. 1 (XXXII). Chișinău, CE/USM, p. 67-72, 2006.
- 35.Moroi T. Modelarea culturii politice – condiție indispensabilă a modernizării politice. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). nr.2 (XXXIII). Chișinău, USM, p.44-51, 2006.
- 36.Moșneaga V., Rusnac G., Tanasă R. Activismul electoratului în Republica Moldova (analiza politologică). În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVIII. Chișinău, USM, p.37-61, 2002.
- 37.Petcu A. Puterea și cultura. O istorie a cenzurii. Iași, 1999.
- 38.Popescu-Butucea M. Cultură civică în noul context european. În: Sfera politicii, anul XII, nr. 108. București, p. 33-36, 2004.
- 39.Piteva A. Politica și societatea. Craiova, 1994.
- 40.Pombeni P. Ideology and government. În: Journal of Political Ideologies (February), 11(1), 2006.
- 41.Puterea politică și coeziunea socială în Republica Moldova din perspectiva integrării europene. Institutul Integrare Europeană și Științe Politice, AȘM, Chișinău, 2010.
- 42.Radu R. Cultura politică. București, 1991.
- 43.Rotaru V. Corelația dintre valori și normele politice și morale în procesul politic. În: Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria „Științe socioumanistice”, volumul II / USM. Chișinău, 2003.
- 44.Rusu R. Afirmarea valorilor politice în Republica Moldova. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Revistă științifică trimestrială. Nr. 2 (XLV). CEP/USM. Chișinău, p. 76-86, 2009.
- 45.Rusu R. Rolul valorilor politice în consolidarea statală a Republicii Moldova. // „Statul Moldovenesc la 650 de ani: prioritățile administrației publice – consolidare, dezvoltare, prosperare” Conferința Internațională științifico-practică, AAP, Chișinău, 21 mai, p. 313 -316, 2009.
- 46.Rusu R. Ideologia partidelor politice moldovenești. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea 2(XXIX). CE USM. Chișinău, p. 52-69, 2005.
- 47.Rusu R. Ideologia politică între mit și utopie. În: Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria „Științe socioumanistice”, volumul II / USM. Chișinău, p.114-117, 2005.
- 48.Rusu R. Știință - ideologie - politică: implicații și interdependență. În: Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria „Științe socioumanistice”, volumul II, USM. Chișinău, p.115-117, 2004.
- 49.Saca V. Cultura politică în condițiile transformărilor actuale: cazul Republicii Moldova. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea 2 (XXVI) Chișinău, p. 52-61, 2004.

50. Saca V. Conștiința politică. În: Politologie. (coord. Moșneaga V., Rusnac Gh., Sacovici V.) Chișinău, CEP USM, 2007.
51. Sandu I., Colațchi A. Cultura politică: abordări conceptuale și specificul ei în Republica Moldova. În: Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria „Științe socioumanistice”. Vol. II. Chișinău, 2002.
52. Sandu I., Spinei T. Corelația dintre structura și cultura politică în procesul democratizării societății moldovenești. MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Nr. 2, Partea XLV. Chișinău, p. 93-102, 2009.
53. Sandu I., Sandu R. Renovarea valorilor ideologice în conștiința politică a societății de tranziție. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXII. CEP/ USM. Chișinău, p. 121-132, 2003.
54. Sandu I., Rusu R. Valori politice europene: determinare de concept. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Revistă științifică trimestrială. Nr. 2 (LIII). CEP/USM. Chișinău, p. 118-129, 2011.
55. Stan V. Partidul politic – instituție al socializării politice. Anale Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria „Științe socioumanistice”, vol. II. Chișinău, , p.77-81, 2004.
56. Solomon C. Aspecte ale culturii politice în Republica Moldova în perioada de tranziție. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVII. Chișinău, p.162-175, 2001.
57. Tănase Al. Cultură și civilizație. București, 1977.
58. Tismăneanu V. Reinventarea politicului. Europa Răsăriteană de la Stalin la Havel. Iași, 1997.
59. Toffler A. Șocul viitorului. București, 1992.
60. Toggerburg G. The Debate on European Values and the Case of Cultural Diversity. www.aei.pitt.edu/6158/1/2004_edap01.pdf.
61. Țapac V. Valori și norme politice. București, 1988.
62. Țurcan G. Cultura politică a studenților. Cazul Republicii Moldova. Autoreferat al tezei de doctor în științe politice. Chișinău, 2008.
63. Varzari P., Tăbîrță S. Cultura politică în societățile postcomuniste: realități și perspective. MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVII. Chișinău, USM, p. 175-187, 2001.
64. Varzari P., Tănasă R. Unele considerente privind fenomenul ideologic. În: Revistă de Filosofie și Drept, nr. 1, p. 15-25, 2000.
65. Vianu T. Studiu de filosofia culturii. București, 1982.
66. Vianu T. Filosofia culturii și teoria valorilor. București, 1998.
67. Voiculescu M. Politologie. București, 1998.
68. Weber M. Teorie și metodă în științele culturii. Iași, 2001.